

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİNDE ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN ÇOK
BOYUTLU YOKSUNLUK KRİTERLERİNE GÖRE ANALİZİ: ANKARA VE
ŞANLIURFA İLLERİ ARAŞTIRMASI

Emine ARSLAN PAULİ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ANKARA
2025

Her hakkı saklıdır

ÖZET

Doktora Tezi

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİNDE ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN ÇOK BOYUTLU YOKSUNLUK KRİTERLERİNE GÖRE ANALİZİ: ANKARA VE ŞANLIURFA İLLERİ ARAŞTIRMASI

Emine ARSLAN PAULİ

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Bülent GÜLCUBUK

Mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların mevcut durumunu çok boyutlu olarak incelemek ve bu çocukların ‘yoksunluklarını’ çok boyutlu yoksunluk kriterlerini kullanarak ortaya koymak tezin amacını oluşturmaktadır.

Ankara ili Balâ ilçesine gelen mevsimlik gezici tarım işçisi 80 hane ile yüz yüze görüşülen bu çalışmada, hanelerin demografik bilgileri ve çalışma durumları ile ilgili bilgiler alınmıştır. Bunun yanında, hanelerde mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan 10-17 yaş grubundaki 128 çocuk ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Analizde, mevsimlik tarım işçisi çocukların yoksunlukları, beslenme, eğitim, korunma, barınma, sanitasyon, su, teknoloji ve bilgiye erişim, katılımcılık olmak üzere 8 boyutta ele alınmıştır. Bunun yanında, mevsimlik gezici tarım işçilerinin genel olarak geldiği Şanlıurfa ili Eyyübiye ilçesinde nitel araştırma ile oradaki yetişkin ve çocukların yaşam koşulları incelenmiştir.

Balâ ilçesi araştırması sonuçlarının analiz edildiği Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi (MODA)’nın ilk aşaması olan tek boyut analizinde, ele alınan boyutlar içinde araştırma kapsamındaki tüm mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların sanitasyon boyutunda yoksun olduğu, ardından %87,5 ile su, %73,4 ile korunma, %70,3 ile barınma boyutlarında ciddi yoksunluğun yaşandığı görülmüştür. Bu boyutlarla birlikte çocukların %68’i eğitim, %65,6’sı beslenme, %64,1’i teknoloji ve bilgiye erişim ve %45,3’ü katılımcılık boyutunda yoksundur. Analizin ikinci aşamasında, hangi yoksunlukların eşzamanlı olarak mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklar tarafından yaşandığı analiz edilmiştir. Çok boyutlu yoksunluk analizine göre, çocukların hepsinin ele alınan 8 boyutun en az 3 boyutunda eş zamanlı olarak yoksun olduğu, çocukların %60,2’sinin ise 8 boyutun en az 6’sında çok boyutlu yoksunluğa maruz kaldıkları görülmüştür. Diğer yandan, Eyyübiye ilçesindeki nitel araştırma kapsamındaki odak grup ve birebir görüşmelere göre, çocuk ve gençlerin beklentileri ilgili bilgi edinilmiş, mevsimlik gezici tarım işçiliğinin yanında okula devamı engelleyen çeşitli faktörlerin bulunduğu gözlemlenmiştir.

Mayıs 2025, 165 sayfa

Anahtar kelimeler: mevsimlik gezici tarım işçiliği, mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklar, çocuk işçiliği, yoksunluk, çoklu örtüşen yoksunluk analizi

ABSTRACT

PhD Thesis

ANALYSIS OF CHILDREN WORKING IN SEASONAL MIGRATORY AGRICULTURAL
LABOUR BY MULTI-DIMENSIONAL DEPRIVATION CRITERIA: RESEARCH OF
ANKARA AND ŞANLIURFA PROVINCES

Emine ARSLAN PAULİ

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK

The purpose of the thesis is to examine the current situation of seasonal migratory agricultural worker children from a multidimensional perspective and to reveal their 'deprivations' using the multidimensional deprivation criteria.

In this study, face-to-face interviews were conducted with 80 households of seasonal migratory agricultural workers who came to the Balâ district of Ankara. The demographic information about the households and details regarding their employment status were collected. Additionally, face-to-face interviews were held with 128 children in age group 10-17 who worked as seasonal migratory agricultural workers within the households. In the analysis, the deprivations of seasonal agricultural worker children were addressed in terms of 8 dimensions: nutrition, education, protection, housing, sanitation, water, access to technology and information and participation. Furthermore, qualitative research was conducted in the Eyyübiye district of Şanlıurfa, where seasonal migratory agricultural workers generally come from, to examine the living conditions of both adults and children there.

In the first stage of the Multiple Overlapping Deprivation Analysis (MODA), which examines the results of the survey conducted in Balâ district, in single deprivation analysis, it was found out that, among the dimensions analysed, all seasonal migratory agricultural worker children were deprived of sanitation. Following this, they experienced severe deprivation in water by 87.5%, in protection by 73.4%, in housing, by 70.3%. Additionally, 68% of children were deprived of education, 65.6% of nutrition, 64.1% of access to technology and information, and 45.3% of participation. In the second phase of the analysis, simultaneous deprivations experienced by seasonal migratory agricultural worker children were examined. According to the multidimensional deprivation analysis, all children were found to be simultaneously deprived in at least 3 out of the 8 dimensions examined, while 60.2% of the children were subjected to multidimensional deprivation in at least 6 out of 8 dimensions. On the other hand, the focus group discussions and one-to-one interviews in the scope of qualitative research conducted in Eyyübiye district provided insights into the expectations of children and young people. It was observed that in addition to seasonal migratory agricultural work, various factors hinder school attendance.

May 2025, 165 pages

Key words: seasonal migratory agricultural labour, seasonal migratory agricultural worker children, child labour, deprivation, multiple overlapping deprivation analysis

TEŞEKKÜR

Kendisi ile çalışma fırsatı bulduğum için kendimi çok şanslı addettiğim değerli danışman hocam, Sayın Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK'a (Ankara Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı) teşekkürlerimi sunarım. İyi ki bu konuda sizinle çalışma şansına eriştim.

Doktora tezimin ortaya çıkmasında tezin her aşamasında görüş ve katkılarını sunarak çalışmayı oluşturmamda yol gösteren hocalarım Prof. Dr. Yener ATASEVEN (Ankara Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı) ve Doç. Dr. Hasan ARISOY (Selçuk Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı) ile değerli katkılarını sunan jüri üyeleri Prof. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN (Hacı Bayram Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı) ve Doç Dr. Özdal KÖKSAL (Ankara Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı)'a çok teşekkür ederim.

Balâ ilçesinde araştırmama başlamamda yol gösterici olan ve desteklerini esirgemeyen dönemin Balâ İlçe Tarım ve Orman Müdürü, Ziraat Mühendisi Mengücek Fırat ŞEKER'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Araştırma ertesindeki veri girişi desteğiyle ve değerli görüşleriyle tez sürecinde yol almama yardımcı olan değerli arkadaşım Aysun SÜLEZ'e eşsiz desteği için teşekkürlerimi sunarım. Sayelerinde akademik dünyanın kapısını aralamaya karar verdiğim arkadaşlarım Dr. Elif BOZ ULUTAŞ ile ne yazık ki genç yaşında aramızdan ayrıldığı için bizzat paylaşamadığım Dr. Yasin DALGIÇ'a özlemle teşekkür ederim. Doktora sürecinin zorlu adımlarında ilk günden beri yanyana olduğum, motivasyon kaynağı arkadaşım Hediye CERİT'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

Çocuklarının eğitimini herşeyin üstünde tutmuş fedakâr canım annem Hamide ARSLAN ve babam Hüseyin ARSLAN'a minnetarlığımı sunarım.

Doktora sürecinde her daim beni cesaretlendiren, yolumu bulmama yardım eden, her adımda yanımda olan, herşeyden öte yaşamımı anlamlı kılan eşim Peter PAULI'ye şükranlarımı sunarım.

Son olarak, memleketlerinden kilometrelerce ötede Balâ ilçesinde yorgun argın geldikleri çadırlarında sorularıma sabırla yanıt veren, akşamın bir saati sofralarına davet eden mevsimlik gezici tarım işçisi aileler, sıcak karşılamaları ile tarım aracıları, gülen gözleriyle, bazen cesaretli bazen utana sıkıla dertlerini dile getirmeye çalışan canım çocuklar.. Sizlere sonsuz teşekkür ederim. Eşitsiz bir dünyada, hayatta kalmaya çalışan ve eşsiz sabırlarıyla emek vererek yaşamlarını sürdüren tüm insanlar... Umarım bir gün dünya, herkes için daha adil ve güzel bir yer olur.

Emine ARSLAN PAULİ
Ankara, Mayıs 2025

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	
ETİK.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
ÇİZELGELER DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Amacı	2
1.2 Tezin Önemi.....	3
2. LİTERATÜR ÖZETLERİ	4
3. KAVRAMSAL TEMELLER.....	9
3.1 Türkiye’de Tarım.....	9
3.2 Tarım İşçiliği	10
3.3 Mevsimlik Tarım İşçiliği	10
3.4 Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Sorunları	12
3.5 Çocuk İşçiliği	13
3.6 Tarımda Çalışan Çocuklar.....	14
3.7 Yoksunluk ve Yoksulluk.....	15
3.8 Yoksulluğun Ölçülmesi.....	16
3.9 Çocuk Yoksulluğu	17
3.10 Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi (Multiple Overlapping Deprivation Analysis- MODA)	18
3.10.1 Kavramsal çerçeve	19
3.10.2 Analitik yaklaşım	22
3.10.2.1 Tek yoksunluk analizi.....	23
3.10.2.2 Çoklu yoksunluk analizi	24
4. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA BİLGİ	29
4.1 Ankara İli Balâ İlçesi	29
4.2 Ankara İli Balâ İlçesinde Tarım	31
4.3 Ankara İli Balâ İlçesinde Mevsimlik Tarım İşçiliği.....	32
4.4 Şanlıurfa İli Eyyübiye İlçesi	33
4.5 Şanlıurfa İli Eyyübiye İlçesinde Tarım	34
4.6 Ankara ili Balâ İlçesi ve Şanlıurfa İli Eyyübiye İlçesinde Eğitim Düzeyi.....	35
5. MATERYAL VE YÖNTEM.....	37
5.1 Materyal	37
5.2 Yöntem	38
5.2.1 Ankara İli Balâ İlçesi Araştırması.....	38
5.2.1.1 Araştırma alanının belirlenmesindeki yöntem.....	38
5.2.1.2 Araştırmada kullanılan örnekleme yöntemi.....	39
5.2.1.3 Veri toplama araçlarının oluşturulmasında kullanılan yöntem	39
5.2.1.4 Veri derleme yöntemi.....	41
5.2.1.5 Veri analizi yöntemi	43

5.2.1.5.1 Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi (Multiple Overlapping Deprivation Analysis- MODA).....	43
5.2.1.5.2 Ki-kare analizi	44
5.2.2 Şanlıurfa İli Eyyübiye İlçesi Araştırması.....	44
5.2.2.1 Araştırma alanının belirlenmesindeki yöntem	45
5.2.2.2 Araştırma yöntemi	45
6. ARAŞTIRMA BULGULARI	46
6.1 Ankara İli Balâ İlçesi Hanehalkı Araştırması	46
6.1.1 Araştırma kapsamındaki bireylerin demografik özellikleri	46
6.1.2 Hanehalkı fertlerinin eğitim durumu	50
6.1.3 Hanehalkı sorumlusu	52
6.1.4 Hanehalklarının geldikleri şehirler	53
6.1.5 Hanehalklarının mevsimlik tarım işçiliği yaptığı aylar ve yaptıkları işler	54
6.1.6 Hanehalklarının gelir ve ücretleri	55
6.1.7 Hanehalklarının barınma ve sosyal konfor koşulları	59
6.1.8 Hanehalklarının sanitasyon koşulları	60
6.1.9 Hanehalklarının enerjiye erişim durumları	61
6.1.10 Hanehalklarının bilgi ve teknolojiye erişim durumu.....	63
6.1.11 Hanelerin sağlık durumu.....	64
6.1.12 Hanelerin beslenme durumu	64
6.2 Ankara İli Balâ İlçesi Çocuk Araştırması.....	65
6.2.1 Çocukların barınma durumu.....	66
6.2.2 Çocukların okula devam durumu.....	67
6.2.2.1 Okul öncesi eğitime erişim.....	71
6.2.2.2 Tarım işi ile birlikte okula devamlılık.....	72
6.2.2.3 Covid-19 pandemisi döneminde okula devamlılık	73
6.2.3 Çocukların bilgiye erişimi	75
6.2.4 Çocukların sağlık durumu	78
6.2.4.1 Tarım işi yaparken karşılaşılan durumlar	78
6.2.4.2 Tarım işi yaparken kaza ve yaralanmalar	80
6.2.5 Beslenme	82
6.2.6 Çocuk koruma	90
6.2.7 Çocukların zaman kullanımı.....	92
6.2.8 Çocukların erişebildikleri kitap ve diğer materyaller	94
6.2.9 Çocuklarda karar alımına katılım.....	96
6.2.10 Çocukların dile getirdikleri ihtiyaçları	97
6.2.11 Çocukların dile getirdikleri sorunlar	100
6.2.12 Çocukların dilek ve hayalleri	101
6.2.13 Çocukların seçmek istedikleri meslekler	103
6.3 Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi (Multiple Overlapping Deprivation Analysis- MODA) Uygulaması	104
6.3.1 Tekli yoksunluk analizi.....	108
6.3.2 Çoklu örtüşen yoksunluk analizi	115
6.3.2.1 Çoklu yoksunluk birey sayısı dağılımı	115
6.3.2.2 Çoklu yoksunluk örtüşme analizi	117
6.3.2.3 Çoklu yoksunluk birey sayısı ve yoksunluk şiddeti endeksi	121
6.3.2.4 Çok boyutlu yoksunluk oranlarının ayrıştırılması	122
6.4 Şanlıurfa İli Eyyübiye İlçesi Araştırması.....	124

6.4.1 Gençlik merkezi odak grup görüşmesi.....	125
6.4.1.1 Katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri.....	126
6.4.1.2 Tarımda çalışma durumu.....	126
6.4.1.3 Eğitim	127
6.4.1.4 Bilgi ve teknolojiye erişim	130
6.4.1.5 Annelerin evlenme yaşı.....	131
6.4.2 Eyyübiye ilçesi anne ve çocuklar odak grup görüşmesi	132
6.4.3 Tarım aracı görüşmesi	134
6.4.4 Eyyübiye ilçesi görüşmeleri.....	134
7. TARTIŞMA VE ÖNERİLER	136
KAYNAKLAR	146
EK 1 MODA (Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi) Metodolojisinin Çerçevesi	156
EK 2 Balâ İlçesi Araştırma Sahasına İlişkin Fotoğraflar	157
EK 3 Eyyübiye İlçesi Araştırma Sahasına İlişkin Fotoğraflar	163
ÖZGEÇMİŞ.....	164

KISALTMALAR DİZİNİ

BM	Birleşmiş Milletler
BMI	Body Mass Index- Vücut Kitle İndeksi
ÇHS	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
EBA	Eğitim Bilişim Ağı
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations- Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
HH	Hanehalkı
ICLS	International Conference of Labour Statisticians- Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansı
ILO	International Labour Organization- Uluslararası Çalışma Örgütü
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
LGS	Liselere Giriş Sınavı
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
METİP	Mevsimlik Tarım İşçileri Projesi
MİGA	Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı
MODA	Multiple Overlapping Deprivation Analysis- Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi
MPI	Multidimensional Poverty Index- Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
OPHI	Oxford Poverty and Human Development Initiative- Oxford Yoksulluk ve İnsan Gelişimi Girişimi
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UN HABITAT	United Nations Human Settlements Programme- Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı
UNDP	United Nations Development Programme- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı
UNGA	United Nations General Assembly- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
UNICEF	United Nations Children's Fund- Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
YKS	Yükseköğretim Kurumları Sınavı
WHO	World Health Organisation- Dünya Sağlık Örgütü

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1 Çok boyutlu yoksulluk endeksi boyutları	17
Şekil 3.2 Yaşam döngüsü yaklaşımı: her yaş grubu için boyutların seçimi	21
Şekil 3.3 Çocukların beslenme, sağlık ve su boyutlarındaki yoksunluklarının basitleştirilmiş matrisi	22
Şekil 4.1 Balâ ilçesi haritası	29
Şekil 4.2 Ankara ilinde Balâ ilçesinin konumu.....	30
Şekil 4.3 Balâ ilçesi nüfusu.....	30
Şekil 4.4 Ankara ili mevsimlik gezici çadır yerleşimlerinin dağılımı	33
Şekil 4.5 Eyyübiye ilçesi nüfusu.....	34
Şekil 4.6 Balâ ve Eyyübiye 15 yaş ve üzeri okuryazarlık oranları	35
Şekil 4.7 Eyyübiye ilçesi 15 yaş ve üzeri cinsiyete göre bitirilen eğitim düzeyi dağılımı.....	36
Şekil 5.1 Araştırma bileşenleri.....	37
Şekil 5.2 Araştırma aşamaları	37
Şekil 5.3 Hanehalkı anketi bileşenleri.....	40
Şekil 5.3 Çocuk anketi bileşenleri.....	40
Şekil 5.5 Balâ'da görüşme yapılan yerler	42
Şekil 6.1 Hanehalkı büyüklüğüne göre anket yapılan hanehalklarının dağılımı	48
Şekil 6.2 Anket uygulanan hanehalkı fertlerinin yaş grubuna göre dağılımı.....	49
Şekil 6.3 Araştırma kapsamındaki hanehalkı fertlerinin eğitim durumu	50
Şekil 6.4 Araştırma kapsamındaki hanehalkı fertlerinin eğitim durumunun cinsiyete göre dağılımı.....	51
Şekil 6.5 Araştırma kapsamındaki 15 yaş ve üzeri hanehalkı fertlerinin eğitim durumu ve cinsiyete göre dağılımı	52
Şekil 6.6 Araştırma kapsamındaki hanehalkı sorumlularının eğitim durumu.....	53
Şekil 6.7 Yıl içinde mevsimlik tarım işçisi olarak çalışılan ay sayısına göre araştırma kapsamındaki hanehalklarının dağılımı	54
Şekil 6.8 Beyan ettikleri toplam gelire göre araştırma kapsamındaki hanehalkları.....	56
Şekil 6.9 2022 yılı için kullanılan TL gelir aralıklarının yıllar itibarıyla ABD Doları karşılığı	57
Şekil 6.10 Araştırma kapsamındaki çocukların yaşa ve cinsiyete göre dağılımı.....	66
Şekil 6.11 Araştırma kapsamındaki çocukların okula kayıtlı olma durumu.....	68
Şekil 6.12 Yaş ve cinsiyete göre araştırma kapsamında okula kayıtlı olmayan çocukların dağılımı	68
Şekil 6.13 Araştırma kapsamında okula kayıtlı olmayan çocukların okul terk zamanları	69
Şekil 6.14 Hanelerdeki çocukların taze meyve ve sebze ile et, tavuk ve balık içeren yemek tüketme sıklıkları	86
Şekil 6.15 Çocukların yaş ve cinsiyete göre ortalama boyları	87
Şekil 6.16 Çocukların yaş ve cinsiyete göre ortalama ağırlıkları.....	88
Şekil 6.17 Karşılaştığı yere göre çocukların karşılaştığı baskı ve şiddet görme durumu.....	91
Şekil 6.18 Yaş grubuna göre çocukların aile içi karar alma süreçlerindeki durumlarıyla ilgili en yaygın görüşleri	97
Şekil 6.19 Göstergeler itibarıyla çocukların yoksunluk birey sayısı oranları (%)	109

Şekil 6.20 Göstergeler ve çocukların cinsiyetleri itibarıyla çocukların yoksunluk birey sayısı oranları	110
Şekil 6.21 Göstergeler itibarıyla çocukların aynı anda deneyimledikleri yoksunluk sayısı	110
Şekil 6.22 Tek boyuta göre çocukların yoksunluklarının boyutlar itibarıyla dağılımı ..	111
Şekil 6.23 Tek boyuta göre boyutlar itibarıyla yoksunlukların gösterimi	112
Şekil 6.24 Boyutlara ve çocukların cinsiyetine göre çocukların yoksunluk durumu (%)	113
Şekil 6.25 Boyut ve çocukların okula kayıtlı olma durumları itibarıyla çocukların yoksunluk durumu (%)	113
Şekil 6.26 Boyut ve hanehalkı sorumlusunun cinsiyetine göre çocukların yoksunluk durumu (%).....	114
Şekil 6.27 Boyut ve hanehalkı sorumlusunun eğitim düzeyine göre çocukların yoksunluk durumu (%)	115
Şekil 6.28 Boyutlar itibarıyla çocukların aynı anda deneyimledikleri yoksunluk sayısı	116
Şekil 6.29 Çeşitli kesme noktalarında çok boyutlu yoksunluk birey sayısı oranı (%)..	117
Şekil 6.30 Boyut bazında örtüşen yoksunluklar.....	118
Şekil 6.31 Üç boyuta dayalı yoksunluk örtüşme analizi için Venn Diyagramı	119
Şekil 6.32 Sanitasyon, su ve barınma açısından yoksun çocukların yoksunluk örtüşmesine ilişkin Venn diyagramı	119
Şekil 6.33 Beslenme, eğitim ve korunma açısından yoksun çocukların yoksunluk örtüşmesine ilişkin Venn diyagramı	120
Şekil 6.34 Eğitim, teknoloji ve bilgiye erişim ve katılımcılık açısından yoksun çocukların yoksunluk örtüşmesine ilişkin Venn diyagramı	120
Şekil 6.40 Çocukların cinsiyetine göre düzeltilmiş çok boyutlu çocuk yoksunluğu birey sayısı oranının (K=6) ayrıştırılması.....	124

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1 Yoksunluk ve yoksulluk	16
Çizelge 3.2 Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)'ye göre çocuğun iyi olma hali boyutları	20
Çizelge 4.1 Balâ ilçesi tarım alanı, 2022	31
Çizelge 4.2 En fazla kaplanan alana göre tarla ürünlerinin ekilen alanları, 2022	31
Çizelge 4.3 En fazla kaplanan alana göre sebzelerin dikilen alanları, 2022	32
Çizelge 4.4 Balâ ilçesindeki meyvelik, içecek ve baharat bitkileri alanları, 2022	32
Çizelge 4.5 Eyyübiye ilçesi tarım alanı, 2023	34
Çizelge 6.1 Görüşülen hanehalkları ve çocukların görüşme yapılan köy/mahalleler itibarıyla dağılımı	48
Çizelge 6.2 Hanehalkı büyüklüğüne göre görüşülen hanehalklarındaki fertler ve çocukların dağılımı.....	49
Çizelge 6.3 Araştırma kapsamındaki hanehalklarının memleketleri ve ikametleri	53
Çizelge 6.4 İkameti ve memleketi farklı olan hanehalkları	54
Çizelge 6.5 Araştırma kapsamındaki hanehalklarının görüşme zamanında yoğunlukla yürüttükleri tarım işleri.....	55
Çizelge 6.6 Araştırma kapsamındaki hanehalklarının yürüttükleri tarım işleri bazında referans yılı itibarıyla elde ettikleri birim ücretler.....	58
Çizelge 6.7 Araştırma kapsamındaki hanehalklarının barınma durumları.....	59
Çizelge 6.8 Araştırma kapsamındaki hanehalklarının içme suyu temin durumu.....	60
Çizelge 6.9 Araştırma kapsamındaki hanehalklarının banyo ve tuvalet erişimi.....	61
Çizelge 6.10 Hanelerin elektriğe erişim durumu	62
Çizelge 6.11 Hanelerde bulunan elektrik aletler ve makinaların dağılımı.....	62
Çizelge 6.12 Hanelerde bulunan iletişim ve teknoloji cihazlarının dağılımı	63
Çizelge 6.13 Araştırma kapsamındaki çocukların barınma durumları.....	67
Çizelge 6.14 Okul terki sebeplerinin dağılımı	70
Çizelge 6.15 Okula kayıt ve daha önce anaokuluna gitme durumu	72
Çizelge 6.16 Çocukların Covid-19 pandemi döneminde dersleri takip etme durumu....	73
Çizelge 6.17 Çocukların Covid-19 pandemi döneminde dersleri takip edememe sebepleri	74
Çizelge 6.18 Mevsimlik tarım işçiliği yapılan dönemde çocukların yalnızca kendi kullanımında olan teknolojik cihazlar.....	76
Çizelge 6.19 Esas ikamet yerlerinde çocukların yalnızca kendi kullanımında olan cihazlar.....	76
Çizelge 6.20 Çocukların internete düzenli (haftada en az iki kere) erişim durumu.....	77
Çizelge 6.21 Çocukların tarım işi yaptıkları ve kaldıkları yerde sağlıklarıyla ilgili karşılaştıkları durumlar	79
Çizelge 6.22 Çocukların tarım işi yaparken yaşadıkları kaza ve yaralanmalar	81
Çizelge 6.23 Çocukların kahvaltı yapma sıklığı	82
Çizelge 6.24 Çocukların kahvaltı içeriği.....	83
Çizelge 6.25 Çocukların günlük öğün sayısı	84
Çizelge 6.26 Hanedeki çocukların beslenmeye yönelik alışkanlıkları.....	85
Çizelge 6.27 Çocukların ortalama boy ve ağırlıkları	87
Çizelge 6.28 Türkiye için Vücut Kitle İndeksi için yüzdelik değerler (kg/m ²)	88
Çizelge 6.29 Çocukların vücut kitle indeksi durumu.....	89

Çizelge 6.30 Çocukların tarım işçiliği yaptıkları dönemde baskı ve şiddet görme durumu	90
Çizelge 6.31 Çocukların tarım işi dışında boş zamanlarında yaptıkları faaliyetler	92
Çizelge 6.32 Cinsiyet ve yaşa göre çocukların tarım işi dışındaki zamanlarında en fazla meşgul oldukları seçilmiş faaliyetler	93
Çizelge 6.33 Çocukların hobi ve boş zaman faaliyetleri için yanlarında bulunan materyaller	95
Çizelge 6.34 Çocukların aile içi karar alma süreçlerine katılım durumları	97
Çizelge 6.35 Çocukların en çok belirttikleri ihtiyaç ve istedikleri.....	98
Çizelge 6.36 Çocukların mevsimlik tarım işçiliği yerine araştırma anında yapmak istedikleriyle ilgili dilekleri	102
Çizelge 6.37 Çocukların gelecekte seçmek istedikleri meslekler	103
Çizelge 6.38 Çocuk yoksunluk göstergeleri.....	105
Çizelge 6.39 Çok boyutlu yoksunluk endeksleri	122
Çizelge 6.40 Odak grubu görüşmesi katılımcıları.....	125
Çizelge 6.41 Odak grup görüşmesindeki çocukların okula devam durumları	132

1. GİRİŞ

Dünyada, son yıllardaki yüksek açlık düzeyleri, gıda güvencesinin yokluğu ve yetersiz beslenme düzeyleri, dünyayı Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) 2.1 (2030'a kadar açlığın sona erdirilmesi ve özellikle yoksullar ve çocuklar da dâhil kırılgan durumda olan kişiler başta olmak üzere herkesin bütün yıl boyunca güvenli, besleyici ve yeterli miktarda besine erişiminin güvence altına alınması) ve SKA 2.2 (2030'a kadar yetersiz beslenmenin tüm biçimlerinin ortadan kaldırılması ve genç kızlar, hamile kadınlar, emziren anneler ve daha yaşlı insanların beslenmeyle ilgili ihtiyaçlarının ele alınması) hedeflerine ulaşmaktan alıkoymaktadır (FAO vd. 2024). Bu amaçlar, 2030 yılına kadar herkesin güvenli, besleyici ve yeterli miktarda besine erişiminin güvence altına alınması kadar yetersiz beslenmenin tüm biçimlerinin ortadan kaldırılmasını da kapsar. Bu bağlamda, gıda güvencesinin sağlanması için tarımın önemi tartışılmaz.

Dünya Çalışma Örgütü'nün tahminlerine göre dünyadaki istihdamın %26'sını tarımda çalışanlar oluşturmaktadır (ILO 2023). Tahminen dünyada, 2022 yılı itibarıyla, 892 milyon birey tarımda çalışmaktadır (FAO 2024).

2023 yılı itibarıyla, Türkiye'de gayrisafi yurtiçi hasılanın yaklaşık %6'sını alan tarım sektöründe (TÜİK 2024a), 4 milyon 695 bin tarım işçisi olup, bu sayı toplam istihdam edilenlerin %14,8'ini oluşturmaktadır (TÜİK 2024b). Tarımda mevsimlik gezici işçiler, Türkiye'nin tarımsal üretkenliğini sürdürmekte önemli bir rol oynamaktadır. Resmi kaynaklara göre yaklaşık 300 bin olarak tahmin edilen mevsimlik gezici tarım işçilerinin (TBMM 2015, Friedrich Ebert Stiftung Vakfı 2012), kayıtlı olmayanlar ve çocuklarla birlikte en az 1 milyon nüfus oluşturduğu öngörülmektedir (Friedrich Ebert Stiftung Vakfı 2012).

Tarımsal faaliyetlerin devamlılığındaki önemli rollerine rağmen, mevsimlik gezici tarım işçileri tarımsal istihdamda en dezavantajlı kesimi oluşturmaktadır. Türkiye'deki mevsimlik tarım işçileri, tarım işinin ağır çalışma koşullarına maruz kalmalarının yanında, çeşitli yoksunluklarla karşı karşıyadırlar. Bu durum, işçilerin resmi kayıtlarının

tutulmaması, sosyal güvenceleri olmadan çalıştırılması, yeterli barınma ve yaşam koşullarının sağlanamaması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin, barınma koşullarının temel gereksinimlerinin bile karşılanmadığı, aylık ortalama elde edilen gelirin asgari ücretin de altında kaldığı, hayat beklentilerinin iyimser olmadığı gibi geleceğe dair de umutlu olmadıkları gözlemlenmektedir (Yiğit vd. 2017).

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS), çocukların ekonomik sömürüden ve zararlı çalışma uygulamalarından korunmasının yanı sıra eğitim, sağlık ve iyi olma hali için haklarının güvence altına alınması gerekliliğini vurgulayarak çocuk gelişimine bütünsel bir yaklaşımı teşvik eder (UNICEF 2004). Türkiye, Birleşmiş Milletler'in (BM) en geniş katılımlı olan anlaşmasını 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış ve sözleşme 4 Mayıs 1995 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir (Dışişleri Bakanlığı 2022).

Türkiye'de mevsimlik gezici tarım işçilerinin koşullarının iyileştirilmesi için çeşitli yasal düzenlemeler yapılmakta ve bu düzenlemeler ile mevcut çalışma ve yaşam koşulları iyileştirilmeye çalışılmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle Türkiye'de tarımda istihdam durumu ile mevsimlik gezici tarım işçiliğinin mevcut durumu istatistikler ve literatür çalışmalarına dayanarak ortaya konulmakta, bununla birlikte mevsimlik gezici tarım işçiliği kapsamında yer alan çocuklarla ilgili alanlarda yapılan çalışmaların sonuçlarına yer verilmektedir. Diğer yandan, yoksunluk kavramı ve çocukların iyi olma haliyle ilgili çok boyutlu yoksunluk analizi metodolojisi açıklanmakta, Ankara ve Şanlıurfa illerindeki alan araştırmalarından elde edilen verilere göre yorumlarda, analizlerde, çıkarımlarda bulunmaktadır.

1.1 Tezin Amacı

Mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların (10-17 yaş grubundaki) mevcut durumunu çok boyutlu olarak incelemek ve böylece bu çocukların 'yoksunluklarını' (beslenme, eğitim,

korunma, barınma, sanitasyon, su, teknoloji ve bilgiye erişim, katılımcılık konularında), çok boyutlu yoksunluk kriterlerini kullanarak ortaya koymak bu tezin amacını oluşturmaktadır.

1.2 Tezin Önemi

Yoksulluk ve çok boyutlu yoksulluğun ölçülmesi ile ilgili literatürde çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte, ‘yoksunluk’ ile ilgili Türkiye’de çok kısıtlı çalışma bulunmaktadır.

Mevsimlik tarım işçiliğinde çalışanlarla ilgili çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte, mevsimlik tarım işçiliğinde çalışan çocukların durumunu özel olarak ele alan çalışmalar kısıtlıdır.

Çocuğu araştırma odağına alarak, ‘iyi olma hali’ ile ilgili yönlele yoğunlaşp, bu çocukların hangi yoksunlukları aynı anda deneyimlediklerini ortaya koymak üzere, Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi (Multiple Overlapping Deprivation Analysis- MODA) yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, genel anlamda çocuklardan en dezavantajlı olanların ve birden fazla yoksunluğa maruz kalan çocukların saptanması için kullanılmaktadır. Bu çalışmayı önemli kılan en önemli özelliğı; mevsimlik tarım işçiliğinde çocuk işçiliğinin “yoksunluk” ve “iyi olma hali” temelinde ilk defa analiz edilmiş olmasıdır.

Mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların yoksunlukları çok yönlü ve birbiriyle ilişkilidir. Bu çocukların, birden fazla temel ihtiyaç veya temel hizmetten yoksun bırakılma durumları oldukça yaygın bir saptamadır. Bu sebeple, Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi (Multiple Overlapping Deprivation Analysis- MODA), eş zamanlı ve şiddetli yoksunlukların çocuk hakları açısından ortaya konulması için kapsamlı bir bakış açısı sağlar.

2. LİTERATÜR ÖZETLERİ

Yıldırak vd. (2003) çeşitli illerde farklı tarım işlerinde çalışan mevsimlik gezici ve/veya geçici çalışan kadınları odak aldıkları araştırmalarında, bu kadın tarım işçilerinin konumunun ve sorunlarının ortaya çıkarılması için gezici/geçici kadın işçilerin aile durumlarını, sosyal güvenlik durumlarını, ücret yapısını, yaşam koşullarını ve sosyal çevresini ortaya koymaya çalışmıştır. Gezici/geçici kadın tarım işçilerinin yaşam koşulları ile ilgili gözlemlere de yer verilen çalışmada, gezici koşulların çocukların eğitimine etkisi de incelenmiştir.

Özbekmezci vd. (2004a), Çukurova Aşağı Seyhan Ovasında, yöre içinde sürekli ikamet eden ve yöre dışından gelen mevsimlik tarım işçisi aileleri kapsadıkları araştırmalarında mevsimlik tarım işçilerinin sosyal, ekonomik ve barınma sorunlarının analizi yapılarak, yaşamsal sorunları ortaya koymuştur. Araştırma sonuçlarında özellikle barınma koşullarının iyileştirilmesine yönelik saptamalar ve bunların çözümüne yönelik somut öneriler sunulmuştur.

Kantar Davran vd. (2009), Adana ilinde gerçekleştirdikleri araştırmalarında, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarını incelemiş, makro düzeyde çözüm önerileri sunmuşlardır. İncelemede, mevsimlik işçilerin içinde bulundukları koşulların yanı sıra geldikleri memleketlerindeki yaşam koşulları da ele alınmıştır. Ayrıca, mevsimlik tarım işçiliğindeki çocukların eğitim durumları, okula devamlılığı ile çocuk işçiliği de çalışmada yer almıştır.

Görücü vd. (2010), mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarını ana başlıklar altında toplayarak irdedeği ve çözüm önerisi sunduğu çalışmalarında, mevsimlik tarım işçiliğinin yasal çerçevesine değindikleri gibi karşılaşılan sorunlar içinde de çocuk işçiliği ve sebeplerine yer vermişlerdir.

Karaman vd. (2011) çalışmalarında, Giresun ve çevresine fındık toplama için Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelen mevsimlik ya da gezici tarım işçilerinin taşıma,

konaklama, sağlık, beslenme ve eğitim gibi sorunları yanında; işçi, işveren ve aracilar arasındaki enformel ilişkileri ele almıştır.

şimşek (2012), şanlıurfa ve Adıyaman illerinde yapılan araştırmalarda mevsimlik tarım işçisi ailelerin ihtiyaçların belirlemek, bu ailelerin sağlık koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalara yön verebilmek üzere, üreme sağlığı ve diğer sağlık durumlarını, sağlık hizmetlerine erişim olanaklarıyla birlikte incelemiştir. Araştırmada, yanıtlayıcı mevsimlik kadın işçiler arasında çocuk yaşta ve evli olanların olduğu belirtilirken, en fazla karşılaşılan sorunların uzun çalışma saatleri, barınma ve hijyen sorunları ile çocuk bakımında yaşanan sıkıntılar olduğu saptanmıştır.

Gölçubuk (2012) araştırmasında, pamuk hasadı özelinde Adana'da mevsimlik tarım işçiliğinde çalışan çocukların çalışma durumunu, çalışma saatlerini, eğitime başlama ve devam durumlarını, çalışma sebeplerini, sağlık sorularını, maruz kaldıkları riskleri ve gelecekle ilgili hayallerini irdelemiştir. Aynı zamanda bu çocukların içinde bulundukları barınma koşullarını, temel ihtiyaçlarını karşılama durumlarını ve sosyal güvence durumlarını ele almıştır.

de Neubourg vd. (2012b), UNICEF tarafından geliştirilen, yoksulluk ve yoksunluğun çok boyutlu yönlerine kapsamlı bir yaklaşım sağlayan Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi (MODA) yöntemini aşama aşama açıklayarak, çocukların iyi olma hallerine yönelik metodolojiyi ortaya koymuşlardır. Bu metodoloji ile, yalnızca tek yönlü olarak maddi yoksunluk ölçülmesi yerine, sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı gruplarda görülen çoklu ve örtüşen yoksunlukların da dikkate alınmasının amaçlandığı belirtilmiştir.

Uyan Semerci vd. (2012), çocuğun iyi olma hali yaklaşımı çerçevesinde, niteliksel ve niceliksel yöntemlerle uyguladıkları araştırmalarında, bütünsellik içinde ele aldıkları sekiz alanda (maddi durum, sağlık, eğitim, katılım, ev ve çevre koşulları, risk ve güvenlik, ilişkiler, öznel iyi olma hali) araştırma kapsamına alınan ebeveyn ve çocuklardan alınan yanıtlarla, çocuğun iyi olma haline dair göstergeler oluşturmayı hedeflemişlerdir. Araştırma sonuçları değerlendirilerek de sonuç olarak sosyal politika önerileri oluşturulmuştur.

Uyan Semerci vd. (2014), on bir ilde yürütülen araştırmaya dayanarak, mevsimlik tarım işçiliği yapan ailelerin sosyo-ekonomik yapılarını, çalışma ve yaşam koşullarını, yoksullukları ve yoksunluklarını ele alarak, çocukların iyi olma hali üzerindeki etkisini incelemiştir.

Uyan Semerci vd. (2017), mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının öncelikli sorunlarını belirlemek ve çözüm üretmek üzere, çocukların durumunu hem niceliksel hem de niteliksel ortaya koymak amacıyla Adana'da mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocuklarının ihtiyaçlarını, çocuğun iyi olma hali ve biyolojik model çerçevesinde araştırmışlardır. Araştırma sonucunda da sağlık, sosyal yardım, eğitim ve barınma alanlarında çözüm önerileri sunulmuştur. Bu öneriler arasında mevsimlik tarım işçilerinin düzenli olarak sağlık taramasından geçirilmesi ve hasta takibinin yapılması, 15 yaşın altındaki çocukların kesinlikle çalıştırılmaması, çocukların okula kayıt ve devamlılığının takip edilmesi, barınma koşullarının iyileştirilmesi ile çocuklar için oyun ve çalışma alanlarının kurgulanması yer almaktadır.

Dedeoğlu vd. (2019), Adana ve Şanlıurfa illerindeki hanelerde Türk ve Suriyeli mevsimlik gezici tarım işçileri ile yaptıkları araştırmalarında, mevsimlik gezici tarım işçisi hanelerin sosyo-ekonomik profillerinin analizi ile, bu hanelerde yaygın olarak ortaya çıkan çocuk işçiliğinin yapısal nedenlerini irdelemektedir. Yapılan analiz ile çalışmada, mevsimlik gezici tarım işçisi hanelere yönelik yoksulluk önleyici politikaların geliştirilmesi, temel hizmetlere erişimin sağlanması, cinsiyete duyarlı stratejiler oluşturulması ve çocuk işçiliği ve çocukluk konusunda sosyal normların dönüştürülmesine yönelik öneriler oluşturulmuştur.

TBMM (2015), hazırlanan meclis komisyon raporuyla mevsimlik tarım işçisi olan ya da aileleri ile birlikte göçe maruz kalan çocukların eğitim, sağlık, barınma vb. alanlarda yaşadıkları sorunların giderilmesi ve bu konuda yapılan yasal düzenlemelerin yapılması amacıyla, mevsimlik tarım işçileriyle ilgili gerekli önlemleri tartışan bir araştırma raporu hazırlamıştır.

Şimşek vd. (2009), mevsimlik göçebe tarım işçilerinin yaşam koşullarının uygunsuzluğuna, işin niteliğine bağlı olarak maruz kaldıkları risklere ve sağlık sorunlarına değinmiş, tarım işçisi çocuklar özelinde karşılaşılan sağlıksız yaşam koşullarını sahadan örnekler ile riskler ve sağlık sorunları açısından irdelenmiştir.

İznebioğlu vd. (2020), Kalkınma Atölyesi'nin saha ekibi, altı ilde mevsimlik gezici tarım işçiliğinde çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik uygulama programı kapsamında, yerel kapasitenin güçlendirilmesi konusunda çalışmaları dahilinde, mevsimlik tarım işçiliği konusunda rol ve sorumluluğu bulunan aktörlerin haritalamasını yapmışlar, tarım işçiliği yapılan alanlardaki altyapı ihtiyaçları ve temel hizmetlere erişimle ilgili durumu çocukların karşılaşma ihtimali olan riskler itibarıyla değerlendirmişlerdir.

Friedrich Ebert Stiftung Vakfı (2012), tarım işçileri göçü olgusunun çeşitli boyutlarının ilgili tüm tarafların katıldığı bir iletişim ağı olarak kurulan MİGA (Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı) olarak, mevsimlik işçilerin sorunları ve bu sorunlar için önerilen çözüm önerilerini ortaya koymuştur.

Çınar (2014), mevsimlik tarım işçiliğinin gelişimini kırsal dönüşüm perspektifinde incelediği çalışmasında, mevsimlik tarım işçiliğinin çalışma ilişkilerini sosyal yapı ve bağlar çerçevesinde analiz etmiştir.

Townsend (1979), yoksulluk ve yoksunluk temel kavramlarının farklarını ortaya koyduğu çalışmasında, yoksunluk ve eşitsizlik ölçümü için kullanılmak üzere geliştirilen göstergeler ve endeksleri paylaşmıştır.

Literatürde, tez konusunun konu bileşenlerini ayrı ayrı farklı açılardan ele alan çeşitli kaynaklar bulunmaktadır. Öncelikle, mevsimlik tarım işçiliği ile ilgili olan çalışmalarda Türkiye'de genel olarak farklı yerlerdeki mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşulları irdelenmiş, bazı çalışmalarda da ihtiyaçları olan olanaklara erişim durumlarına göre çocukların durumları değerlendirilmiştir. Diğer yandan, çocukların iyi olma haline yönelik birkaç odaklı çalışmada, mevsimlik tarım işçisi çocukların durumları

incelenmiştir. Söz konusu çalışmalarda, bu çalışmada ana olarak ele alınan yoksunluk kavramına çok sınırlı olarak değinilmektedir. Bu çalışmada, literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak, mevsimlik tarım işçisi çocukların durumu, çocuk hakları çerçevesinde değerlendirilerek, maruz kaldıkları yoksunluklar incelenmiştir. Ayrıca, bu çalışmayı ayırt edici yapan, mevsimlik tarım işçisi çocukların yoksunluklarının nicel olarak incelenmesi için analizde uluslararası çalışmalarda kullanılan Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi (Multiple Overlapping Deprivation Analysis- MODA) metodolojisinin kullanılmasıdır. Yine çalışmayı farklı kılan, analizin nicel analiz yanında nitel analiz ile de mevsimlik tarım işçisi çocukların yoksunluklarının irdelemesidir. Bu çalışmanın bir diğer önemli katkısı, incelemenin yalnızca mevsimlik tarım işçiliğinin yapıldığı belirli bir alanla sınırlı kalmaması, yoğun olarak göç kaynağı olan yerdeki çocukların da durumunu ele alarak mevsimlik tarım işçiliği yapan ve yapmayan çocukların yaşam koşulları ile erişebildikleri hakları karşılaştırmalı olarak değerlendirmesidir.

3. KAVRAMSAL TEMELLER

3.1 Türkiye’de Tarım

Türkiye’de 2024 itibarıyla 38,6 milyon hektar tarım alanı bulunmaktadır. Toplam tarım alanı, 2001 yılında 41 milyon hektar olan tarım alanı büyüklüğüne göre yıllar içinde düşüş göstermiştir. Ülkedeki tarım alanının, %43,5’i ekilen tahıl ve diğer bitkisel ürün alanı, %37,8’i çayır ve mera arazisi, %9,8’i meyve, içecek ve baharat bitkileri alanı, %6,9’u nadas alanı, %1,9’u sebze alanı ve %0,02’si süs bitkileri alanıdır. Hayvan varlığı açısından Türkiye’de 2024 itibarıyla koyun sayısı 44 080 584, keçi sayısı 10 822 084, sığır sayısı 16 824 208, manda sayısı 162 051’dir. Kümes hayvanları olarak bakıldığında, Türkiye’de 109,1 milyon yumurta tavuğu, 270,5 milyon et tavuğu, 2,8 milyon hindi, 1,3 milyon kaz ve 390 bin ördek bulunmaktadır. Arıcılık yapan 97 984 işletme ve 9 milyona yakın kovan, ipek böcekçiliği yapmakta olan 1 631 üretici bulunmaktadır (TÜİK 2025a).

En son 2001 yılında yapılmış olan Genel Tarım Sayımı’na göre de Türkiye’de 3 076 649 tarım işletmesi ve bu işletmelerin tasarrufunda bulunan 18 434 822 hektar arazi bulunmaktadır. Sayım sonuçlarına göre, Türkiye’de ortalama işletme büyüklüğü ortalama 61,01 dekar olarak belirlenmiştir. İşletmeler, %31,5 ile 20-49 dekar arazi grubunda yoğunlaşmıştır. Türkiye’de ortalama parsel sayısı 4,08 adet, ortalama parsel genişliği ise 14,96 dekardır. Bu sayıdaki tarımsal işletmelerin %99,8’i hanehalkı işletmeleridir (TÜİK 2003).

Türkiye’nin 2023 yılı Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (cari fiyatlarla)’sının %6,2’sini tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörü oluşturmaktadır (TÜİK 2024c). 2024 itibarıyla Türkiye’deki istihdamın %14,8’i tarım sektöründedir (15 yaş ve üzerindeki 4,8 milyon birey). Tarım sektörü, istihdamdan aldığı payla hizmet (%57,9) ve sanayi (%20,7) sektörlerinden sonra gelmektedir. Yıllar içinde tarım sektörünün istihdamdan aldığı payın değişimine bakıldığında, 2005 yılında %25,5 ve 2015 yılında %20,2 olan tarımın payı her yıl daha da azalarak 2024 yılına gelindiğinde %14,8 olmuştur (TÜİK 2025b).

Tarımda çalışanlar içinde, herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olarak prim ödemeye devam eden sayısı oldukça düşüktür. Türkiye’de 2023 yılında Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) kapsamında kayıtlı toplam 18,6 milyon aktif sigortalının yalnızca %2,6’sı tarım sektöründe sigortalıdır (4-1/b tarım zorunlu sigortalı olan 460 bin ve 4-1/a tarım sigortalı olan 17 bin birey olmak üzere toplam 477 bin tarım sigortalısı) (SGK 2024).

3.2 Tarım İşçiliği

Karayalçın (1971) tarım işçisini, “tarım işçisi, herhangi bir tarım işinde ücret karşılığı çalışan ve geçimini bu yoldan sağlayan ayrıca çiftçilik yapmayan kimsedir” şeklinde tanımlamaktadır.

Çalgüner (1943) tarım işçilerini dar anlamda, “iktisadi varlığını, iş kuvvetini ziraat sahasında kıymetlendirme esası üzerine istinat ettirenler” olarak tanımlar.

ILO (2003)’ya göre “kırsal işçiler” ifadesi aşağıdakileri içermektedir:

- sürekli, gündelik mevsimlik veya gezici olarak büyük veya küçük çiftliklerde veya ormancılık ya da balıkçılıkta çalışan ve karşılığında bir ücret alan ücretliler,
- sahibi olmadıkları arazide kendi hesabına çalışan ortakçılar ve kiracılar,
- kendi topraklarında çalışan küçük mülk sahipleri;
- kırsal kesimde yaşayan topraksız ve işsiz insanlar.

Erkuş vd. (2005), tarım işçisini, tarım işletmelerinde daimi ve geçici olarak kalan, orada iâşe edilen ve aynı zamanda ücret alanlar olarak tanımlar.

3.3 Mevsimlik Tarım İşçiliği

Tarım işçileri, işletmede bulunuşlarına göre sürekli (daimi) ve geçici (mevsimlik) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sürekli (daimi) tarım işçisi, işletmenin faaliyeti esnasında her zaman işi bulunan, en az bir üretim dönemi veya yılı işletmede bulunan işçilerdir. Geçici tarım işçisi, işletmede yıl içerisinde, belirli zamanlarda, işlerin en yoğun olduğu ve kısa

zamanda yapılması gereken zamanlarda ihtiyaç duyularak istihdam edilen işçilerdir (Erkuş vd. 2005).

Tarımsal üretimin herhangi bir aşamasında, işin yapıldığı yöre dışından gelerek, ücret karşılığında sözleşmeyle veya sözleşme olmaksızın çalışan gerçek bireylere mevsimlik (gezici) tarım işçisi denir (Görücü vd. 2010).

Süzek (2009), mevsimlik tarım işçisini, kendisinin ya da başkasının tarım alanında ekim, yetiştirme, ilaçlama, hasat gibi tarımsal üretimin herhangi bir aşamasında çalışan, ücretli/yevmiyeli veya ayni ödeme karşılığı, sözleşmeyle veya sözleşme olmaksızın, o ülkenin vatandaşı ya da göçmen olup sürekli ya da gezici mevsimlik çalışan birey olarak tanımlar.

Bir diğer tanımla, geçici tarım işçisi, ikamet ettikleri bölgelerde bir işletmede tarımsal üretimin yoğun olduğu ve fazladan emek gücüne ihtiyaç duyulan ekim/dikim, sulama, çapa ve hasat dönemlerinde belirli bir süre geçici olarak çalışan yerli veya mahalli işçilerdir. Mevsimlik (gezici) tarım işçisi ise tarım işlerinin yoğunlaştığı zamanlarda, ürün desenine ve işçi talebine göre, bir bölgeden (yaşadıkları yerlerden ve çalıştıkları tarladan) başka tarımsal alanlara doğru çoğunlukla aileleriyle birlikte yer değiştiren işgücü grubudur (Uyan Semerci vd. 2014).

Beleli (2013), mevsimlik tarım işçisi için ‘bitkisel üretim, hayvancılık, arıcılık, ormancılık ve balıkçılık üretim süreçlerine ekonomik gelir elde etme amacıyla en az bir gün katılan, ancak sürekli bu işte çalışmayan birey’ tanımını kullanırken, mevsimlik gezici tarım işçisi için ‘sürekli ikamet ettiği yerleşim yerinden ayrılarak bir başka yerleşim yerinde bitkisel üretim, hayvancılık, arıcılık, ormancılık ve balıkçılık üretim süreçlerine ekonomik gelir elde etme amacıyla en az bir gün katılan, ancak sürekli olarak bu işte çalışmayan birey’ tanımını kullanmıştır.

Tarımsal faaliyet ile uğraşan birçok aile geçimini sağlayabilmek amacıyla daha fazla tarımsal iş imkanı olan yörelere giderek gezici ve geçici tarım işçiliği yapmaktadır. Bunun

en önemli sebebi topraksız çiftçiler ve kendi kendine yeterli olamayan küçülmüş parçalanmış tarımsal işletmelerdir (Yıldırak vd. 2003).

3.4 Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Sorunları

2015 yılında, ‘Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu’nun araştırma için sunulan gerekçeleri itibarıyla sorunlar sıralanabilir:

- Çocuklar: Çocukların sağlık, beslenme, barınma ve hijyen koşullarından yoksun, eğitim haklarını yitirmesi ve bedensel ve ruhsal bakımdan zarar görmesi,
- Kadınlar: Kadınların hem gündelik ev işlerinde hem de tarım işlerinde çalışarak mağdur edilmesi, ölü doğum ve bebek ölümleri oranının yüksek olması,
- Altyapı: Temiz su, elektrik, çöp, atık giderme ve yol gibi temel alt yapı olanaklarının olmadığı alanlarda barınma zorunluluğu,
- İş güvenliği: Gübre ve ilaç olarak kullanılan kimyasalların iş güvenliği tedbiri alınmaksızın uygulanması, çalışılan yerlere son derece güvenliksiz, toplu taşıma kurallarına aykırı koşullarda seyahat edilmesi,
- Ücret ve çalışma koşulları: Ücret ve çalışma koşulları hakkında “elçi, çavuş, dayıbaşı” gibi adlarla anılan araçlara, komisyonculara bağımlıdırlar. Asgari ücret, azami haftalık 45 saat çalışma süresi, eşit işe eşit ücret gibi temel ilkelerin hiç biri gözetilmemektedir.
- Barınma: Mevsimlik gezici tarım işçisi aileler, barınma sorunlarını genellikle kendilerine ait olan savan, plastik örtü veya bezden yapılmış çadırlarda barınarak çözerler. Çok nadir durumlarda işveren, uzun süreler boyunca işçi sağladığından, çiftlik alanında bulunan kerpiç tarzında evlerle işçilere barınacak yer imkânı sağlar. Ancak bu barınaklarda da, kapasitenin üstünde işçi, yerde yan yana ve sıkışık bir şekilde yatabilmektedir (Özbekmezci vd. 2004b).
- Çocukların eğitimi: Mevsimlik tarım işçisi aileler, çalışmaya gittiği için çocuklarının eğitimine bir süreliğine ara vermek durumunda kalmaktadır. Hatta, bu ara verilen süreler zaman içinde çocukları okul terkine itmektedir.

3.5 Çocuk İşçiliği

10/6/2003 tarihli ve 25134 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 4857 sayılı İş Kanunu’nun 71. maddesine dayanılarak hazırlanan ‘Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’e göre 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış bireye ‘çocuk işçi’, 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış bireye de ‘genç işçi’ denir. 4857 sayılı İş Kanunu’nun 71. maddesi gereğince, 18 yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler tanımlanmaktadır. Ayrıca, 14 yaşını bitirmiş ve ilköğretimini tamamlamış çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler ve çalışma koşullarına ilişkin usul ve esaslar kapsanmaktadır.

Çocuk çalışmasıyla çocuk işçiliği arasındaki temel fark, çocuk işçiliğini oluşturan temel unsurlardan (iş sözleşmesine dayanarak çalışma, herhangi bir işte çalışma, karşılık uğruna çalışma ve işverene bağımlı olarak çalışma) bir veya birkaçının çocuk çalışmasında yer almamasıdır (Çöpoğlu 2018).

2008 yılında 18. Uluslararası Çalışma İstatistikleri Konferansı (International Conference of Labour Statisticians- ICLS)’nın çocuk işçiliği istatistiklerine ilişkin Karar’ında çocuk işçiliği ve çocuk işgücünü tanımlamıştır (ICLS 2008):

- Üretken faaliyetlerde bulunan çocuklar; diğer bir deyişle ‘çalışan çocuklar’, çocuk tarafından gerçekleştirilen her türlü ücretli ve ücretsiz faaliyetleri içerir. “Diğer üretim faaliyetlerinde bulunan çocuklar” ise ücretsiz olarak ev işlerini yapan çocukları içerir.
- Çocuk işçiliği terimi, çocukların yasal olmayan ve daha genel olarak, ulusal mevzuata ve ILO Asgari Yaş Sözleşmesi (1973, No. 138)’nde belirtildiği üzere, 182 Sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması İçin Acil Eylem Sözleşmesi ile ilgili ek Tavsiye Kararları (No. 146 ve 190)’na göre sosyal ve ahlaki açıdan istenmeyen ve ortadan kaldırılması gereken iş türlerinde çalıştırılma durumunu ifade eder.

Çocuk işçisi buna göre:

- 12 yaşın altındaki ekonomik olarak aktif herhangi bir çocuğu,
- 12-14 yaş arasında olup, kanunlarca izin verilen hafif işler arasına girmeyen üretken faaliyetlerde bulunan işlerde çalışan çocuğu,
- 17 yaş ve altında olup “tehlikeli işler”de (çocuğun güvenliğini, fiziksel ve zihinsel gelişimini etkileyen) veya “çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri”nde (örneğin, kölelik veya zorla çalıştırılan çocuklar, ticari cinsel sömürü, yasadışı faaliyetler ve diğerleri arasında silahlı çatışma) çalışan çocuğu kapsamaktadır (Dammert vd. 2017).

Çalışan çocuklarla ilgili Türkiye’de ulusal düzeyde yapılmış en yakın tarihli araştırma olan 2019 yılı Çocuk İşgücü Araştırması’na göre, bir ekonomik faaliyette çalışan 5-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 720 bindir. 5 yaşında çalışan çocuğun gözlenmediği bu araştırmaya göre, 5-17 yaş grubunda çalışan çocukların aynı yaş grubundaki çocuklar içinde payını gösteren istihdam oranı %4,4’tür. Çocuk istihdamı oranı erkek çocuklar için %6 iken kız çocuklar için de %2,6’dır. Yaş gruplarına göre bakıldığında da istihdam oranı 5-11 yaş grubu için %0,4, 12-14 yaş grubu için %3 ve 15-17 yaş grubu için de %15,7’dir (TÜİK 2020).

3.6 Tarımda Çalışan Çocuklar

2019 yılı Çocuk İşgücü Araştırması’na göre tarım sektöründe çalışan 5-17 yaş grubunda 221 bin çocuk bulunmaktadır. Tüm sektörlerin toplamına bakıldığında, tarımda çalışan çocukların toplam çalışan çocukların %30,8’dir ve bu oran hizmet sektöründe çalışan çocukların payının (%45,5) ardından ikinci sırada gelmektedir (TÜİK 2020).

2006 yılında gerçekleştirilen, Tarımsal İşletme Yapı Araştırması’na göre kendi tarımsal işletmesinde çalışan hanehalkı fertleri incelendiğinde, çalışan hanehalkı fertlerinin %3’ü (%1,3’ü kız, %1,7 erkek) 9-13 yaş grubundadır. Bu yaş grubunda kendi işletmesinde çalışan çocuklardan, kız çocukları yılda ortalama 101 gün tarımda çalışırken, erkek çocukları 98 gün çalışmaktadır. 14 ve üzeri yaştaki hanehalkı fertleri için ise tarımda ortalama çalışma günü, kadınlar için 170, erkekler için ise 174 gündür (TÜİK 2020).

3.7 Yoksunluk ve Yoksulluk

Yoksun, belli bir şeyden kendisinde olmayan, belli bir şeyin yokluğunu çeken, mahrum anlamını taşımaktadır (TDK 2025).

Yoksunluk, bireyler ve hanehalkları tarafından deneyimlenen, toplumda tecrübe edilen ya da mevcut olan koşullara göre görece olarak yetersiz olan maddi ve sosyal koşullardır (Townsend 1987).

Yoksunluk kavramı, belirli bir şeye sahip olamama, yoksun olma, hanehalkının ya da bireyin asgari yaşam düzeyini sürdürebilmesi için gerekli, yalnızca en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaması durumu olarak tanımlanabilmektedir. Bireylerin ya da grupların içinde bulundukları durumlar veya koşullar sebebiyle yaşadıkları yoksunluklar ekonomik olabileceği gibi siyasi ve sosyal de olabilmektedir. Başka bir ifadeyle yoksunluk, birey, hane ya da grupların genel toplum veya ülke seviyesine göre gözlenebilir ve kanıtlanabilir dezavantajlı durumda olmalarıdır (Townsend, vd. 1988).

Yoksulluk kavramına gelindiğinde, bir toplum içindeki bireyler, aileler ve gruplar çeşitli türde yiyeceklerle erişmek, faaliyetlere katılmak ve alışlagelmiş ya da bulundukları toplum tarafından istenen veya onaylanan yaşam koşulları ile olanaklara sahip olmak için yeterli kaynağa sahip değilse, o birey, aile ve grupların yoksulluk içinde oldukları söylenebilir. (Townsend 1987).

Diğer yandan, insani yoksulluk kavramını ele alan Amartya Sen (2000)'e yoksulluk, yapılabirlik yoksunluğu yaklaşımı ile, düşük gelire odaklanmanın aksine, içsel olarak önemli olan yoksunluklara odaklanır. Buna göre, yapılabirlik (*capability*) perspektifi ile yoksulluk analizinde ilk sırada dikkatler, araçtan (yani gelirden) amaca ve amaçları gerçekleştirecek özgürlüklere çevrilmiştir. Buna göre düşük gelir, yapılabirlik yoksunluğu yaratan tek etken değildir. Yoksulluk, yalnızca gelir düşüklüğü olarak değil, temel yapılabirliklerin yoksunluğu olarak görülmelidir

Yoksunluk ve yoksulluk kavramlarının farklı açılardan karşılaştırılması, aralarındaki farkın daha net anlaşılmasını sağlamaktadır (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1 Yoksunluk ve yoksulluk (McLennan vd. 2019)

Yoksunluk	Yoksulluk
Yalnızca mali kaynakların olmayışından değil, çeşitli kaynakların olmayışından dolayı insanlar yoksun sayılırlar.	Mali kaynakları olmayan insanlar yoksuldur.
Yoksunluk, ihtiyaçları karşılanmamış insanlarla ilgilidir.	Yoksulluk ise ihtiyaçların karşılanmasında kaynakların eksik olmasıdır.

3.8 Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluğun ölçülmesindeki yaklaşımlardan biri, yoksul birey sayısının yanında çeşitli boyutlardaki yoksulluğun şiddetini de dikkate alan Alkire Foster yaklaşımıdır. Alkire vd. (2009), yoksulluğun ölçülmesi için sıralı ve kategorik boyutları dikkate alan, çok boyutlu yoksulluğun belirlenmesini sağlayan ve ülkelerin yoksulluğu önlemelerine yardımcı olan bir yöntem önermişlerdir. Geleneksel gelire dayalı yoksulluk ölçüm yöntemiyle kıyaslandığında, bu yöntemle göre, yoksulluk toplumun alt gruplarındaki boyutlara göre ölçülebilmektedir.

Yoksulluğun farklı boyutlarını bir arada inceleyen Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (*Global Multinational Poverty Index (MPI)*), hane düzeyinde sağlık, eğitim ve yaşam standardında örtüşen yoksunlukların doğasını ve büyüklüğünü ölçen akut çok boyutlu bir yoksulluk endeksidir (Alkire vd. 2017).

Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi'nin hesaplanması, her hane ve hanedeki birey için sağlık, eğitim ve yaşam standartları olmak üzere 3 boyut altında yer alan 10 göstergeden oluşan yoksunluk profilinin çıkarılmasıyla başlar (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 Çok boyutlu yoksulluk endeksi boyutları (Alkire vd. 2017)

Alkire Foster metodolojisine göre, bir hane ve hanede yaşayan tüm bireyler şu durumlarda yoksun kabul edilir: Hanede herhangi bir çocuk bodursa veya herhangi bir çocuk veya yetişkin düşük kiloluysa; herhangi bir çocuk son beş yıl içinde öldüyse; herhangi bir okul çağındaki çocuk 8. sınıfı tamamlayacağı yaşa kadar okula gitmiyorsa; hanehalkı fertlerinden hiçbiri 6 yıllık okul eğitimini tamamlamadıysa; hanede elektriğe erişim yoksa; hanede 30 dakikalık yürüyüş mesafesinde iyileştirilmiş bir içme suyu kaynağı yoksa; hanede paylaşımda olmayan iyileştirilmiş bir sanitasyon olanağı yoksa; hanede katı olmayan pişirme yakıtı yoksa; hanede dayanıklı konut malzemeleri yoksa; veya hanede radyo, hayvan arabası, telefon, televizyon, bilgisayar, buzdolabı, bisiklet, motosiklet varlıklarından birden fazlası bulunmuyorsa ve hanenin araba ve kamyonu yoksa (Alkire vd. 2018).

3.9 Çocuk Yoksulluğu

BM Genel Kurulu'nun 2006 yılında yaptığı çocuk yoksulluğunun çok boyutlu tanımına göre, "Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, beslenme, su ve sağlık ile ilgili olanaklardan, temel sağlık hizmetlerine erişimden, barınma, eğitim, katılım ve korunmadan yoksundurlar, aynı zamanda ciddi mal ve hizmet yoksunlukları tüm insanları etkilediği gibi en çok da çocukları tehdit eder" (UNGA 2006).

UNICEF (2004)'in çocuk yoksulluğu tanımına göre, "Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, haklarından yararlanmalarını, potansiyellerini tam olarak ortaya çıkarmalarını veya

toplumun tam ve eşit üyeleri olarak katılım sağlamalarını olanaksız kılan ve hayatta kalmak, gelişmek ve büyümek için ihtiyaç duydukları maddi, manevi ve duygusal yoksunluğu deneyimlerler”.

Çocuklar yoksulluğu; zihinsel, fiziksel, duygusal ve ruhsal gelişimlerine zarar veren bir ortam olarak deneyimlediklerinden, çocuk yoksulluğu tanımını, düşük hane geliri veya düşük tüketim seviyeleri gibi geleneksel açıklamaların ötesine taşımak özellikle önemlidir. (UNICEF 2004).

Çocukların yoksulluğu genel olarak tek yönlü, mali ya da tek boyuta ilişkin gelişme göstergelerine göre ölçülmektedir. Halbuki bu şekilde tek yönlü olarak yapılan, çocukluk yoksulluğunun temel boyutlarının birbiriyle olan sayısız etkileşimlerinin gözden kaçırıldığı, çocuk yoksulluğunun olumsuz etkileriyle birlikte kapsamlı bir şekilde ele alınamadığı konusunda fikir birliği oluşmuştur. Aynı zamanda, bu tür ölçütlerin, sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı gruplarda ortaya çıkan çoklu ve örtüşen yoksunlukları gizlediği düşünülmektedir (de Neubourg vd. 2012b).

3.10 Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi (Multiple Overlapping Deprivation Analysis- MODA)

Yoksunluğun şiddetini anlamak için farklı yoksunlukların birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunu incelemek önemlidir. MODA (Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi) hangi yoksunlukların genellikle birlikte yaşandığını belirler. Aynı anda bir veya birden fazla yoksunluk çeken çocukların oranı hesaplanır.

UNICEF'in Araştırma Ofisi (Office of Research) tarafından, eşitsizliklerin analizini kolaylaştırmak ve yoksun çocukların belirlenmesi için araçlar belirlemek üzere geliştirilen Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi (Multiple Overlapping Deprivation Analysis- MODA), çocuk yoksulluğu ve yoksunluğunun çok boyutlu yönlerine kapsamlı bir yaklaşım sağlar (de Neubourg vd. 2012a). MODA metodolojisi, UNICEF'in Küresel Çalışması'na (örneğin, Gordon vd. 2003 gibi çalışmalar) dayanan ve Alkire ve Foster'ın

metodolojik bileşenlerini kullanan yoksunlukla ilgili bir metodolojidir (de Neubourg vd. 2012b).

MODA, çocukların hayatta kalmaları ve gelişmeleri için çok önemli olan çeşitli mal ve hizmetlere erişime odaklanan ‘bütünsel bir çocuk refahı’ tanımını benimser. Bu analizde, bir çocuğun yoksunluk deneyiminin çok yönlü ve birbiriyle ilişkili olduğu kabul edilir. Bu analiz, çoklu, örtüşen yoksunlukların sosyo-ekonomik açıdan daha dezavantajlı gruplarda daha olumsuz etkilerle daha fazla ortaya çıkabileceğini kabul eder (de Neubourg vd. 2012a).

Çocuklar, yoksunlukları ve yoksulluğu yetişkinlerden farklı deneyimlerler. Çocukların ihtiyaçları karşılanmadığı takdirde kalıcı etkileri olabilecek gelişimsel sorunlar yaşarlar (UNICEF 2000).

MODA, mevcut çalışmaların çoğundan, aşağıdaki dört ana özellikte ayrılır (de Neubourg vd. 2012b):

1. Çocuk merkezli yaklaşım ile, analiz birimi olarak haneyine değil çocuğa odaklanır.
2. Yaşam döngüsü yaklaşımı ile, çocukların ihtiyaçlarının çocuklukları boyunca aynı olmadığını kabul ederek ayrı yaş gruplarını analiz eder.
3. Örtüşen yoksunluk analizi ile, çocuk yoksulluğunun çeşitli yönlerinden hangilerinin, aynı anda yaşandığını gösterir ve yoksunluğun çeşitli şiddet düzeyleri hakkında bilgi verir.
4. Eşitlik üzerine odaklanmayı sağlar. Aşırı yoksunluğa maruz kalan gruplara odaklanmaya ve bu grupların coğrafi konumunu ve sosyal özelliklerini belirlemeye yardımcı olur.

3.10.1 Kavramsal çerçeve

Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi (Multiple Overlapping Deprivation Analysis-MODA), çocukların iyi olma halinin boyutlarının seçilmesine yönelik hak temelli yaklaşımı izlemektedir.

Öncelikle, çocuğun iyi olma hali yaklaşımı, sağlık, maddi durum, eğitim, ev ve çevre koşulları, ilişkiler gibi farklı alanlarda çocuğun ‘iyi’ olmasını hedefleyerek, çocuğun refahına ve gelişmesine bütünsel olarak yaklaşır (Uyan Semerci ve Erdoğan 2014).

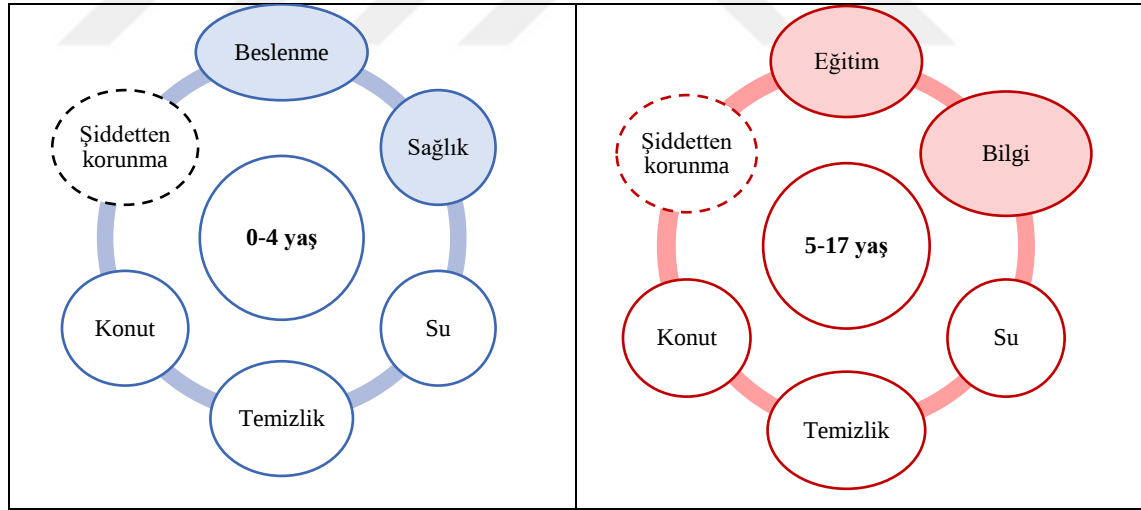
Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS), çocuk haklarının dört temel ilkeye dayalı olarak güvence altına alınması gerektiğini savunur. Çocuk hakları temelli yaklaşım, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)’ye göre, haklara saygı duyacak, hakları koruyup yaşama geçirecek (Madde 4) şekilde, hak sahiplerinin kapasitesini de haklarına sahip çıkmalarını sağlayacak şekilde geliştirerek tüm çocukların haklarını sözleşmede belirtildiği gibi daha ileri düzeyde yaşama geçiren yaklaşımdır. Bu sürece yön veren, her yerde, ayırım görmeme (Madde 2), çocuğun yüksek yararının gözetilmesi (Madde 3.1), yaşam, yaşama ve gelişme (Madde 6) ve çocuğun görüşlerine saygıdır (Madde 12) (BM 2011). Çizelge 3.2, çocuğun iyi olma halinin incelenmesi için ele alınan boyutlar, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)’nin ilgili maddeleriyle eşleştirmektedir.

Çizelge 3.2 Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)’ye göre çocuğun iyi olma hali boyutları (de Neubourg vd. 2012a)

Kategoriler	Boyutlar	Kaynak
Hayatta kalma	Gıda, beslenme	ÇHS Madde 24
	Su	ÇHS Madde 24
	Sağlık bakımı	ÇHS Madde 24
	Barınma, konut	ÇHS Madde 27
	Çevre, kirlilik	ÇHS Madde 24
Gelişme	Eğitim	ÇHS Madde 28
	Serbest zaman	ÇHS Madde 31
	Kültürel faaliyetler	ÇHS Madde 31
	Bilgi	ÇHS Madde 13-17
Koruma	Sömürü, çocuk işçiliği	ÇHS Madde 32
	Sömürünün diğer şekilleri	ÇHS Madde 33-36
	Zulüm, şiddet	ÇHS Madde 19, 27
	Okulda şiddet	ÇHS Madde 28
	Sosyal güvenlik	ÇHS Madde 16, 26, 27
Katılım	Doğum kaydı, milliyet	ÇHS Madde 7, 8
	Bilgi	ÇHS Madde 13, 17
	İfade, görüş ve düşünce özgürlüğü, duyulma hakkı, örgütlenme özgürlüğü	ÇHS Madde 12-15

MODA, çocukların ihtiyaçlarının, erken çocukluk dönemi, okul çağı ve ergenlik gibi çocukluk döneminin farklı dönemleri boyunca aynı olmadığını kabul ederek, ayrı yaş gruplarını analiz eden bir *yaşam döngüsü* yaklaşımını izler. Böylelikle, farklı yaş grupları ayrı ayrı analiz edilerek, yoksunluk düzeylerinin olduğundan daha düşük tahmin edilmesinin önüne geçilmeye çalışılır (de Neubourg vd. 2012b).

Bir çocuğun yaşam döngüsü 0-4 yaş (bebeklik ve erken çocukluk) ve 5-17 yaş (ilk çocukluk ve ergenlik) olmak üzere iki aşamaya ayrılmaktadır. MODA’da, bu yaş grupları itibarıyla, çocuğun yaş grubuna ve veri sınırlıklarına da bağlı olarak anlamlı göstergeler seçilmektedir. Şekil 3.2’de sunulduğu gibi, yaşam döngüsünün her aşamasında ortak olan dört boyut vardır: su, sanitasyon, barınma ve şiddetten koruma. Bu boyutlar yaşlarından bağımsız olarak tüm çocuklar için geçerlidir. Yaş grubuna göre veri elde edilebilirliğine göre beslenme, eğitim gibi değişen boyutlar olduğu gibi, çoğu zaman veri kısıtlılığı bulunsa da şiddetten korunma boyutu iki yaş grubuna da dahil edilmiştir (de Neubourg vd. 2012a).

Şekil 3.2 Yaşam döngüsü yaklaşımı: her yaş grubu için boyutların seçimi (de Neubourg 2012c)

Yoksunlukları yatay ve çok boyutlu bir yaklaşımla ele almak, yoksunlukları çocuk düzeyine indirerek çocukların ne düzeyde yoksunluk içinde olduklarını ve eş zamanlı olarak hangi yoksunlukları yaşadıklarını anlamaya yardımcı olur (de Milliano ve Plavgo 2014). Örneğin, MODA metodolojisinin basitleştirilmiş matrisinde (Şekil 3.3),

çocukların en büyük kısmının (dörtte üçünün) sağlık boyutunda yoksun olmasına rağmen, tek başına sağlık boyutuna yönelik müdahalelerin, çocukların ihtiyaçlarının ve haklarının yalnızca bir kısmını karşılayabildiğini göstermektedir. Bu durum, beslenme ve su konusunda ayrıca yoksun kalan çocukların (çocuk A ve çocuk D), yoksunluk, eşitsizlik ve yerine getirilmeyen haklarla yaşamaya devam edeceği anlamına gelmektedir (Shen vd. 2021). Tek yönlü boyutların incelenmesi, aynı anda yaşanan birikimli yoksunlukları ve bu yoksunlukların birbiriyle ilişkisini göz önüne almaz. Örneğin, belli sağlık hizmetlerine erişimde sorunu olmayan bir çocuk, elverişli içme suyuna erişemiyor ya da yetersiz besleniyorsa, çocuğun hastalık ve ölüm riski artmaktadır. Buna göre, Şekil 3.3'te çok sayıda yoksunluk deneyimleyen çocuk D, en ciddi yoksunluğu yaşayan çocuktur. MODA, çocukların yoksunluklarını ölçerek, yoksun çocukların kim olduğunu belirler, yoksunlukların ölçeğini ve şiddetini ölçerek müdahale için öncelikli alanların belirlenmesine yönelik bir çerçevenin oluşturulmasını sağlar (Shen vd. 2021).

Şekil 3.3 Çocukların beslenme, sağlık ve su boyutlarındaki yoksunluklarının basitleştirilmiş matrisi (de Milliano ve Plavgo 2014)

3.10.2 Analitik yaklaşım

MODA'ya, yoksunluk sayısının analizinin yanı sıra, Alkire ve Foster tarafından oluşturulan yoksunluk oranları da dahil edilmiştir: yoksunluk birey sayısı (*deprivation headcount*) (H), yoksunluğun ortalama yoğunluğu (*average intensity of deprivation*) (A)

ve düzeltilmiş çok boyutlu çocuk yoksunluğu birey sayısı oranı (*adjusted multidimensional child deprivation headcount ratio*).

MODA yaklaşımında, kırılgan gruplardaki çocukların özelliklerini belirlemek üzere, seçilecek profile ilişkin seçim kriteri olabilecek değişkenler incelenir. Veri elde edilebilirliğine ve uygunluğuna göre, değişkenler belirlenir. Tüm hedef kitle için, söz konusu MODA değişkenleri hesaplanır.

Analiz iki aşamadan oluşmaktadır:

1. Tek yoksunluk analizi
2. Çoklu yoksunluk analizi

3.10.2.1 Tek yoksunluk analizi

Tek yoksunluk analizi veya tek boyut analizi olarak anılan analizde, parametre olarak tanımlanan her gösterge ve boyut için yoksunluk '*birey sayısı oranı*' ya da '*kafa sayımı oranı*' (*headcount ratio*) olarak anılan oran hesaplanır. Başka bir deyişle, bu analizde, ilgili yaş grubundaki her gösterge ve her boyut için yoksun olan çocukların tüm çocukların içindeki payı yüzde olarak hesaplanır. Bu çalışmada, söz konusu oran, *birey sayısı oranı*' olarak anılacaktır.

Bu analiz, farklı yaş gruplarındaki çocuklar için hangi yoksunlukların daha belirgin olduğuna dair ilk bilgiyi sağlar (Shen vd. 2021). Bunun için, iki düzeyde analiz yapılır:

- Tek gösterge düzeyi: Analizde kullanılan her göstergede, yoksun olan çocukların birey sayısı oranı hesaplanır.
- Tek boyut düzeyi: Analizde kullanılan her boyutta, yoksun olan çocukların birey sayısı oranı hesaplanır.

Bir çocuk, ilgili boyutu oluşturan göstergelerin en az birinden yoksunsa, o çocuk o boyutta yoksun kabul edilir. Bu yaklaşım ile yoksunluğun farklı ve aynı derecede önemli

diğer yönleri, farklı boyutlardaki tamamlayıcı başka göstergelerle yansıtılmaya çalışılır (Shen vd. 2021).

3.10.2.2 Çoklu yoksunluk analizi

Bu bölümde ‘çoklu yoksunluk analizi’ veya ‘çok boyutlu yoksulluk analizi’nde uygulanan aşamalar ve hesaplamalarla ilgili ayrıntılı bilgi verilmektedir.

Çoklu yoksunluk analizi şu alt bileşenleri içerir (Shen vd. 2021):

- *Çocukların yaşadığı yoksunlukların sayısının dağılımı:* Çocuk başına düşen yoksunluklar, yoksunlukların dağılımını göstermek için hesaplanır.
- *Örtüşme analizi:* Farklı boyutlardaki yoksunlukların birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunu ve ne kadar örtüştüğünü anlamak için, aynı boyutta yoksun çocukların birey sayısı oranı, boyutların üçlü kombinasyonları için de hesaplanır.
- *Çok boyutlu yoksunluk endeksleri:* Alkire-Foster (2011) yöntemine dayalı olarak her yaş grubu ve tüm çocuk nüfusu için bazı özet istatistikler hesaplanır:
 - I. *Çok boyutlu birey sayısı oranı (multidimensional deprivation headcount ratio) (H)*, belirli bir *kesme noktasına (cut-off point) (K)* göre çeşitli boyutlardaki çoklu yoksunluğun sıklığını hesaplar.
 - II. Yoksun olan çocuklar için *yoksunluğun ortalama yoğunluğu (average intensity of deprivation) (A)* ile, yoksun bir çocuğun maruz kaldığı ortalama yoksunluk sayısı tüm olası yoksunlukların bir yüzdesi olarak hesaplanır, bu şekilde yoksunluğun şiddeti belirlenir.
 - III. *Düzeltilmiş çok boyutlu yoksunluk birey sayısı oranı (adjusted multidimensional deprivation headcount ratio) (M₀)*, *birey sayısı oranı (headcount ratio) (H)* ve *yoksunluğun ortalama yoğunluğunun (average intensity of deprivation) (A)* çarpımı olarak hesaplanır. Bu sebeple hem yoksunluğun sıklığını hem de şiddetini dikkate alır.

Çocuğun yoksun olma durumunun belirlenmesi için, öncelikli olarak bir çocuğun çok boyutlu yoksun kabul edilip edilmediğini belirleyen bir ‘kesme noktası’ (*cut-off point*)

veya diğerk deyişle ‘yoksunluk eşiği’ (K) tanımlanır. Kesme noktası K, $0 < K \leq d$ aralığında olmalıdır ve burada d ilgili gruptaki toplam boyut sayısıdır. (Shen vd. 2021).

Daha sonra, kesme noktasına göre her çocuğun yoksun kaldığı toplam boyut sayısı hesaplanır (de Neubourg vd. 2012b):

$$D_i = \sum_{i=1}^d y_i$$

D_i : ocuk i’nin yoksun olduğu boyut sayısı

y_i : ocuk i’nin K kesme noktasına göre yoksun olma durumu

d : Belirli yaş grubunda ocuk başına dikkate alınan toplam boyut sayısı

ocuk i’nin yoksun olma durumu ise şu şekilde değerlendirilir (de Neubourg vd. 2012a):

$y_i = 1$ eğer $D_i \geq K$ (ocuk yoksun ise)

$y_i = 0$ eğer $D_i < K$ (ocuk yoksun değil ise)

y_i : ocuk i’nin K kesme noktasına göre yoksun olma durumu

D_i : ocuk i’nin yoksun olduğu boyut sayısı

K : Kesme noktası (*cut-off point*)

Buna göre, eğer D_i , K’ye eşit veya K’den buykse, ocuk yoksun olarak kabul edilir. Örneğin, $K=2$ ise, aynı anda en az iki yoksunluğa maruz kalan bir ocuk çok boyutlu yoksun kabul edilir.

ocuk yoksunluğu *birey sayısı oranı (headcount ratio)* (H) şu şekilde hesaplanır (de Neubourg vd. 2012a):

$$H = \frac{q_K}{n_a}$$

$$q_K = \sum_{i=1}^n y_K$$

H : Belirli yaş grubunda K kesme noktasına göre çok boyutlu çocuk yoksunluğu birey sayısı oranı

q_K : Belirli yaş grubunda en az K yoksunluktan etkilenen çok boyutlu yoksun çocukların sayısı

n_a : Belirli yaş grubundaki toplam çocuk sayısı

n : Toplam çocuk sayısı

y_K : Çocuk i 'nin K kesme noktasına göre yoksun olma durumu

K : Kesme noktası (*cut-off point*)

Analizin devamında gerçekleştirilecek *yoksunluk örtüşme analizi (deprivation overlap analysis)* ile, çocukların aynı anda hangi yoksunluk türlerini deneyimledikleri anlaşılmaya çalışılmaktadır. Yoksunlukların ortak dağılımından elde edilebilecek bilgi, politika müdahalelerini yönlendirmek için kullanılabilir. Yoksunlukların örtüşmesi, bir Venn diyagramında, en fazla üç boyutu birleştirerek incelenmektedir. Diyagram, yoksunlukların ne ölçüde örtüştüğüne dair görsel bir temsiliyet sunmaktadır (de Neubourg vd. 2012b).

Daha sonra, *çok boyutlu yoksunluğun ortalama yoğunluğu (average intensity of multidimensional deprivation)* (A) hesaplanır. Çok boyutlu yoksunluğun ortalama yoğunluğu (*average intensity of multidimensional deprivation*) (A), çok boyutlu yoksunluk yaşayan çocuklar arasında, çocuk yoksunluğunun şiddetini ölçer. En az K boyutta yoksun olanların, olası yoksunlukların toplamı içindeki payıdır (de Neubourg vd. 2012b):

$$A = \frac{\sum_1^{q_K} c_K}{q_K * d}$$

$$c_K = D_i * y_K$$

A : Kesme noktası K'ye göre çok boyutlu yoksunluğun ortalama yoğunluğu (*average intensity of multidimensional deprivation*)

q_K : Belirli yaş grubunda en az K yoksunluktan etkilenen çok boyutlu yoksun çocukların sayısı

d : Belirli yaş grubunda çocuk başına dikkate alınan toplam boyut sayısı

c_K : Her çok boyutlu yoksun çocuk i'nin deneyimlediği yoksunluk sayısı

D_i : Çocuk i'nin yoksun olduğu boyut sayısı

y_K : Çocuk i'nin K kesme noktasına göre yoksun olma durumu

Daha sonra, *düzeltilmiş çok boyutlu çocuk yoksunluğu birey oranı (adjusted multidimensional child deprivation headcount ratio)* (M_0) hesaplanır. Bu oran, çocuklar arasındaki yoksunluğun sıklığını ve yoğunluğunu göstererek, yoksunlukların dağılımı ve örtüşmesine ilişkin analizi tamamlayan bir orandır. Düzeltilmiş çok boyutlu çocuk yoksunluğu birey oranı (*adjusted multidimensional child deprivation headcount ratio*) (M_0), hem çocukların çok boyutlu birey sayısı oranı (H) hem de yoksunların çok boyutlu yoksunluğunun ortalama yoğunluğundan (A) oluşan bir ölçüttür. Alkire ve Foster tarafından geliştirilen bu ölçüt, çok boyutlu yoksun olan çocukların deneyimlediği yoksunluğun sayısına duyarlı olması ile daha önemli bir avantaj sağlar (Alkire ve Foster, 2009). Ölçütün bu özelliği, bu ölçümün MODA metodolojisinde temel bir araç olarak benimsenmesinin başlıca nedenlerinden biridir.

$$M_0 = H * A = \frac{\sum_1^{q_K} c_K}{n * d}$$

$$c_K = D_i * y_K$$

M_0 : en az K yoksunluktan etkilenen çocuklar arasında düzeltilmiş çok boyutlu çocuk yoksunluğu birey oranı (*adjusted multidimensional child deprivation headcount ratio*)

H: Belirli yaş grubunda K kesme noktasına göre çok boyutlu çocuk yoksunluğu birey sayısı oranı

A : Kesme noktası K'ye göre çok boyutlu yoksunluğun ortalama yoğunluğu (*average intensity of multidimensional deprivation*)

q_K : Belirli yaş grubunda en az K yoksunluktan etkilenen çok boyutlu yoksun çocukların sayısı

d : Belirli yaş grubunda çocuk başına dikkate alınan toplam boyut sayısı

n : Toplam çocuk sayısı

c_K : Her çok boyutlu yoksun çocuk i 'nin deneyimlediği yoksunluk sayısı

D_i : Çocuk i 'nin yoksun olduğu boyut sayısı

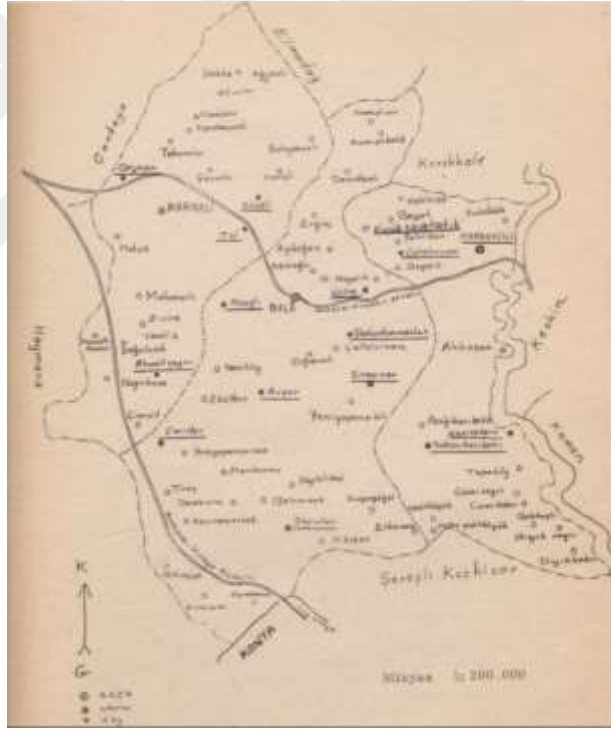
y_K : Çocuk i 'nin K kesme noktasına göre yoksun olma durumu

4. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA BİLGİ

4.1 Ankara İli Balâ İlçesi

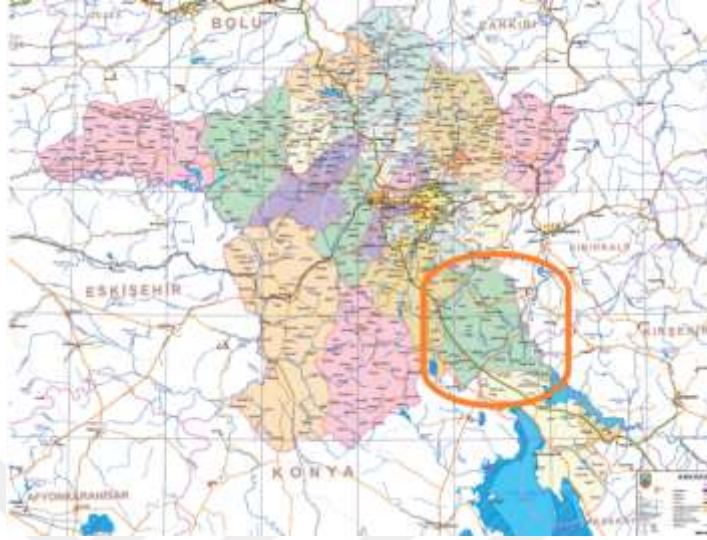
Balâ ilçesi, kaza olarak bugün Gölbaşı ilçesinde olan Karaali Balâ 'Yukarı Karaali' kasabasında 19. yüzyılda kurulmuş, kaza merkezi daha sonra 19. yüzyılın sonunda Çerkes muhacirlerin iskân edildiği şimdiki yerine taşınmıştır. İlçenin 2020 Yılı Belediye tüzüğüne göre 21 Bozulus Türkmeni köyü, 2 Türkmen Abdal köyü, 8 Türk köyü, 1 Kazan Tatar Türkü köyü, 15 Kürt köyü olmak üzere toplam 47 Köyü (mahallesi) bulunmaktadır (Nişanyan 2022). Şekil 4.1, zaman içinde çeşitli isim değişiklikleri yaşasa da Balâ ilçesinin köylerinin dağılımını göstermektedir.

Şekil 4.1 Balâ ilçesi haritası (Erkun 1972)

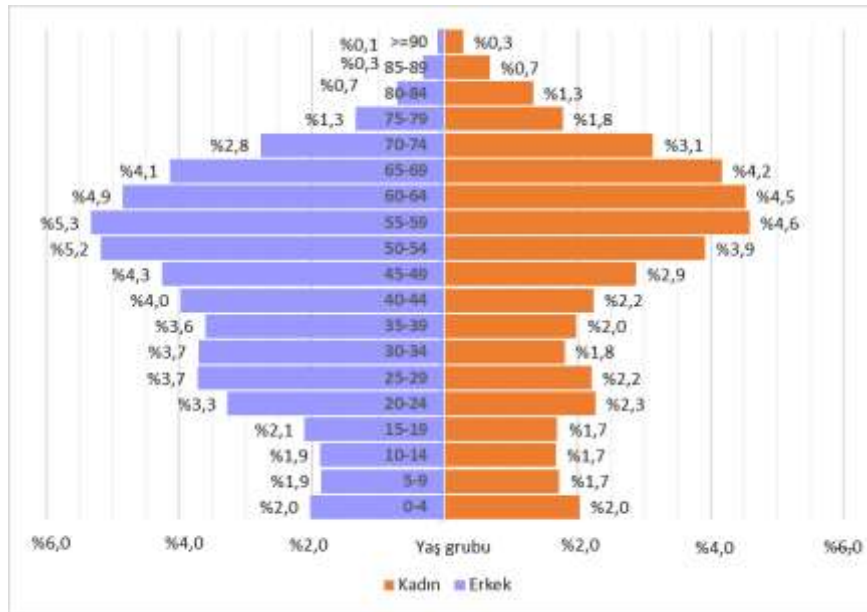
Ankara ili Balâ ilçesi, 1887 yılında ilçe niteliğine kavuşmuştur. Yüz ölçümü 1851 km² (Harita Genel Müdürlüğü, 2014) olan Balâ, yüzölçümü ile Ankara'nın toplam yüz ölçümünün %7,2'sini kaplamaktadır. İlçe yüz ölçümü ile Ankara'nın 4., Türkiye'nin ise 117. en büyük ilçesidir. İlçe merkezi Ankara iline 67 km uzaklıktadır (Balâ Kaymakamlığı 2024). İlçe, Ankara ilinin güneydoğusunda olup, Kırşehir, Kırıkkale,

Konya illeri ile Ankara ilinin Gölbaşı, Elmadağ, Çankaya, Haymana ve Şereflikoçhisar ilçeleri ile çevrenmiştir (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 Ankara ilinde Balâ ilçesinin konumu (Harita Genel Müdürlüğü 2024)

İlçenin 2022 yılı itibarıyla 55 mahallesi bulunmaktadır ve 2022 yılı toplam nüfusu 20 521'dir (TÜİK 2022). İlçe nüfusunun %49,1'ini 50 yaş ve üzerindeki bireyler oluşturmaktadır. Nüfusun yaklaşık %15'ini 19 yaş ve altındaki çocuk ve gençler oluşturmaktadır (Şekil 4.3).

Şekil 4.3 Balâ ilçesi nüfusu, 2022

4.2 Ankara İli Balâ İlçesinde Tarım

Balâ ilçesi tarım alanı olarak, Ankara ili tarım alanının %12,61'ine sahiptir. İlçenin tarım alanının yaklaşık %63'ünü tahıl ve diğer bitkisel ürün alanı oluşturmaktadır (Çizelge 4.1) (TÜİK 2022).

Çizelge 4.1 Balâ ilçesi tarım alanı, 2022 (TÜİK 2022)

Tarım alanı	Ankara (dekar)	Balâ (dekar)	Ankara içindeki payı (%)	Balâ içindeki payı (%)
Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı	8 370 686	920 650	11,00	62,97
Nadas alanı	2 583 167	508 267	19,68	34,77
Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı	251 154	23 533	9,37	1,61
Sebze alanı	389 215	9 550	2,45	0,65
Süs bitkileri alanı	333	-	-	0,00
Toplam	11 594 555	1 462 000	12,61	100,00

Tahıl grubunda ilçenin en fazla ürettiği iki ürün olan arpa ve buğday, ilçede bu grup ürünlerin üretildiği alan olan 920 650 dekarın yaklaşık %75'ini oluşturmaktadır (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2 En fazla kaplanan alana göre tarla ürünlerinin ekilen alanları, 2022 (TÜİK 2022)

Seçilmiş tarla ürünleri	Ankara (dekar)	Balâ (dekar)	Ankara içindeki payı (%)	Balâ içindeki payı (%)
Arpa	2 947 132	400 000	13,57	43,45
Buğday	3 360 855	302 500	9,00	32,86
Nohut	812 884	60 000	7,38	6,52
Yulaf	226 278	50 000	22,10	5,43
Aspir tohumu	38 296	30 000	78,34	3,26
Ayçiçek tohumu (yağlık)	95 570	17 600	18,42	1,91

Sebze dikili alanlara bakıldığında, bu ürünlerin üretildiği 9 550 dekarın yaklaşık %84'ünde ekilen kuru soğan ilçenin en önemli sebzesi olarak öne çıkmaktadır. Kuru soğanın ardından, yetiştirilen alana göre kavun, karpuz ve sofralık domates ilçenin en fazla alana sahip sebzeleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Çizelge 4.3).

Çizelge 4.3 En fazla kaplanan alana göre sebzelerin dikilen alanları, 2022 (TÜİK 2022)

Seçilmiş sebzeler	Ankara (dekar)	Balâ (dekar)	Ankara içindeki payı (%)	Balâ içindeki payı (%)
Soğan (kuru)	135 623	8 000	5,90	83,77
Kavun	49 977	500	1,00	5,24
Karpuz	17 628	300	1,70	3,14
Domates (sofralık)	29 671	300	1,01	3,14
Sarımsak (kuru)	731	180	24,62	1,88
Biber (sivri)	6 081	120	1,97	1,26

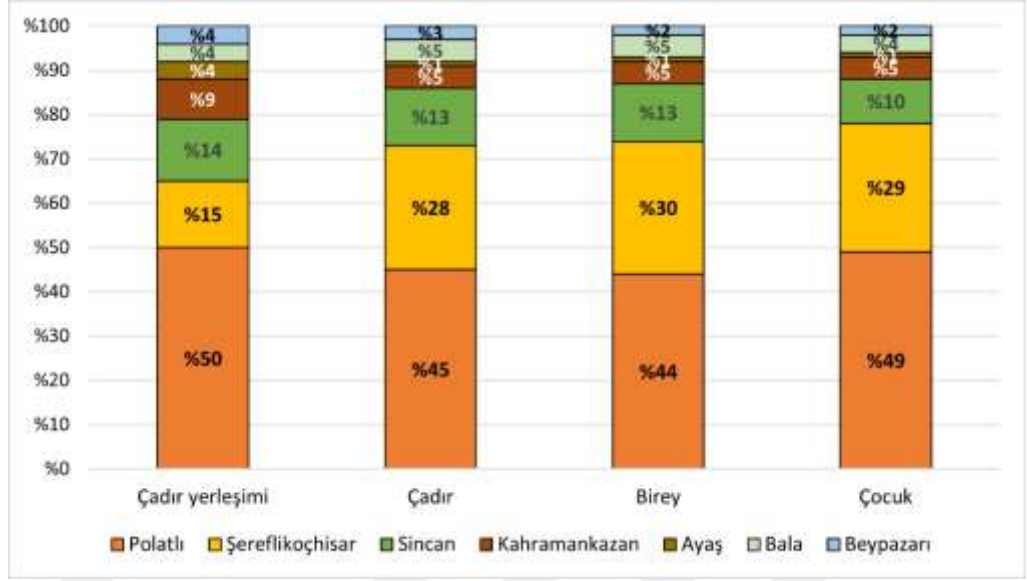
Meyvelik, içecek ve baharat bitkileri alanına bakıldığında, ilçedeki bu alanların yaklaşık %55’inde kimyon ekilidir (Çizelge 4.4).

Çizelge 4.4 Balâ ilçesindeki meyvelik, içecek ve baharat bitkileri alanları, 2022 (TÜİK 2022)

Seçilmiş meyve, içecek ve baharat bitkileri	Ankara (dekar)	Balâ (dekar)	Ankara içindeki payı (%)	Balâ içindeki payı (%)
Kimyon	73 316	13 000	17,73	55,24
Ceviz	31 722	2 540	8,01	10,79
Anason	20 053	2 300	11,47	9,77
Badem	14 281	1 840	12,88	7,82
Elma (diğeri)	4 766	1 000	20,98	4,25
Elma (Starking)	6 642	713	10,73	3,03
Elma (Golden)	8 224	703	8,55	2,99
Elma (Amasya)	2 088	703	33,67	2,99

4.3 Ankara İli Balâ İlçesinde Mevsimlik Tarım İşçiliğeri

İznebioğlu vd. (2020)’nin çalışmasına göre Ankara ilinde mevsimlik tarım işçileri için 2 638 çadırı barındıran 46 çadır yerleşimi kurulmuştur. Ankara ili, bu çadırlarda 12 356’sı (yaklaşık %60) ocuk olmak 20 575 mevsimlik tarım işçisini misafir etmiştir. İlçelere göre dağılıma bakıldığında en fazla çadır yerleşim yeri payı, çadır sayısı payı, konaklayan mevsimlik işçi ve ocuk payı Polatlı ilçesine aittir. Balâ ilçesindeki çadır yerleşimleri Ankara genelinin yaklaşık %4’ünü oluşturmakta, mevsimlik tarım işiliğeri için gelen birey sayısı da yaklaşık %5’ini oluşturmaktadır (Şekil 4.4).

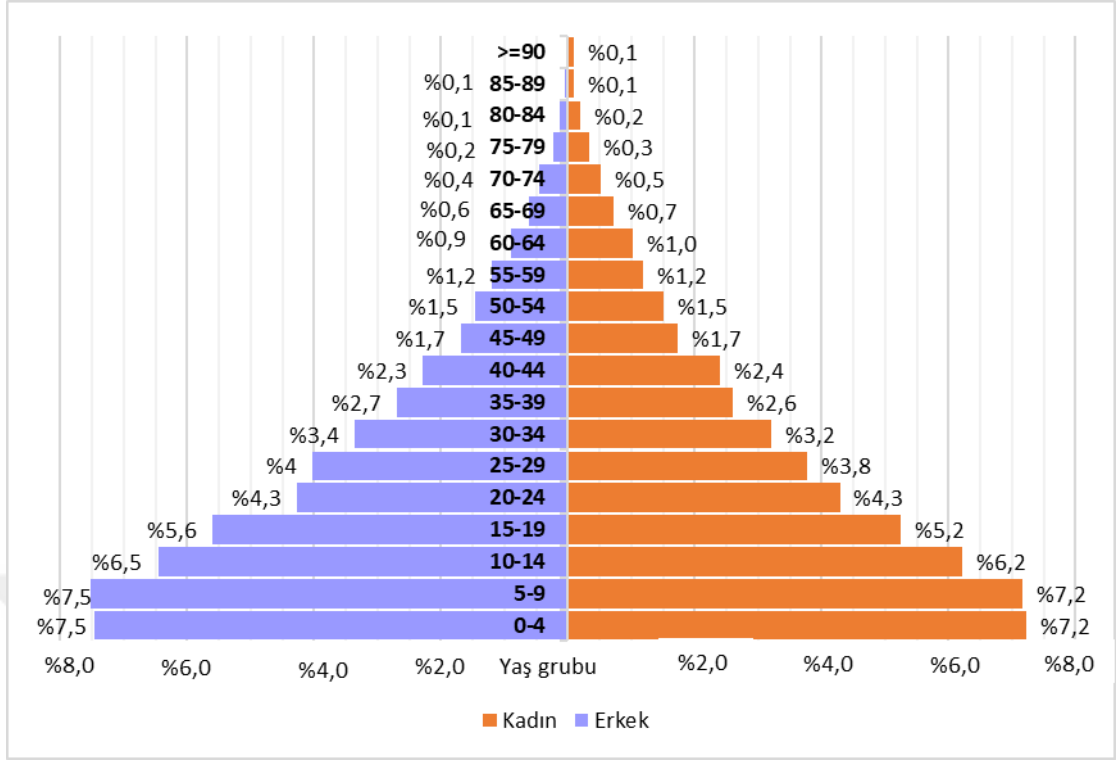
Şekil 4.4 Ankara ili mevsimlik gezici çadır yerleşimlerinin dağılımı (İznebioğlu vd. 2020)

4.4 Şanlıurfa İli Eyyübiye İlçesi

Eyyübiye ilçesi, Şanlıurfa'nın merkez ilçelerinden biridir. 12 Kasım 2012'de TBMM'de kabul edilen 6360 sayılı Kanun ile Şanlıurfa merkez ilçesinin ikiye bölünmesi sonucu ilçe olmuştur. Eyyübiye İlçe Belediyesine bağlı 155 mahalle bulunmaktadır (Şanlıurfa Belediyesi 2018). İlçe, tarihi ve zengin kültürel mirası ile Şanlıurfa'nın önemli ilçelerinden olup, turizm yönü de güçlüdür.

Eyyübiye ilçesi nüfusu 2023 itibarıyla 400 084'tür. Şanlıurfa nüfusunun %18,1'ini oluşturan bu nüfus ile Eyyübiye ilçesi, Şanlıurfa'nın en kalabalık ilçesidir (TÜİK 2023a).

İlçede, 19 yaş ve altındaki nüfus 2023 itibarıyla 211 751'dir ve bu nüfus ilçenin toplam nüfusunun %52,9'unu oluşturmaktadır (Şekil 4.5) (TÜİK 2023a).

Şekil 4.5 Eyyübiye ilçesi nüfusu, 2023

4.5 Şanlıurfa İli Eyyübiye İlçesinde Tarım

İlçenin tarım alanının yaklaşık %63'ünü tahıl ve diğer bitkisel ürün alanı oluşturmaktadır (Çizelge 4.5) (TÜİK 2022).

Çizelge 4.5 Eyyübiye ilçesi tarım alanı, 2023 (TÜİK 2024)

Tarım alanı	Şanlıurfa (dekar)	Eyyübiye (dekar)	Şanlıurfa içindeki payı (%)	Eyyübiye içindeki payı (%)
Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı	8 030 153	578 189	7,2	95,1
Nadas alanı	1 257 283	1 343	0,1	0,2
Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı	1 838 188	27 202	1,5	4,5
Sebze alanı	107 936	1 134	1,1	0,2
Süs bitkileri alanı	25	25	100,0	0,0
Toplam	11 233 585	607 893	5,4	100,0

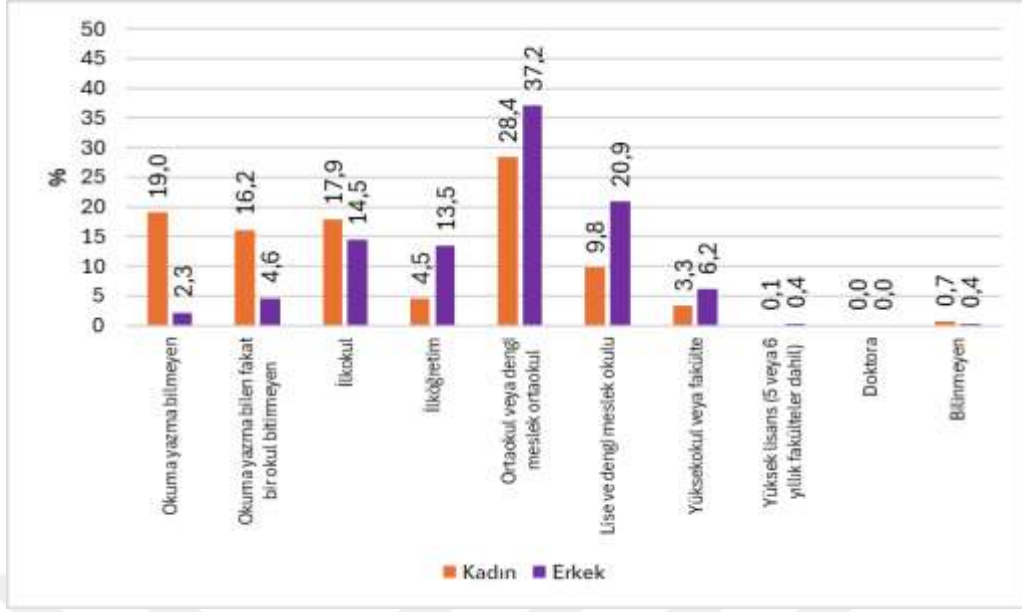
4.6 Ankara ili Balâ İlçesi ve Şanlıurfa İli Eyyübiye İlçesinde Eğitim Düzeyi

Gelişmişliğin en önemli göstergelerinden olan okuryazarlık oranı, araştırma kapsamında olan ilçeler ve Ankara, Şanlıurfa için incelenmiştir. Buna göre, Eyyübiye ilçesindeki 15 yaş ve üzeri okuryazarlık oranı (%88,8) bağlı olduğu Şanlıurfa iline göre düşük olduğu gibi, Balâ ilçesine kıyasla da çok düşüktür. Bunun yanı sıra, Eyyübiye ilçesinde erkek ve kadınların okuryazarlık oranları kıyaslandığında, kadınlar için okuryazarlık oranının (%80,3) oldukça düşük olduğu görülmektedir (TÜİK 2025d). Kıyaslamalı oranlar, Şekil 4.6'da gösterilmektedir.

Şekil 4.6 Balâ ve Eyyübiye 15 yaş ve üzeri okuryazarlık oranları, 2023

Eyyübiye ilçesinde ikamet eden 15 yaş ve üzeri bireylerin eğitim düzeylerine bakıldığında, kadın ve erkekler arasındaki eğitim düzeyi farkı açık bir şekilde görülmektedir. 15 yaş ve üzeri kadınların %53,1'i ilköğretim düzeyi ve altında eğitim düzeyine sahipken, erkeklerin %21,3'ü aynı eğitim düzeyindedir. Özellikle, 15 yaş ve üzeri kadınların %19'unun okuma yazma bilmiyor olması dikkat çekici şekilde yüksektir (TÜİK 2025d). Eyyübiye ilçesi eğitim düzeyi dağılımı, Şekil 4.7'de gösterilmektedir.

Şekil 4.7 Eyyübiye ilçesi 15 yaş ve üzeri cinsiyete göre bitirilen eğitim düzeyi dağılımı.
2023

5. MATERİYAL VE YÖNTEM

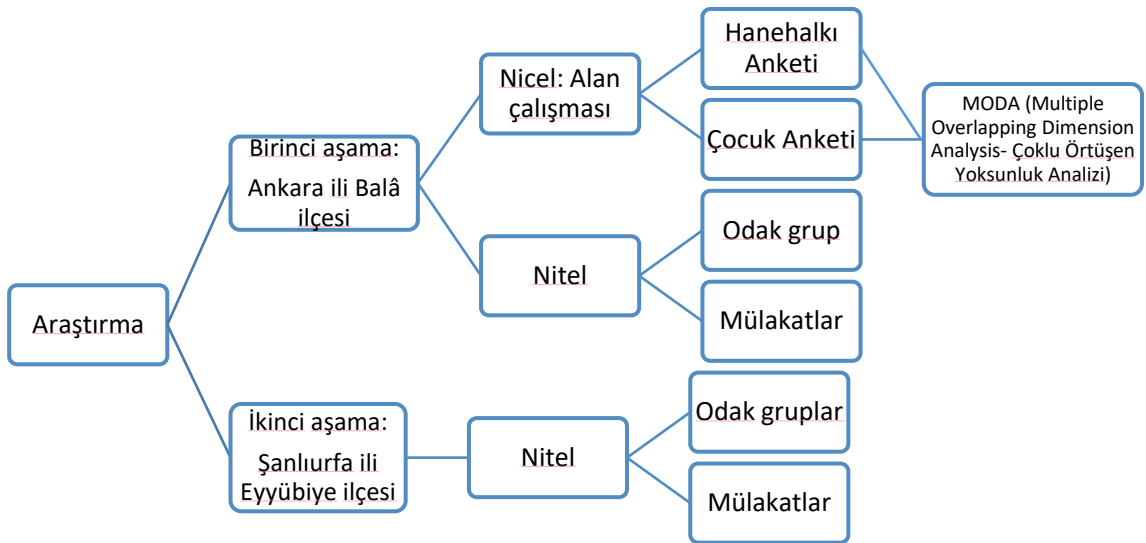
5.1 Materyal

Araştırma, nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı bir araştırmadır (Şekil 5.1). Bu çalışmanın ilk aşamasında ana materyali, Ankara ili Balâ ilçesinde çalışan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan tarım işçisi hanehalkları ve çocukları ile yapılan niceliksel saha araştırmasından elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Çalışmanın ikinci aşamasında ise ana materyali Şanlıurfa ili Eyyübiye ilçesinde yapılan niteliksel araştırmada elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Bunların yanında, konuyla ilgili yapılmış çeşitli ikincil veri kaynaklarından da yararlanılmıştır.

Şekil 5.1 Araştırma bileşenleri

Çalışmanın bütünselliğinin açıklanması için, kullanılan araştırma aşamalarıyla, araştırma ve analiz bileşenleri aşağıdaki Şekil 5.2 ile özetlenmiştir:

Şekil 5.2 Araştırma aşamaları

Çalışmada, araştırmanın birinci ve ikinci araştırma aşamaları, öncelikle Ankara İli Balâ İlçesi Araştırması ve Şanlıurfa İli Eyyübiye İlçesi Araştırması olarak sırasıyla incelenmiştir.

5.2 Yöntem

Bu bölümde yöntem, Ankara ili Balâ ilçesinde gerçekleştirilen araştırmanın ilk aşaması ile Şanlıurfa ili Eyyübiye ilçesinde gerçekleştirilen araştırmanın ikinci aşaması olmak üzere iki ayrı bölümde incelenmiştir.

5.2.1 Ankara İli Balâ İlçesi Araştırması

Bu bölümde; Ankara İli Balâ İlçesi'nde yapılan araştırmanın yöntemine ilişkin bilgilere alt başlıklar halinde yer verilmiştir.

5.2.1.1 Araştırma alanının belirlenmesindeki yöntem

Niceliksel saha araştırmasının coğrafi kapsamı Ankara ili Balâ ilçesidir. Mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan, Balâ ilçesinde geçici yerleşim yerlerinde (çadır veya konteyner) kalan, en az bir çocuğu tarım işinde çalışan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı hanehalkları araştırma kapsamına alınmıştır.

Balâ ilçesi, özellikle Ağustos-Ekim aylarında tarım işlerinin sürekli olarak mevsimlik gezici tarım işçileri ile yürütüldüğü bir ilçedir. Üretilen tarım ürünleri Ankara ilinde üretimde öne çıkan ürünlerdir. İlçe ile ilgili mevsimlik gezici tarım işçiliği konusunda odaklı olarak yapılmış özel projelerin ve araştırmaların olmayışı, ilçenin araştırma lokasyonu seçilmesindeki en temel sebeplerden biri olmuştur.

5.2.1.2 Araştırmada kullanılan örnekleme yöntemi

Araştırmada yüzyüze görüşme yapılacak mevsimlik gezici tarım işçisi hanelerin seçimi için kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

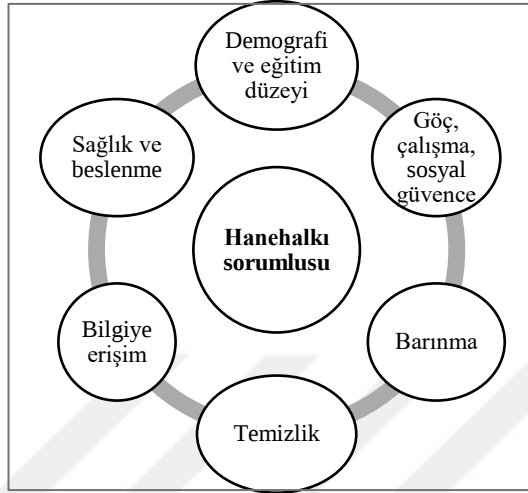
Ulaşması hedeflenen kitle sayıca az ise, örneklem çerçevesi bulunmaz ya da dağılımı bilinmez ise olasılıklı yöntemlerle kitleye erişmek çok maliyetli olabilir. Araştırma çalışmasının çerçevesinde erişmekte zorlanabileceğimiz bir hedef kitleyle yapacağımız çalışmalarda kullanabileceğimiz bir yöntem, olasılıksız örnekleme türü olan kartopu örneklemesidir. Bir temas noktasiyla başlayıp, onun tavsiyesiyle ikinci bir temas noktasına geçilip öngördüğümüz anket sayısına erişene kadar sürdürülebilir (Erdoğan, 2021). Bir kartopu örneklem tasarımı, bağlantı izleme tasarımıdır. Örneklem elde etmek için, bir yanıtlayıcıdan uygun yanıtlayıcı olabilecek bir veya daha fazla bireyi belirtmesi istenerek, bir yanıtlayıcıdan diğerine sosyal bağlantılar izlenmesini gerektirir (De Leeuw vd. 2008).

Bu araştırmada, kartopu yönteminin giriş noktası olarak, Balâ Tarım İlçe Müdürlüğü tarafından yönlendirilen ve ziyaret edilen mevsimlik gezici işçilerinin bulunduğu çadır yerleşim alanı olmuştur. İlçe Müdürlüğü aracılığıyla ulaşılan çadır alanlarında sorumlu tarım araçları, ilgili çadır yerleşkelerinin bulunduğu muhtarlar ve çadırdaki bulunan mevsimlik gezici tarım işçilerinin kendileri, görüşme yapılabilecek diğer çadır sakinleri ve diğer ulaşabilecek çadır veya konteyner yerleşkeleriyle ilgili bilgi vermiştir.

5.2.1.3 Veri toplama araçlarının oluşturulmasında kullanılan yöntem

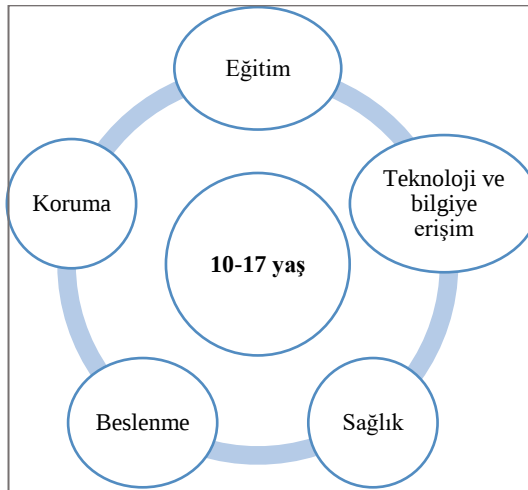
Alana ilişkin edinilen bilgiler girdi olarak kullanılarak, literatür ve takip edilen metodoloji doğrultusunda soru kâğıdı (anket formu) hazırlanmıştır. Araştırmanın saha araştırması kısmında hanehalkı ve çocuk anketi olmak üzere iki anket uygulanmıştır:

1. *Hanehalkı anketi*: Hanehalkı demografik bilgileri, gelir ve çalışma bilgisi ile barınma, temizlik, bilgiye erişim ve sağlık olmak üzere altı başlık altında (Şekil 5.3) 36 soru yöneltilmiştir.

Şekil 5.3 Hanehalkı anketi bileşenleri

2. *Çocuk anketi*: Her hanehalkından en az bir çocukla görüşme yapılmıştır. Ankette, eğitim, bilgiye erişim, sağlık, beslenme ve koruma olmak üzere beş başlık altında (Şekil 5.4) 30 soru yöneltilmiştir.

Şekil 5.4 Çocuk anketi bileşenleri

Soru kağıtlarında yer verilen ucu açık sorularla çocuk ve ebeveynlerin kendi ifadeleri ile görüşleri alınarak, farklı başlıklar arasındaki yorumlara katkı sağlanmak amaçlanmıştır.

Soru kağıtları için ön deneme (pre-test) çalışması, Ağustos ayında Büyükboyalık ilçesinde 4 çadır ile yüz yüze görüşme şeklinde yapılmıştır. Soru kağıdının işleyiş şekline göre, gerekli değişiklikler uyarlanarak soru kağıtlarına son hali verilmiştir.

5.2.1.4 Veri derleme yöntemi

Araştırmanın ilk aşamasında, nicel veri derlemek için saha çalışması, Ankara ili Balâ ilçesinde mevsimlik gezici tarım işçilerinin bulunduğu yerleşim yerlerinde Ağustos – Ekim 2022-2023 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

Alan çalışmasında 85 civarında hanehalkının/çadır/konteynerin ziyaret edilip görüşme sağlanmıştır. Edit sürecinin ardından 80 hanehalkına ait anketler analize tabi tutulmak için uygun bulunmuştur. Görüşme yapılan 80 hanehalkında 128 çocukla görüşme yapılmıştır.

Saha araştırması öncesi, saha gözlemi amacıyla, Büyükboyalık Mahallesi'nde mevsimlik tarım işçisi çalıştıran kurumsal bir işletme ziyaret edilmiş, Balâ Tarım İlçe Müdürlüğü yönlendirmesi ve desteği ile işletme sorumlusu ve tarım aracılılarıyla görüşme yapılarak sahayla ilgili ön bilgi alınmıştır.

Saha ziyaretlerinde çadır yerleşkelerinin bulunduğu yerler, tarım aracılı ve muhtarlarla ilgili bilgi almak üzere Tarım İlçe Müdürlüğünden destek alınmıştır. Ziyaretlerin üçü, alanı ve sorumlu tarım aracılılarını tanımak amacıyla İlçe Tarım Müdürlüğü yol göstericiliği ile gerçekleşirken, diğer ziyaretler alınan bilgiler ile doğrudan ilgili muhtar ya da tarım aracılılarıyla iletişime geçilip, bireysel olarak gerçekleştirilmiştir. Anket uygulaması ve görüşmelerin tamamı araştırmacının kendisi tarafından yüz yüze olarak yürütülmüştür. Toplamda, saha çalışması için çadır/konteyner, tarla, meyve bahçesi olmak üzere 12 ayrı alanda, bazı alanlara tekrar gidilerek görüşmeler yapılmıştır (Şekil 5.5).

Hanehalkı görüşmelerinin en kısıası 25 dakika, en uzununu 1 saat sürmüş. Uygulanan soru kağıdı dışında, hanehalkı ve çocuğun müsaitlik durumu ve ilgisine göre, görüş ve

önerilerin alındığı derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Genel olarak, doğal dili Kürtçe ya da Arapça olan hanehalklarında soruların yöneltildiği yetişkinler sorulara Türkçe yanıt verebilmiş, iletişim kurulamadığı durumlarda çeviri için ailede Türkçe bilen gençlerden ya da komşu çadır sakinlerinden yardım alınmıştır.

Saha ziyaretlerinde, genel olarak görüşme planlaması, günlük çalışmanın sona ermesi beklenerek akşam saatleri için yapılmış, genel olarak sahaya saat 17:30'da ulaşılmıştır. Ailelerin dinlenme süreleri dikkate alınarak 21:00-21:30 civarında görüşmeler sonlandırılmak zorunda kalınmıştır. Nadir de olsa işletmeden izin alındığı birkaç ziyarette, görüşmeler gün içinde çalışma sırasında yapılabilmektedir. Diğer yandan, kabala usulü olarak nitelendirilen çuval başı olarak ücretlendirilerek tarım işi yürütülen yerlerde, iş ancak havanın kararması ile tamamlandığından, güneşin battığı saat 20:00'ye kadar çadırdaki yanıtlayıcı bireyler varsa onlarla görüşme yapılabilmektedir. Tarım işinin yürütüldüğü dönemde yapılması gereken bu araştırmanın temel sınırlılıklarından biri uygun görüşme saati dilimlerinin çok kısıtlı olması olmuştur.

▲ Görüşme yapılan çadır/konteyner alanları

Şekil 5.5 Balê'da görüşme yapılan yerler

Araştırmacı tarafından, çadır alanına gelinmeden önce ya da gelindiğinde tarım aracısıyla doğrudan ya da telefon edilerek görüşülmüş, çalışmayla ilgili bilgi verilmiş ve izin alınmıştır. Çadır ya da konteynere ulaşıldığında da, görüşme yapılmadan önce geliş amacı hanehalkında mevcut yetiştikine belirtilmiş, genel olarak araştırmaya katılım ve görüşme yapılması hanehalkı tarafından kabul edilmiştir. Görüşmeler, yanıtlayıcının işini engellemeyecek şekilde yanıtlayıcı oturma durumundayken ya da yemek hazırlama durumu gibi ev işi yürütürken yapılabilmektedir.

5.2.1.5 Veri analizi yöntemi

Çalışmada hanehalkı ve çocuklara ilişkin veriler tanımlayıcı istatistiklere dayanarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Bunun yanında ana olarak kullanılan analiz yöntemi Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi (Multiple Overlapping Deprivation Analysis-MODA)'dır.

5.2.1.5.1 Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi (Multiple Overlapping Deprivation Analysis- MODA)

Çalışmanın ana amaçlarından biri olarak, mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların çok boyutlu yoksunluklarının ölçülmesi ile ilgili uluslararası kullanımda olan MODA (Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi) metodolojisi, araştırma kapsamına alınan Ankara ili Balâ ilçesine gelen mevsimlik gezici tarım işçisi çocukları örneğine uygulanmıştır.

MODA metodolojisi, ülkeler için, mevcut verilerin kullanılması ile hanehalkı ve çocuk düzeyindeki göstergelerin elde edilerek, boyutlar itibarıyla çocuk yoksunluğunun analiz edilmesinde kullanılır. Bu analiz, çocuk yaş grupları ile yapılabilmekte ve ayrıştırıcı değişkenler kullanılabilmektedir.

Bu çalışmada, MODA metodolojisi, araştırma kapsamına alınan 10-17 yaş grubundaki tüm çocuklardan oluşan tek grup üzerinde kullanılmıştır. Uygulanan yoksunluk analizinde, saha araştırması ile elde edilen hanehalkı düzeyindeki verilerin yanında çocuk düzeyindeki veriler de kullanılmıştır. Bu şekilde, çocuklara ilişkin bireysel verinin

kullanılması ile araştırma konusu olan mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların özel ihtiyaçlar görünür hale getirilmeye çalışılmıştır.

Göstergeler, bağımsız olarak veya bir bütün halinde, seçilen boyutların her biri için çocuğun iyi olma haliyle ilgili bilgi veren ölçüm araçlarıdır.

Bu çalışmada seçilen boyutlar, MODA (Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi) metodolojisine göre Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS) çerçevesinde yer alan konu başlıkları ve uluslararası göstergeler dikkate alınarak seçilmiştir. MODA metodolojisinin kullanıldığı, ülke bazında yapılan çalışmalar incelenmiş, bu çalışmalarda yaş grupları itibarıyla seçilmiş göstergelerden, araştırma kapsamına alınan 10-17 yaş grubunda mevsimlik tarım işçiliği yapan çocukların durumları göz önüne alınarak, uluslararası kıyaslanabilirliği olan göstergeler arasından seçilmiştir. Seçilen göstergelere göre hazırlanan sorularla, göstergelerin hesaplanmasında kullanılacak verinin alandan toplanması planlanmıştır. Analizin ayrıntılarına Bölüm 3.10'da yer verilmiştir.

5.2.1.5.2 Ki-kare analizi

Ki-kare testi, gözlenen frekanslar ile beklenen frekanslar arasındaki farkın istatistik olarak anlamlı olup olmadığı temeline dayanır. Ki-kare dağılımı, genellikle iki bağımsız niteliksel kriteri test etmek için kullanılır. Sıfır hipotezi (H_0), iki kriterin bağımsız olduğunu; araştırma hipotezi (H_A) ise, iki kriterin arasında ilişki olduğunu ifade eder. İki nitel değişkene ait gözlemler, rastgele n hacimli bir örneklemle ele alınsın. Bir gözlemin seçimi, diğer gözlemin seçimini etkilemediği için gözlemlerin bağımsız olduğu söylenebilir (Güngör vd. 2008).

5.2.2 Şanlıurfa İli Eyyübiye İlçesi Araştırması

Bu bölümde; Şanlıurfa ili Eyyübiye ilçesinde yapılan araştırmanın yöntemine ilişkin bilgilere alt başlıklar halinde yer verilmiştir.

5.2.2.1 Araştırma alanının belirlenmesindeki yöntem

Araştırmanın niteliksel araştırma aşaması için coğrafi kapsam Şanlıurfa ili Eyyübiye ilçesidir. Ankara Balâ ilçesine gelen mevsimlik tarım işçilerinin en yoğun olarak geldiği ilçe olması sebebiyle Eyyübiye ilçesi niteliksel araştırma kapsamına alınmıştır. Niteliksel araştırma için, araştırma birimi Eyyübiye ilçesinde yaşayan çocuk, genç ve kadınlardır.

Çalışmanın ilk aşaması mevsimlik gezici tarım işçi çocukların yoksunluklarının incelenmesine odaklanırken, ikinci kısmının mevsimlik işçisi çocukların geldikleri esas yaşam yerlerindeki durumlarının incelenmesi hedeflenmiştir. Kaynak çalışmalarına göre, Şanlıurfa ili, mevsimlik gezici tarım işçilerinin en fazla geldiği il olarak öne çıkmaktadır. Şanlıurfa'da nüfusun hızlı artışına karşın istihdam olanaklarının sınırlı olması, tarım işçilerine ödenen günlük yevmiyelerin diğer illere göre düşük olması, tarımda makineleşme, miras yoluyla parçalı hale gelen tarım arazileri ve bazı aileler için mevsimlik tarım işçiliğinin ikinci iş haline gelmesi mevsimlik tarım işçiliği sebebiyle Şanlıurfa'dan göçe neden olan faktörler arasında sayılabilir (Karademir vd. 2022). Şanlıurfa ilinin merkez ilçelerinden biri olan Eyyübiye ilçesi de 2023 itibarıyla 400 084 olan nüfusu ile Şanlıurfa'nın en kalabalık ilçesidir (TÜİK 2023a). Böylelikle, ilçe nüfusunun il içindeki oranının yüksek olması ile ilçeden mevsimlik gezici tarım işçiliği yapmak üzere göç edenlerin olasılığını artırmaktadır.

5.2.2.2 Araştırma yöntemi

Eyyübiye ilçesinde ana olarak odak grup görüşmeleri ve derinlemesine mülakatlar araştırma yöntemi olarak kullanılmıştır.

Odak grupları, mülakat yönteminin genişletilmiş bir şeklidir, tartışmalı daha özel ve derinlemesine bir grup mülakatıdır. Seçilen konular, bir kolaylaştırıcı veya moderatörün yardımıyla, yapılandırılmış ve bir düzen içinde tartışılır (Gundumogula 2020).

Odak grup görüşmelerinin biri çocuk ve gençlerden oluşan bir grupla, diğeri de anne ve çocuklarından oluşan bir grup ile yapılmıştır. Odak grup görüşmeleri yanında, derinlemesine mülakatlar da kullanılan yöntemlerden olmuştur.

6. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bulgular kısmında öncelikle, araştırmanın birinci ve ikinci kısmının alanlarıyla ilgili verilmiştir. Ardından, nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı bu araştırmada, bulgular araştırma alanları itibarıyla paylaşılmıştır.

6.1 Ankara İli Balâ İlçesi Hanehalkı Araştırması

Balâ ilçesinde Köseli, Kesikköprü, Kuyular (Büyükbıyık) ve Büyükboyalık- olmak üzere dört ayrı mahallede bulunan çadır ve konteyner yerleşkelerinde, saha araştırması kapsamında, mevsimlik tarım işçisi en az 1 çocuğu olan 80 hanehalkı ile anket yapılmıştır. Ayrıca, bu hanehalklarının 10 yaş ve üzerindeki en az 1 çocuğu olmak üzere, ebeveynlerin gözetimi çerçevesinde, ebeveyn izni ve çocuğun da rızası ile anket uygulanmıştır.

6.1.1 Araştırma kapsamındaki bireylerin demografik özellikleri

Çalışmada kullanılan hanehalkı ifadesi, aralarında akrabalık bağı bulunsun veya bulunmasın aynı konutta ya da aynı konutun bir bölümünde yaşayan gelir ve giderlerini ayırmayan, hanehalkı hizmet ve yönetimine katılan bir veya birkaç bireyin oluşturduğu topluluk anlamına gelmektedir (TÜİK 2016). Aynı şekilde, hanehalkı araştırmalarında genel kullanılan hanehalkı tanımında da, barınma, gıda vb. ihtiyaçların ortaklaşa karşılanması gerekliliğine değinilmektedir (TÜİK 2024d). Hanehalkı büyüklüğü ise bir hanehalkını oluşturan bireylerin sayısıdır (TÜİK 2024d).

Görüşülen hanehalklarının mevsimlik tarım işçiliği için bölgeye gelen ve aktif olarak bölgede bulunanlar tek tek kaydedilerek demografik ve eğitim bilgileri ile hanehalkı fertlerinin listesi oluşturulmuştur.

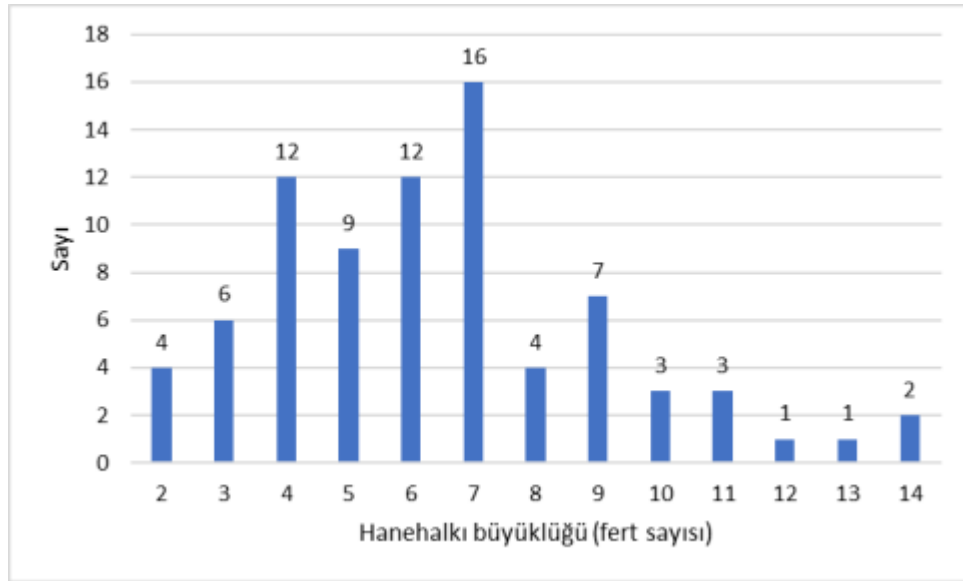
Balâ ilçesine bağlı 4 köy ve mahallede 80 hanehalkı ile görüşme yapılmış, bu hanelerdeki 277'i çocuk olmak üzere 514 hanehalkı ferdi listelenmiştir (Çizelge 6.1).

Çizelge 6.1 Görüşülen hanehalkları ve çocukların görüşme yapılan köy/mahalleler itibarıyla dağılımı

Köy/mahalle adı	Görüşülen hane sayısı	Görüşülen hanelerdeki toplam fert sayısı	Görüşülen hanelerdeki toplam çocuk sayısı	Görüşülen çocuk sayısı
Büyükbıyık (Kuyular)	11	99	60	17
Büyükboyalık	29	150	76	46
Kesikköprü	27	190	101	42
Köseli	13	75	40	23
Toplam	80	514	277	128

Alınan bilgilere göre, görüşülen 80 hanehalkının ortalama hanehalkı büyüklüğü 6,4'tür. Ortalama hanehalkı büyüklüğü Türkiye geneli için ise 2023 yılında 3,1 olarak, iller bazında da en yüksek ortalama hanehalkı büyüklüğü sırasıyla Şırnak (4,9), Şanlıurfa (4,7) ve Batman (4,6) için gerçekleşmiştir (TÜİK 2024e). Buna göre, araştırma kapsamındaki mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan hanehalkı büyüklüğü, Türkiye genelinin yanında, il düzeyindeki hanehalkı büyüklüklerine bakıldığında, Güneydoğu Bölgesi illerinden de yüksektir.

Görüşülen hanelerin %35'i 6-7 hanehalkı büyüklüğü grubundadır (Şekil 6.1) ve toplam hanelerde bulunan 277 çocuğun 100'ü bu gruptaki hanelerde bulunmaktadır.

Şekil 6.1 Hanehalkı büyüklüğüne göre anket yapılan hanehalklarının dağılımı

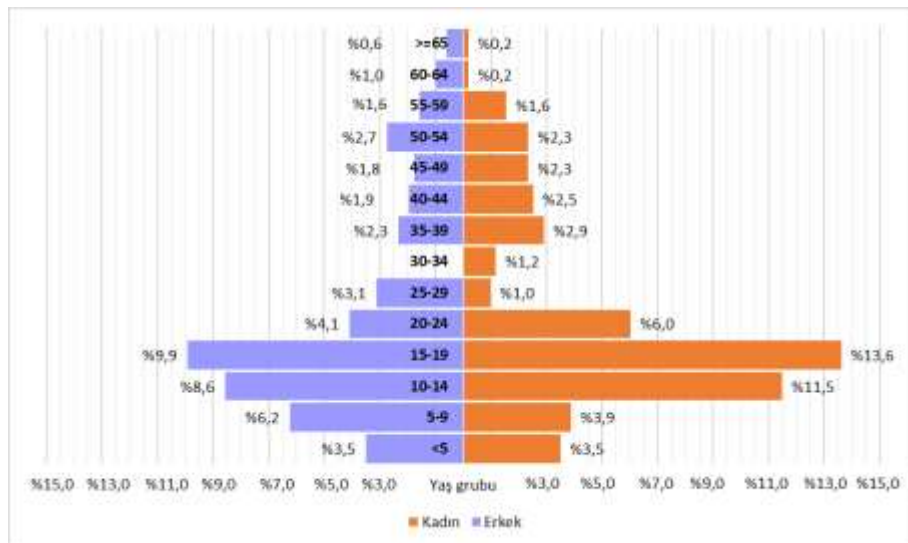
Görüşülen hanelerdeki ortalama kadın sayısı 3,34 iken ortalama erkek sayısı da 3,08’dir.

Çizelge 6.2 Hanehalkı büyüklüğüne göre görüşülen hanehalklarındaki fertler ve çocukların dağılımı

Hanehalkı büyüklüğü* (fert sayısı)	Görüşülen hane sayısı	Görüşülen hanelerdeki fertler			Görüşülen hanelerdeki çocuklar		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek çocuklar	Kız çocuklar
2-3	10	26	12	14	13	6	7
4-5	21	93	38	55	39	17	22
6-7	28	184	91	93	100	51	49
8-9	11	95	47	48	59	29	30
>=10	10	116	55	61	66	30	36
Toplam	80	514	243	271	277	133	144

*Aile fertlerinden yalnızca mevsimlik tarım işçiliği yapan genç fertlerin, ebeveynleri olmadan mevsimlik tarım işçiliği yapmak üzere göç ettiği durumlarda, hanehalklarının fert sayısı daha düşüktür. Bu çalışmada, bu hanelerle çoğunlukla konteyner yerleşkesinde görüşülmüştür.

Görüşülen hanehalklarının 514 ferdinin %52,7’si kadındır. Hanehalkı fertlerinin %53,9’u (277 fert) 0-17 yaş grubunda çocuktur ve bu çocukların %52’si kız çocuğudur. Çocuklar içinde, 14 çocuk ise bir yaştan altında bebektir. Bir yaştan altında olan bebeklerden 2’si de 20 günlük ve daha küçük bebektir. Yaş grupları itibarıyla fertlere bakıldığında, görüşülen hanelerin fertlerinin %23,5 ile 15-19 yaş grubunda yoğunlaştığı görülmektedir (Şekil 6.2).

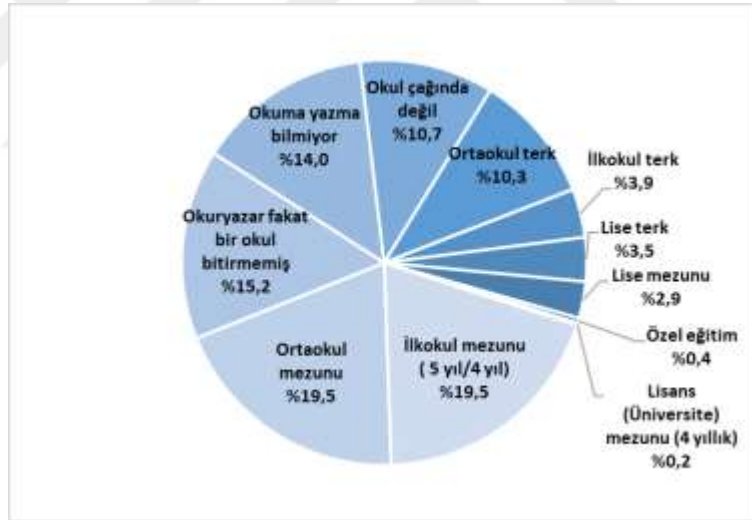

Şekil 6.2 Anket uygulanan hanehalkı fertlerinin yaş grubuna göre dağılımı

Hanehalkı fertlerinin ortalanca yaşı 17 iken erkek fertlerin 18, kadın fertlerin ise 19'dur. Diğer yandan, ortalama yaş olarak bakıldığında da, görüşülen hanehalkı fertlerinin ortalama yaşı 22,19 iken erkek hanehalkı fertlerinin ortalama yaşı 22,51, kadın hanehalkı fertlerinin ortalama yaşı 21,9'tur (Ortalamalara dahil edilen, hanehalkı ferdi 1 yaş altı bebeklerin yaşı sıfır olarak alınmıştır). Yaş dağılımının çarpık bir dağılım olması ile, ortalanca yaş değerleri hanehalkı demografik yapısı ile ilgili daha iyi bilgi vermektedir.

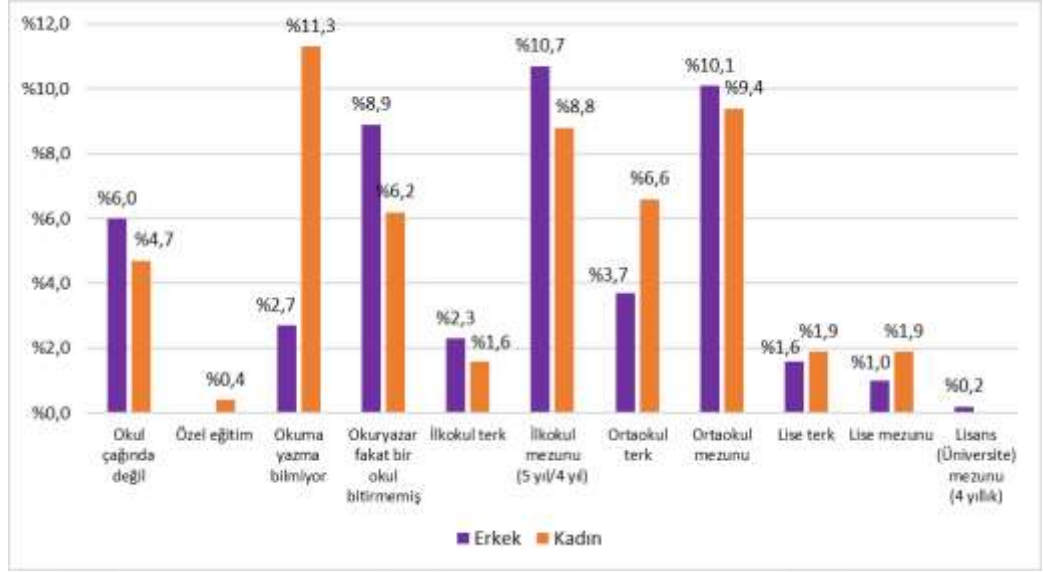
6.1.2 Hanehalkı fertlerinin eğitim durumu

Araştırma kapsamındaki 514 hanehalkı fertlerinin çoğunluğu, %19,5 ile ilkokul (4 yıl/5 yıl) mezunları ve %19,5 ile ortaokul mezunlarından oluşmaktadır. %15,2 ile okuryazar fakat bir okul bitirmemiş ve %14 ile okuma yazma bilmeyenler bu bireyleri takip etmektedir (Şekil 6.3).

Şekil 6.3 Araştırma kapsamındaki hanehalkı fertlerinin eğitim durumu

Hanehalkı fertlerinin geneline bakıldığında, 55 bireyin (%10,7) okul çağında olmadığı görülmektedir (Şekil 6.4).

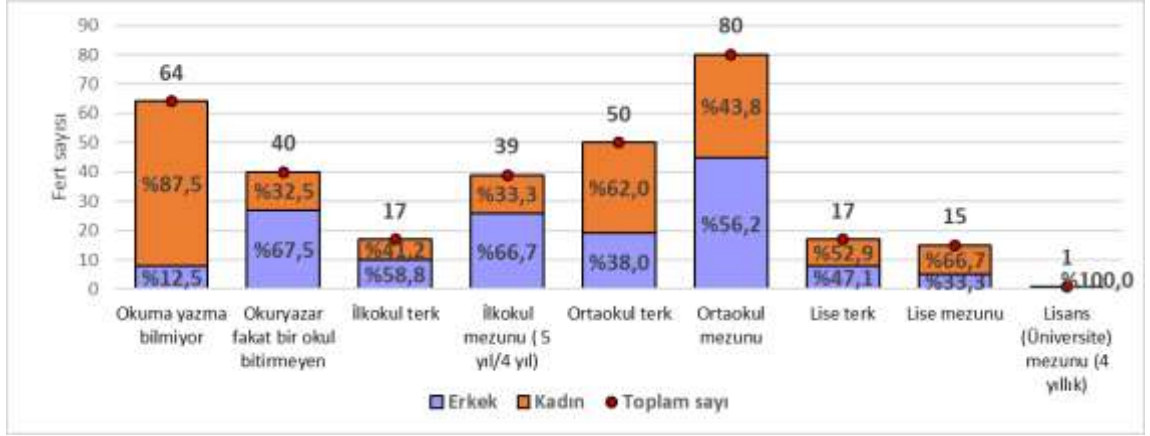

Şekil 6.4 Araştırma kapsamındaki hanehalkı fertlerinin eğitim durumunun cinsiyete göre dağılımı

15 yaş ve üzerindeki 323 hanehalkı ferдинin eğitim durumu incelendiğinde, bu bireylerin %53,9'u kadındır. Yine, bu bireylerin eğitim durumuna bakıldığında, %19,8'i okuryazar değildir. %12,4'ünün de okuryazar fakat bir okul bitirmemiştir ve %5,3'ü de ilkokula başlamış ancak terk etmiştir.

15 yaş ve üzerinde %62,5'i (202 birey) en az ilkokul mezunu olan bu fertlerin mezuniyet durumlarına bakıldığında, %12,1'i (39 birey) ilkokul mezunu, %15,5'i (50 birey) ortaokul terk, %24,8'i (80 birey) ortaokul mezunu, %5,3 (17 birey) lise terk, %4,6 (15 birey) lise mezunu ve %0,3'ü (1 birey) üniversite mezunudur (Şekil 6.5).

Özellikle, 15 yaş ve üzeri hanehalkı fertlerinden okuma yazma bilmeyenlerin %87,5'inin kadın olması dikkat çekicidir (Şekil 6.5).

Şekil 6.5 Araştırma kapsamındaki 15 yaş ve üzeri hanehalkı fertlerinin eğitim durumu ve cinsiyete göre dağılımı

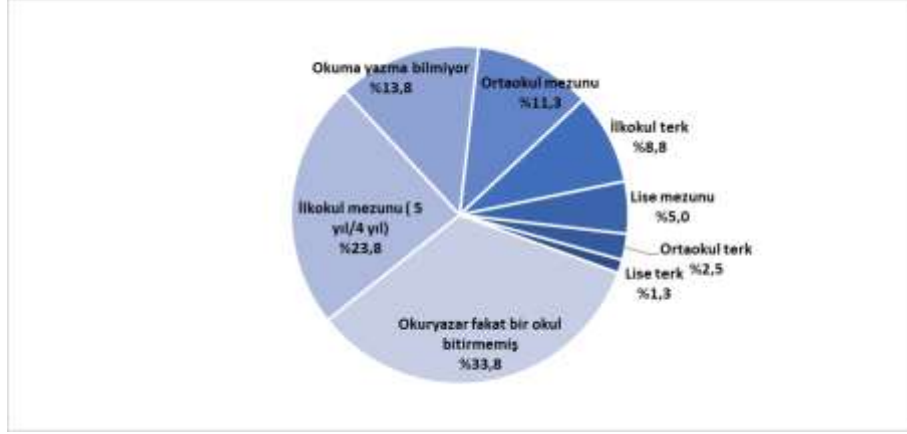
6.1.3 Hanehalkı sorumlusu

Hanehalkı sorumlusu, hanehalkının sosyo-ekonomik durumu ve hanede yaşayan tüm fertlerin bireysel özellikleri hakkında en doğru bilgiye sahip, hanenin yönetim veya geçiminden sorumlu yetişkin hanehalkı üyesidir (TÜİK 2024d).

Araştırma kapsamına alınan 80 hanehalkının, hanehalkı sorumlularının %17,5'i kadındır. Medeni durum açısından, hanehalkı sorumlularının %77,5'i resmi nikahlı olarak evliyken, %11,25'i de dini nikahlıdır.

Eğitim durumları itibarıyla, hanehalkı sorumlularının büyük çoğunluğu olarak %33,8'i okuryazar fakat bir okul bitirmemiş durumdadır. İkinci sırada ise %23,8 ile ilkokul mezunu hanehalkı sorumluları bulunmaktadır (Şekil 6.6).

Cinsiyete göre hanehalkı sorumlularının eğitime bakıldığında, kadın hanehalkı sorumlularının %42,9'u okuryazar değildir. Diğer yandan, erkek hanehalkı sorumlularının %37,9'u okuryazar fakat bir okul bitirmemiş bireylerdir.

Şekil 6.6 Araştırma kapsamındaki hanehalkı sorumlularının eğitim durumu

6.1.4 Hanehalklarının geldikleri şehirler

Araştırma kapsamındaki 80 hanehalkının 63'ü (%79'u) Şanlıurfa ilinden ve büyük kısmı da (33 hanehalkı) Eyyübiye ilçesinden gelmiştir (Çizelge 6.3).

Çizelge 6.3 Araştırma kapsamındaki hanehalklarının memleketleri ve ikametleri

İl	İlçe	Hanehalkı sayısı	İkamet yeri memleketiyle aynı olan hanehalkı sayısı
Diyarbakır	Çınar	10	9
Mardin	Derik	7	7
Şanlıurfa	Eyyübiye	33	32
	Akçakale	9	8
	Siverek	8	5
	Viranşehir	5	3
	Ceylanpınar	3	3
	Haliliye	1	-
	Harran	1	1
	Hilvan	1	1
	Kuruköprü	1	1
	Yakubiye	1	1
Toplam		80	71

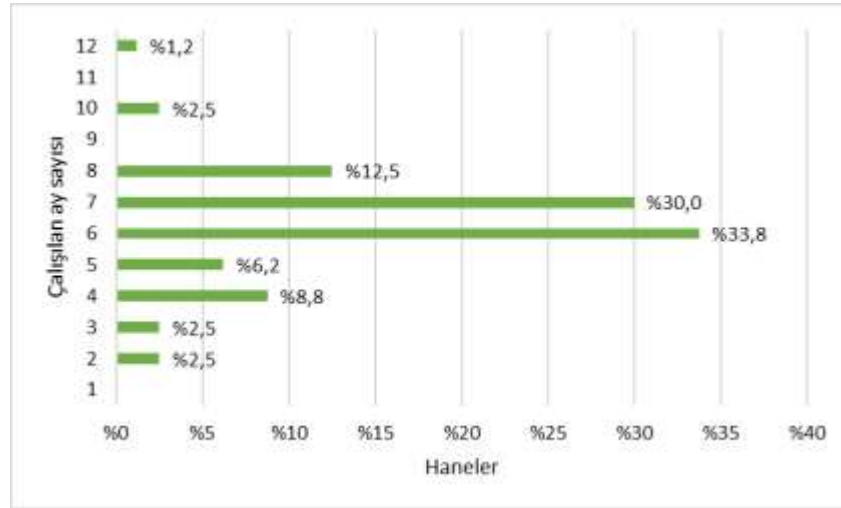
Anket uygulanan 80 hanehalkından 71'i ikamet yerlerinin memleketleri olduğunu belirtmektedirler. İkameti memleketinden farklı olan 9 ailenin 5'i Şanlıurfa'nın farklı ilçelerinden olup, Hatay'ın Dört Yol ilçesinde ikamet etmektedir (Çizelge 6.4).

Çizelge 6.4 İkameti ve memleketi farklı olan hanehalkları

İkamet edilen yer	Memleketi	Hanehalkı sayısı
Hatay Dört Yol	Viranşehir (Şanlıurfa)	2
	Eyyübiye (Şanlıurfa)	1
	Siverek (Şanlıurfa)	1
	Haliliye (Şanlıurfa)	1
Hatay Kırıkhan	Siverek (Şanlıurfa)	2
Diyarbakır Merkez	Çınar (Diyarbakır)	1
Osmaniye Merkez	Akçakale (Şanlıurfa)	1
Toplam		9

6.1.5 Hanehalklarının mevsimlik tarım işçiliği yaptığı aylar ve yaptıkları işler

80 hanehalkının %30'u Mayıs-Ekim aylarında, %17,5'i Mayıs-Kasım aylarında, %12,5'i de Nisan-Kasım aylarında mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştıklarını belirtmiştir. Hanehalklarından biri tüm yıl mevsimlik tarım işçiliği yaptığını belirtmiştir. Ayrıca, hanelerin %20'si yılda 5 ay ve daha az süre mevsimlik gezici tarım işçiliği yaptığını belirtirken, %63,8'i 6 ila 7 ay, %15'i de 8 ila 10 ay mevsimlik tarım işçiliği yaptığını belirtmiştir (Şekil 6.7).

Şekil 6.7 Yıl içinde mevsimlik tarım işçisi olarak çalışılan ay sayısına göre araştırma kapsamındaki hanehalklarının dağılımı

Balâ ilçesinde, görüşülen mevsimlik tarım işçiliği yapan hanehalkları, görüşme yapılan Ağustos-Ekim aylarında %51,3 oranla, çoğunlukla soğan toplama işi yaptıklarını belirtmişlerdir (Çizelge 6.5).

Çizelge 6.5 Araştırma kapsamındaki hanehalklarının görüşme zamanında yoğunlukla yürüttükleri tarım işleri

Yapılan iş	Hanehalkı	
	Sayı	%
Soğan toplama	41	51,3
Fasulye, domates, salatalık, biber toplama	13	16,3
Armut, elma toplama	10	12,5
File toplama	7	8,7
Boru toplama	5	6,2
Kavun toplama	4	5,0
Toplam	80	100,0

Yıl içinde, hanelerin mevsimlik tarım işçiliği için gittikleri yerlerde yapılan işlerin tamamı sınıflandırıldığında, en fazla ürün hasatı işi yapıldığı görülmektedir. Görüşülen hanehalkları, daha önce bulundukları yerlerde bezelye, biber, elma, domates, fıstık, havuç, karpuz, kavun, kimyon, marul, maydanoz, mercimek, nohut, pamuk, soğan, zeytin hasadında çalışmışlardır. İkinci en fazla yapılan iş ise çapa işi olmuştur. Haneler yıl içinde biber, ayçiçeği, domates, fasulye, kimyon, marul, pamuk, şeker pancarı ve soğan çapası yapmışlardır. Üçüncü sırada yer alan iş ise ekim ve dikim işidir ve görüşülen haneler yıl içinde domates, karpuz, kavun, lahana, mercimek ekimi işinde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Diğer yapılan işler arasında, ot yolma, ip bağlama, seyreltme, ürün boylaması, tohum kesme, tünel yapımı, kürekle toprak atımı, paketleme, sulama, tül serme/kaldırma, boru toplama yer almaktadır. Yapılan işlerin ve ürünlerin çeşitliliğine bakıldığında, çalışan sayısı bakımından, en fazla soğan hasatında yoğunlaşma görülse de hanelerin bir yıl içinde birbirinden farklı, çok çeşitli işlerde mevsimlik tarım işçiliği yaptığı görülmektedir.

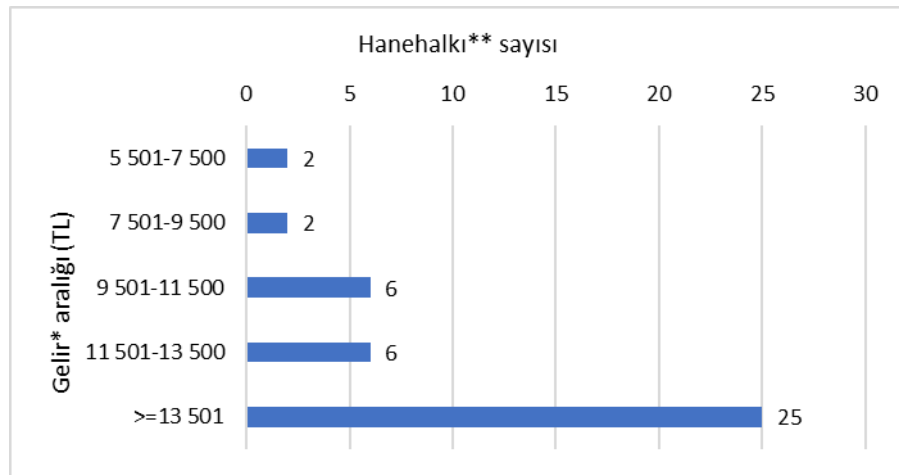
6.1.6 Hanehalklarının gelir ve ücretleri

Hanehalklarından gelir ve ücretlerle ilgili bilgiler, saha ziyareti dönemindeki fiyat oynaklığından kaynaklı olarak, 2022 yılı referans yılı kabul edilerek alınmıştır.

Görüşülen hanehalklarından yalnızca 41’inden toplam gelir düzeyleriyle ilgili bilgi alınabilmektedir. Bu hanehalklarından 6’sı mevsimlik gezici tarım işçiliği dışında da başka gelirleri olduğunu beyan etmiştir.

Araştırma kapsamında, gelir bilgisi sağlayabilmiş ya da sağlayamamış tüm hanehalkları göz önüne alındığında, diğer gelir kaynağı olarak, taşımacılık (kamyon şoförlüğü), kendi tarlalarında bitkisel tarım (pamuk, mısır, saman vb.), kendi işletmesinde hayvancılık (hayvan ile süt, yumurta vb. hayvansal ürünlerin satışı), inşaat işçiliği, memleketlerinde yevmiyeli tarım işi, odun kesme işi gibi işlerden elde edilen gelir ile ücretli/maaşlı işten (örn. hastanede sağlık memuru) elde edilen gelir ile emekli/dul ve yetim/gazi maaşı belirtilmiştir.

Aylık gelirini belirten 41 hanehalkının %61’i, gelir için kabul edilen referans dönemi olan 2022 yılı itibarıyla 13 bin TL’nin üzerinde aylık gelir elde etmektedir (Şekil 6.8). 2022 yılı için resmi olarak açıklanan aylık net asgari ücret 4 253 TL’dir. Buna göre, araştırma kapsamında gelirlerini beyan eden tüm haneler mevsimlik gezici tarım işçiliği dahil olmak üzere tüm gelir kaynakları ile aylık olarak asgari ücretin üzerinde gelire sahiptirler. Bu hanelerin %61’i de 2022 yılında neredeyse net asgari ücretin üç katı ve üzerinde aylık gelir elde etmektedirler.

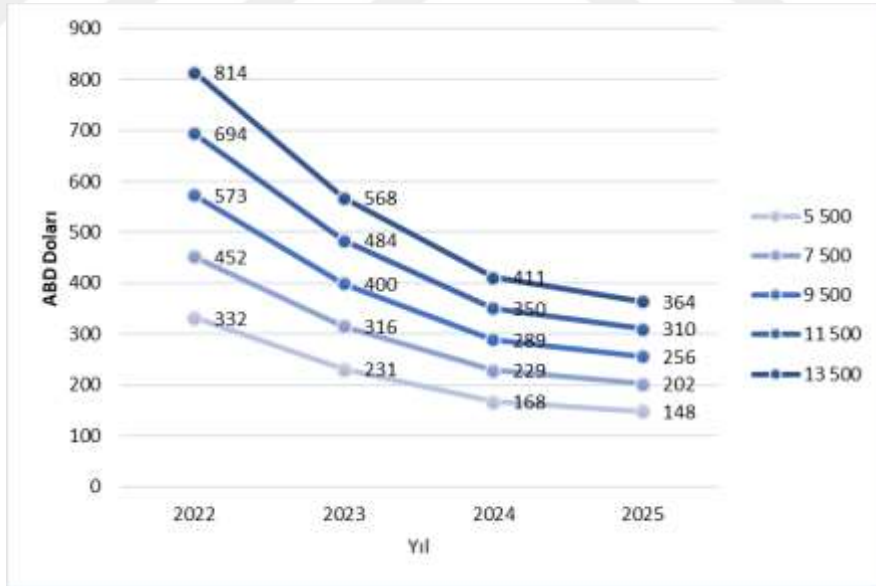
Şekil 6.8 Beyan ettikleri toplam gelire göre araştırma kapsamındaki hanehalkları

*Alınan gelir, hanehalkının tüm gelirleri dahil olmak üzere beyan ettiği toplam gelirdir. Araştırmanın gelir bilgisi için referans dönemi olan 2022 itibarıyla ortalama olarak 1 ABD Doları=16,58 TL’dir.

**Gelir konusunda yanıt veren 41 hanehalkı değerlendirilmeye alınmıştır.

2022 yılının gelir bilgisi için referans alındığı çalışmada, 2022 gelir bilgisini günümüz değerine getirmek üzere 2022 yılından 2025 yılına kadarki dönemdeki yıllık ortalama ABD Doları kuru kullanarak gelir bilgisinin değerlendirildiği gelir aralıkları hesaplanmıştır. Buna göre, 2022 yılında 13 500 TL üzerinde yani 814 ABD Doları üzerinde geliri olduğunu beyan eden hanehalklarının geliri ABD Doları ile değerlendirildiğinde, 2025 yılında bu gelir grubu 364 ABD Doları ve üzerindeki gelir grubuna karşılık gelmektedir (Şekil 6.9).

2025 yılı için resmi olarak açıklanan aylık net asgari ücret 22 500 TL ve ABD Doları karşılığı 607 ABD Dolarıdır. Buna göre, 2025 yılı için 364 ABD Doları ve üzeri gelir grubunda olan haneler, ABD Doları cinsinden asgari ücretin ancak %60'ına karşılık gelen bir gelir elde ediyor görünmektedir. Her ne kadar 2022 yılına ait ücretler günümüz ABD Doları değerine uyarlanmış olsa da, yıllar içerisindeki döviz kurundaki dalgalanmaların enflasyon oranına göre düşük seyretmesi, döviz kuru bazında gelirin gerçek değişimi hakkında yalnızca sınırlı bilgi sunmaktadır.

Şekil 6.9 2022 yılı için kullanılan TL gelir aralıklarının yıllar itibarıyla ABD Doları*** karşılığı

***TCMB yıllık alış ve satış kuru ortalamaları (TCMB 2025) kullanılarak hesaplanmıştır.

1 ABD Doları ortalama 2022 yılı için 16,58 TL, 2023 yılı için 23,77 TL, 2024 yılı için 32,82 TL ve 2025 için 37,07 TL'dir.

Ödeme şekli olarak, soğan hasadı dışında diğer işlere günlük yevmiye verilirken, soğan hasadı için kabala denen çuval başı ödeme yöntemi kullanılmaktadır (Çizelge 6.6).

Kabala yöntemi ile ödemesi yapılan soğan hasadı, bu ödeme şekli sebebiyle, yaz döneminde hava kararana kadar devam etmektedir. Bu ödeme şekli, ücret yönünden baskı yarattığından, işçilerin yıpratıcı şekilde günlük daha fazla çalışmasına sebep olmaktadır.

Çizelge 6.6 Araştırma kapsamındaki hanehalklarının yürüttükleri tarım işleri bazında referans yılı* itibarıyla elde ettikleri birim ücretler*

Yapılan iş	Ödeme şekli/ yevmiye
Soğan toplama	Kabala: Çuval başı ödeme, 16-20 TL/çuval
Fasulye, biber vs. toplama	165 TL net
Elma, armut toplama	160-190 TL net
Kavun kesme	170 TL brüt (15 TL tarım aracı)

* Araştırmanın gelir bilgisi için referans dönemi olan 2022 itibarıyla ortalama olarak 1 ABD Doları=16,58 TL'dir.

2022 yılı Türkiye geneli için derlenen tarımsal işletmede tarımsal faaliyetlerde çalışan mevsimlik işçilerin günlük ücretlerine bakıldığında, hasat hizmetleri (toplama, sökme, çırpma, bağlama, biçme vb.) için ödenen ortalama günlük ücret 239 TL kadın, 256 TL erkek işçi içindir (TÜİK 2023c). Ulusal düzeyde yapılan araştırma sonucu açıklanan söz konusu 2022 referans yıllık günlük ücretlere bakıldığında, mevsimlik gezici tarım işçilerinin ürün toplama için aldığı günlük yevmiyeler (160-190 TL) bu ücretlerin çok altında kalmaktadır.

Yevmiye ve diğer çuval başı ücretleri 2022 yılı ABD dolarına göre değerlendirildiğinde, soğan toplamada çuval başı yapılan ödeme 2022 yılında 0,97-1,21 ABD Doları iken 2025 kuru ile hesaplandığında bugünkü değer 36-45 TL arasında çıkmaktadır. 2022 yılında 160- 190 TL olan günlük yevmiye ücretlerinin de 2022 yılında ABD Doları karşılığı 9,7-11,5 ABD Doları'dır ve 2025 kuru ile hesaplandığında yevmiye ücretlerinin 2025 yılı değeri 369- 425 TL olarak hesaplanmaktadır.

6.1.7 Hanehalklarının barınma ve sosyal konfor koşulları

Hanehalklarının %88'i çadırlarda barınmaktadır (Çizelge 6.7). Bu çadırlar, demir ve tahta direkli çadır türleri olmak üzere değişiklik gösteren ortalama 3x5 metre büyüklüğündeki plastik çadırlardır. Konteyner yerleşkesi araştırma kapsamında bir işletmenin sağladığı yerleşke olarak çalışma kapsamında ziyaret edilmiştir. Konteyner, tek bir bütün konteyner olup, ayrı ayrı ailelere tahsis edilmiş 2-3 bireylik odalardan oluşmaktadır.

Hanehalkı büyüklükleri ve barınma türü baz alınarak, kalınan barınma türü bazında bilgi sağlamak üzere ortalama hanehalkı büyüklükleri hesaplanmıştır (Çizelge 6.7). Buna göre, çadır, mevsimlik işçiler için bölgede ana olarak kullanılan barınma türü olmaktadır.

Çizelge 6.7 Araştırma kapsamındaki hanehalklarının barınma durumları

Barınma türü	Barınan hanehalkı sayısı	Barınan ortalama birey sayısı	Barınan ortalama yetişkin sayısı	Barınan ortalama çocuk sayısı
Çadır	70	6,9	3,2	3,6
Konteyner	10	3,0	1,7	1,2
Toplam	80	6,4	3,0	3,4

Kalınan yerleşim yerlerinde, soğuğa karşı alınan önlemlere ilişkin olarak hanelerin %28,1'i soğuk olmadığını işaret ederken, %31,7'si yorgan ya da battaniye ile ısındığını, %19,5'i kalın giysi giyerek önlem aldığını belirtmiştir. Yanıtların %14,6'sı da odun sobası ile ya da dışarıda yakılan ateş ile ısındığını belirtmiştir. Mevsimlik tarım işçiliği için gelenen Ankara ilinde mevsimlik işçiler, genel olarak Mayıs-Ekim ayı arasında olduğu düşünüldüğünde, kış aylarına göre daha az olsa da, soğuk havayla karşılaşma riskiyle karşı karşıyadır.

Bunun yanında, en önemli sorunlardan bir tanesi son yıllarda artmış bulunan, fırtına ve kısa süreli aşırı yağış yüzünden barınma yerlerinde yaşanmakta olan sorunlardır. Bunlar, çadırların şiddetli rüzgar etkisi ile yerinden ayrılarak uçuşması, aşırı yağış ile toprak zeminli çadır içlerine su basması şeklindedir. Çadır yaşamını zorlaştıran bu sert iklim koşulları ve sel basmasından dolayı hanelerin erzakları kullanılmayacak duruma gelmekte, yaşam

alanlarında maddi kayıplar yaşanmaktadır. Rüzgâr, fırtına ve su basmalarına karşı, kum torbası, hendek kazılması vb. önlemler alınmış olsa da, yapılan görüşmelerde, maddi kayıpların yanında, çadır alanlarında yaşanan aşırı rüzgar, fırtına ve yağmurun yetişkin ve çocukların tümünde kaygıyı artırdığı ve özellikle çocuklarda güvensizlik duygusu ile ciddi korku oluşturduğu öğrenilmiştir.

6.1.8 Hanehalklarının sanitasyon koşulları

Sanitasyon, temiz içme suyunun sağlanması, insan dışkısı ve kanalizasyonunun uygun arıtımı ve bertarafı ile ilgili halk sağlığı koşullarını ifade etmektedir (Erkal vd. 2023).

Araştırma kapsamındaki hanehalklarının %57,5'inin içme suyu, tankerlerle sağlanmaktadır. Bunun en büyük sebeplerinden biri, mevsimlik gezici tarım işçilerine yerleşmeleri için gösterilen yerlerin, genelde içme suyu kaynağına sahip köylerden uzak olmasıdır. Hanelerin %17,5'i de kuyu suyunu içme suyu olarak kullanırken, köye yakın alanlarda bulunan araştırma kapsamındaki hanehalklarının yalnızca %7,5'i köylerden hortum ile içme suyu temin etmekte ve yalnızca %5'i doğrudan şebeke suyuna ulaşabilmektedir (Çizelge 6.8).

Tarımsal sulama kanalından elde edilen içme sularından ya da uygun koşulları sağlamayan kuyulardan elde edilen içme sularından dolayı, hanehalkı fertleri sıklıkla karın ağrısı, ishal gibi rahatsızlıklar yaşadıklarını belirtmiştir. Sudan kaynaklanan sindirim sistemi rahatsızlıkları, çocuklarda daha fazla gözlemlenmiştir.

Çizelge 6.8 Araştırma kapsamındaki hanehalklarının içme suyu temin durumu

Suyun temin edildiği kaynak	Hanehalkı	
	Sayı	%
Yalnızca şebeke suyu	4	5,0
Yalnızca köy çeşmesi (hortum ile)	6	7,5
Yalnızca tanker	46	57,5
Yalnızca kuyu	14	17,5
Hem köy çeşmesi hem sulama kanalı	5	6,3
Hem tanker hem diğer kaynak	3	3,7
Diğer	2	2,5
Toplam	80	100,0

Görüşme yapılan hanehalklarından yalnızca birinin tuvalet ve banyosu briketten yapılmıştır. Konteynerda kalan 10 hanehalkının tuvalet ve banyosu konteynerdir. Diğer tüm banyo ve tuvaletler plastik çadır şeklindedir.

Tüm tuvalet ve banyoların giderleri çadır ya da konteyner fark etmeksizin hepsi foseptik çukura bağlıdır. Bu konuda, kalınan uzun süreye rağmen foseptik çukurlarının boşaltılmaması sebebiyle sinek, koku vs. gibi sıkıntılarla karşılaşıldığı belirtilmiştir. Genel olarak, hanelerin %71,2'si belirtilen ilkel koşullardaki kendi özel tuvaletlerine sahiptir (Çizelge 6.9).

Çizelge 6.9 Araştırma kapsamındaki hanehalklarının banyo ve tuvalet erişimi

Erişim durumu	Tuvalet kullanım durumuna göre haneler		Banyo kullanım durumuna göre haneler	
	Sayı	%	Sayı	%
Kendi özel kullanımında	57	71,2	59	73,7
Diğer ailelerle ortak kullanımda	23	28,8	21	26,3
Toplam	80	100,0	80	100,0

6.1.9 Hanehalklarının enerjiye erişim durumları

Gezici mevsimlik tarım işçiliği yapan haneler, çalışıp yaşadıkları yerde, elektriğe erişim konusunda genel olarak sorun yaşadıklarından bahsetmişlerdir. Hanelerin %67,5'i (54 hane) şebekeye bağlı olarak, elektriğe her zaman erişebildiklerini belirtmişlerdir. Ancak, hanelerin %13,8'i de yalnızca çok sınırlı miktarda elektrik sağlayan güneş enerjisi panelleriyle elektrik sağlayabilmektedir (Çizelge 6.10). Elektrik teminindeki en önemli sorun çevre köylerden çadır alanlarına elektrik temini konusunda anlaşma sağlanamaması, civarda belli bir işletmeden ödeme karşılığı sağlandığında da hava şartlarından ya da akım yetersizliğinden dolayı sigorta atması ile kesintilerin yaşanmasıdır. Diğer yandan, elektrik üretimi için kendi güneş panelini kullanan çadırlarda da kapasite yetersizliğinden dolayı kesinti olduğu, ürettikleri elektriğin ancak aydınlatma için yeterli olabildiği belirtilmiştir.

Çizelge 6.10 Hanelerin elektriğe erişim durumu

Erişim şekli/ Elektrik erişim durumu	Şebeke		Güneş enerjisi		Diğer		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman var	54	67,5	2	2,5	-	-	56	70,0
Ancak belirli zamanlarda var	14	17,5	9	11,3	-	-	22	27,5
Elektrik yok	-	-	-	-	1	1,2	2	2,5
Toplam	68	85,0	11	13,8	1	1,2	80	100,0

Araştırma kapsamında, elektriğe erişimin sınırlı olmasından ötürü hanelerin az sayıda elektrikli alet kullanabildiği saptanmıştır. Buna göre hanelerin %35'inin mevsimlik tarım işçisi olarak gelip yaşadığı yerde kendi kullanımında olan herhangi bir elektrik aleti bulunmamaktadır.

Hanelerde bulunan aletlerin dağılımına bakıldığında, en fazla bulunan makinalar arasında, %38,8 ile buzdolabı, %35 ile çamaşır makinası ve %16,3 ile de elektrikli ocak bulunmaktadır (Çizelge 6.11).

Çizelge 6.11 Hanelerde bulunan elektrik aletler ve makinaların dağılımı

Sahip olunan elektrikli alet/makina*	Alet/makina	
	Sayı	%
Buzdolabı	31	38,8
Çamaşır makinası (merdaneli)	28	35,0
Elektrikli ocak (lazer ocak)	13	16,3
TV	4	5,0
Derin dondurucu	1	1,2
Su ısıtıcı	1	1,2
Elektrikli soba	2	2,5

Yemek pişirmek ve banyo için su ısıtmak üzere, yakıt olarak odun ateşi kullanılmaktadır. Balâ ilçesinde odun ve çalı çırpı toplanması, genel olarak mümkün olmadığından, ihtiyaç duyulan odun ve çalı çırpı, çoğunlukla daha önce gidilen yerlerden toplanarak

getirilmekte ya da satın alınmaktadır. LPG ya da elektrikli ocak kullanımı, yağmurlu günlerde çok nadir kullanılan bir yemek pişirme aracıdır.

Yerleşim yerlerinde genel olarak erişimi neredeyse standart olan elektriğe mevsimlik tarım işçilerinin ulaşamaması ya da ulaşılan biçiminin konforlu bir günlük yaşam için yeterli olmamasından dolayı, mevsimlik gezici tarım işçileri bu konuda da yoksunluk yaşamaktadır.

6.1.10 Hanehalklarının bilgi ve teknolojiye erişim durumu

Hanelerin iletişim ve teknoloji ürünlerine erişimine bakıldığında, 80 hanenin yalnızca birinin herhangi bir iletişim ve teknoloji aracı olmadığı görülmektedir. İnternet erişimi yalnızca akıllı telefonlarla mobil internet ile gerçekleşirken, 80 hanede var olan 75 akıllı telefonun yalnızca 59'unun mobil internete erişimi bulunmaktadır (Çizelge 6.12). Ancak, çoğu mobil hat sahibinin aboneliğinin ön ödemeli olmasından dolayı, mobil internet erişiminin aralıklı olarak sadece kontör alımı yapıldığında sağlanabildiği öğrenilmiştir.

Çizelge 6.12 Hanelerde bulunan iletişim ve teknoloji cihazlarının dağılımı*

Cihazlar	Kullanımdaki iletişim ve teknoloji cihazları		İnternet erişimi olan cihaz	
	Sayı	Hanelerin %'si	Sayı	Hanelerin %'si
Akıllı telefon	75	93,8	59	100,0
Tuşlu telefon	12	15,0	-	-
Tablet	5	6,3	-	-
Televizyon	4	5,0	-	-

*Herhangi bir cihazdan en az 1 adet bulunan 79 hanedeki iletişim ve teknoloji cihazlarının dağılımıdır.

Hanelerde bulunan toplam 75 akıllı telefonun, yetişkin erkek veya erkek çocuklar ile evli kadınlar tarafından kullanıldığı öğrenilmiştir. Büyük çoğunlukla, genç kızların evlenene kadar hatlı telefonu olmadığı, akıllı telefonu olan bekâr genç kızların da akıllı telefonlarını iletişim kurmak için değil, fotoğraf çekmek ve müzik dinlemek için kullandıkları belirtilmiştir.

Bilgi ve haber alma araçlarından olan televizyonun bile 80 hanenin yalnızca 2'sinde olması, yerine radyo gibi başka bir aracın da olmayışı, mevsimlik gezici tarım işçilerini haber alma olanağından yoksunlaştırmaktadır.

6.1.11 Hanelerin sağlık durumu

Mevsimlik tarım işçileri, sürekli beden gücüyle çalışmaları ve yaşam ortamlarında istenen koşulların sağlanamamasından dolayı, sağlık sorunlarıyla sıklıkla karşılaşmaktadır. Bunun yanında, kronik rahatsızlıkları olup da olanakları dahilinde mevsimlik tarım işçiliği için göç eden, çalışmaya devam edenlerin sayısı da azımsanamayacak kadar yüksektir. Araştırma kapsamında görüşülen 80 hanenin 47'sinde (%58,8) en az bir kronik hastalığı olan fert bulunduğu saptanmıştır. Aynı zamanda, son bir ay içinde 50 hanede (%62,5) en az bir bireyin bir rahatsızlık geçirdiğini belirtmişlerdir. Özellikle son bir ayda geçirilen hastalıklara bakıldığında, hastalık geçirildiğini belirten 50 hanenin 30'unda (%60) karın ağrısı, bulantı, kusma ve ishal gibi sindirim sistemi rahatsızlıkları görüldüğü belirtilmiştir. Bu rahatsızlıkların, içilen sudan kaynaklı olarak yaşandığı hanelerce belirtilmiştir. Rahatsızlık yaşayan 50 hanenin 13'ü (%26) çocukları rahatsızlık geçirirken doktora götürmemiş, bulundukları yerde bakım sağlamayı tercih etmiştir.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşadıkları ortamlarda, hasta olma ve bulaşma riskini artıran sağlıksız koşulların bertaraf edilmesinde, etkin çabaların yoksunluğu gözlenmiştir. Sağlıklı yaşam koşullarından yoksun olma durumu, tekrarlayan rahatsızlıklara neden olmakta ve özellikle de çocuklar fiziksel rahatsızlıklar yaşamaktadır.

6.1.12 Hanelerin beslenme durumu

Yoğunluk olarak yılda 6-7 ay mevsimlik tarım işçiliği yapan mevsimlik gezici tarım işçileri, başlangıç olarak erzaklarını geldikleri memleketlerinden getirirken, uzun süreli kalışlarından dolayı gittikleri yerlerde erzaklarını temin etmektedirler. Genel olarak soğan hasadı için geldikleri Balâ ilçesinde, bu işle uğraşan büyük çoğunluğun meyve ve sebzeye erişimi oldukça güç olmaktadır. Genel fiyat artışlarından dolayı temel gıda maddelerine

erişmekte zorluk çeken bu kesim, özellikle ekmek üretimini kendisi yapmakta, bu işte tamamıyla toplulukta yaşayan kadınların sorumluluğunda olup, tarım işinin yanında ekmek üretimi de kadınlar için ayrı bir iş yükü olmaktadır. Protein ihtiyaçlarını karşılamakta genel olarak güçlük geçen haneler, bulundukları mevkide eğer mevcutsa, bütçeleri ölçüsünde mandıralardan süt ürünlerini karşılamaktadır. Aynı yerleşim yerinde kalan ve olanağı bulunan kısıtlı sayıda ailenin de keçi, koyun yetiştirerek kendi ihtiyaçlarını gidermek üzere hayvansal üretim yaptığı görülmektedir.

Sebze ve meyve üretimi kısıtlı alanlarda çalışan mevsimlik gezici tarım işçilerinin, hasat ettikleri meyve ve sebzelerden faydalandığı, ancak bu kesimin sınırlı olduğu gözlenmiştir. Genel olarak, bazı yerleşim yerlerinde haftalık meyve sebze satışı için gelen seyyar satıcılardan, bütçeleri el verdikçe sebze ve meyve satın alımı yapıldığı, sebzenin meyveye göre daha sıklıkla tüketildiği görülmüştür. Görüşmelerde, temel gıda maddelerinin fiyatlarının artışının, alım güçlerini olumsuz etkilediği belirtilmiştir.

Uzun saatler ve yoğun olarak tarımsal üretimde bulunan mevsimlik gezici tarım işçileri, çalışmak için iyi beslenmeleri gerektiğini ve bu konuya önem verdiklerini belirtmişlerdir. Ancak, sebze ve meyve üretiminde bulunmayan işçilerin, sebze ve meyveye kısıtlı erişimlerinin yanında, çocuklar için önemli protein kaynağı olan süt ve yumurtanın, süt ürünleri için saklama koşullarının yoksunluğu ve artan gıda fiyatları ile bazen hiç erişilemediği eklenmiştir. Hanelerde kırmızı et, tavuk ve balık tüketimi ise ayrıca çok kısıtlıdır. Balık tüketimi neredeyse hiç görülmezken, et tüketimi ise işverenin ikramı ile ya da Kurban Bayramı döneminde gerçekleşebilmektedir. Bu açıdan, yeterince meyve ve sebze tüketim tüketilememesinin yanında, hanelerin protein yoksun bir beslenme şeklini izlemek zorunda kaldığı söylenebilir.

6.2 Ankara İli Balâ İlçesi Çocuk Araştırması

Balâ ilçesinde mevsimlik işçilik yapan en az 1 çocuğu olan 80 hanehalklarının sorumlularıyla gerçekleştirilen anketin yanında, bu hanehalklarının 10 yaş ve üzerindeki en az 1 çocuğu olmak üzere, ebeveynlerin izni ve gözetimi çerçevesinde, çocuğun rızası ile anket uygulanmıştır.

Toplamda 128 çocuğa uygulanan anket kapsamında görüşülen çocukların %52,4'ü (67 çocuk) 15 yaş ve üzerindedir. 12 yaş altında 10-11 yaş grubunda yalnızca 6 çocuk ile görüşme yapılmıştır (Şekil 6.10).

Görüşme yapılan tüm çocukların evlilik ya da nişanlılık durumu sorgulanmış, araştırma kapsamındaki 128 çocuğun tamamının evli ya da nişanlı olmadığı öğrenilmiştir.

Ankete katılan çocukların çoğunluğunu (%61,7) kız çocukları oluşturmaktadır (Şekil 6.10). Alanda, kız çocuklarının, araştırmaya katılma, konuşma ve kendini ifade etme konusunda daha istekli olduğu gözlenmiştir. Erkek çocukları, anket sorularını duyduktan ve belli bir kanıya sahip olduktan sonra ankete katılmayı tercih etmişlerdir.

Şekil 6.10 Araştırma kapsamındaki çocukların yaşa ve cinsiyete göre dağılımı

6.2.1 Çocukların barınma durumu

Araştırma kapsamındaki alanda bulunan tek konteyner yerleşim yerinde görüşülen 10 hanehalkından 14 çocukla görüşme yapılabilmektedir. Buna göre, görüşülen 128 çocuğun yaklaşık %89,1'i (114 çocuk) çadır alanlarında kalıp mevsimlik tarım işçiliği yapmaktadır (Çizelge 6.13).

Çizelge 6.13 Araştırma kapsamındaki çocukların barınma durumları

Kalınan yer	Toplam		10-11 yaş		12-14 yaş		15-17 yaş	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Konteyner	14	10,9	-	-	2	3,6	12	17,9
Erkek	5	3,9	-	-	-	-	5	7,5
Kız	9	7,0	-	-	2	3,6	7	10,4
Çadır	114	89,1	6	100,0	53	96,4	55	82,1
Erkek	44	34,4	1	16,7	21	38,2	22	32,8
Kız	70	54,7	5	83,3	32	58,2	33	49,3
Toplam	128	100,0	6	100,0	55	100,0	67	100,0

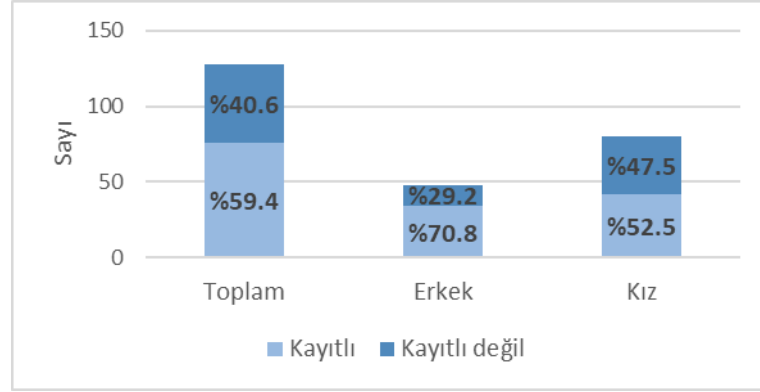
Konteynerda kalmakta olan ve görüşme yapılan çocukların %64,3'ü ve çadırdaki kalmakta olan ve görüşme yapılan çocukların %61,4'ü kız çocuğudur.

6.2.2 Çocukların okula devam durumu

Eğitim hakkı, doğrudan Anayasa ile güvence altına alınmış bir haktır ve Anayasanın 42. maddesine göre kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

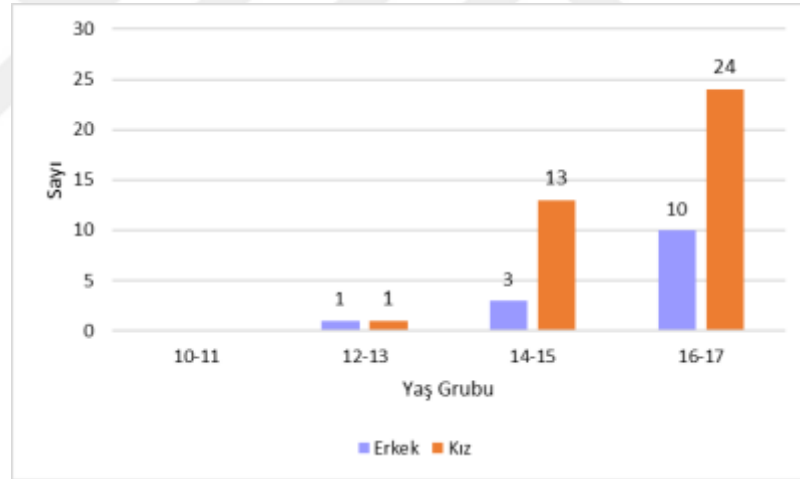
Türkiye’de uygulanan örgün eğitim sistemine bakıldığında, yüksek öğretime kadar zaman içinde üç farklı örgün eğitim sistemi uygulandığı görülmektedir. İlk sistem, 1923-1997 yılları arasında uygulanan yalnızca 5 yıllık ilkokulun zorunlu olduğu, üç yıl ortaokul ve üç yıl liseden oluşan sistemdir. 1997-2012 yılları arasında uygulanan ikinci sistemde, 1997 yılından itibaren zorunlu eğitim süresi ilkokul ve ortaokulun birleştirilmesi ile 8 yıl olmuştur. Bu dönemde liseler 2005-2006 öğretim yılına kadar üç yıl, bu yıldan itibaren dört yıllık olmuştur. Halen uygulanmakta olan üçüncü sistemde ise 2012 yılında zorunlu eğitim 12 yıla çıkartılmıştır. 4+4+4 olarak bilinen bu sistem, dörder yıllık ilkokul, ortaokul ve liseden oluşur (Küçüker 2017).

Çocukların okula kayıtlı olma durumunun da incelendiği bu çalışmada, görüşme yapılan çocukların %40,6'sı (52 çocuk) araştırma tarihi itibarıyla herhangi bir okula kayıtlı olmadığını belirtmiştir. Erkek çocukların %29,2'si herhangi bir okula kayıtlı değilken, bu oran kız çocukları için %47,5'dir (Şekil 6.11).

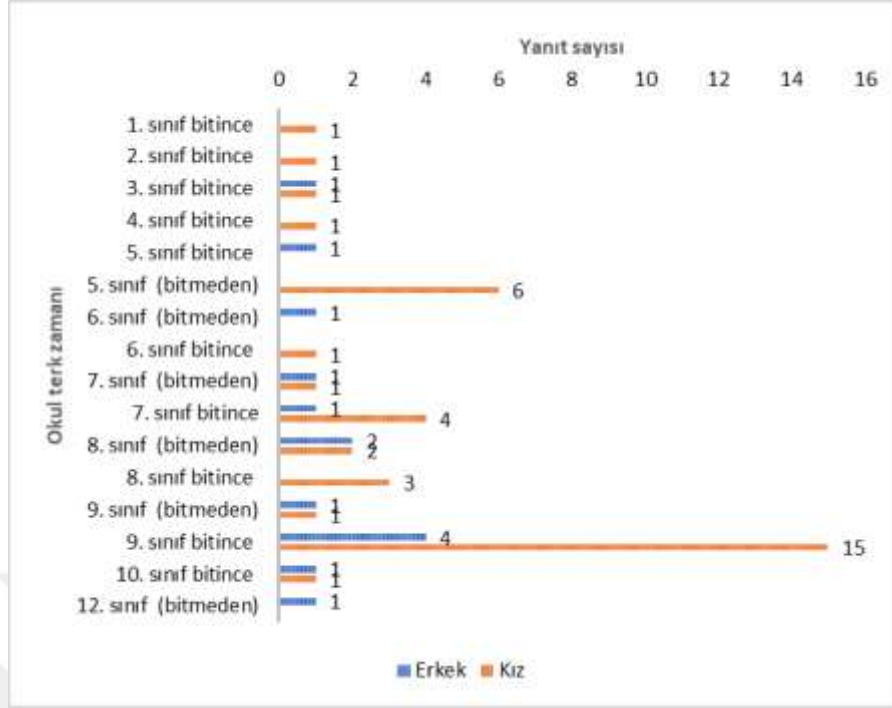
Şekil 6.11 Araştırma kapsamındaki çocukların okula kayıtlı olma durumu

Herhangi bir okula kayıtlı olmadığını belirten 52 çocuğun çoğunluğu %73 ile kız çocuklarıdır. Okula kayıtlı olmayan bu çocuklar yaşa göre incelendiğinde, çocukların yaşı büyüdükçe kayıtlılık durumunun azaldığı, diğer bir deyişle okul terkinin gerçekleştiği gözlemlenmiştir (Şekil 6.12).

Şekil 6.12 Yaş ve cinsiyete göre araştırma kapsamında okula kayıtlı olmayan çocukların dağılımı

Herhangi bir okula kayıtlı olmayan 52 çocuğun, %51,9'u 8. sınıfı bitirmeden, %36,5'u (19 çocuk) 8. Sınıfı, diğer bir deyişle ortaokulu, bitirdikten sonra okulu terk ettiklerini belirtmişlerdir (Şekil 6.13).

Şekil 6.13 Araştırma kapsamında okula kayıtlı olmayan çocukların okul terk zamanları

Araştırma günü itibarıyla okula kayıtlı olmayan, devam etmeyen çocuklara, okulu neden bıraktıkları sorulmuştur. Çocuklardan en fazla alınan yanıt kendilerinin okula gitmek istemediği yanıtı olmuştur.

Birden fazla yanıt alınan okulu bırakış sebebi sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, yanıtların %30'a yakını çocukların kendi istemediğine işaret etmektedir (Çizelge 6.14). Özellikle okula devam etmeyi kendim istemedim yanıtı kız çocuklarının verdiği yanıtlar içinde en çok verilen yanıt iken, erkek çocuklar için çalışmak için sebebi başta gelmektedir.

Kendisi istemediğini söyleyen çocukların yanıtlarının arkasındaki sebep irdelendiğinde, çocukların aslında ailelerinin maddi durumu gereği, aileye maddi katkıda bulunma zorunluluğu hissederek okulu terk ettikleri ve böyle söyledikleri anlaşılmıştır. Aynı zamanda, özellikle de ailelerinin isteği ya da izin vermemesiyle okula devam edemeyen çocukların da ailem yüzünden diyemediği için kendim istemedim dediği gözlemlenmiştir.

Çizelge 6.14 Okul terki sebeplerinin dağılımı*

Okul terki	Toplam		Erkek		Kız	
	Yanıt sayısı	%	Yanıt sayısı	%	Yanıt sayısı	%
Kendi istemedi	17	29,8	3	18,8	14	34,1
Çalışmak için	9	15,8	6	37,5	3	7,3
Geçim zorluğu	7	12,3	1	6,3	6	14,6
Ailesi izin vermedi	4	7,0	-	0,0	4	9,8
Okula ulaşım sorunu	4	7,0	2	12,5	2	4,9
Açık lisede okuyor/okuyacak	4	7,0	2	12,5	2	4,9
Kızların okuması istenmiyor	3	5,3	-	0,0	3	7,3
Pandemi	3	5,3	1	6,2	2	4,9
Derslerde başarısız/sınıfta kaldı/devamsızlıktan dersi takip edemedi	3	5,3	1	6,2	2	4,9
Ev işlerine yardım için	2	3,5	-	0,0	2	4,9
Hastalık	1	1,7	-	0,0	1	2,4
Toplam	57	100,0	16	100,0	41	100,0

*Okula kayıtlı olmayan 52 çocuktan alınan birden fazla yanıtın dağılımıdır.

8. sınıftan sonra okulu bırakan 16 yaşındaki kız çocuğu, öncelikle kendisi okula gitmek istemediğini söylerken, şöyle devam etmektedir:

“Okumayı istemedim. Sürünmeyi istedim. Çalışmak için öyle gerekti.” (KB1, kız, 16, 8. sınıftan sonra okul terki)

Yine 17 yaşında 4. Sınıfı bitirdikten sonra okulu bırakan kız çocuğu okulu kendisi bıraktığını belirtirken, ayrıntı sorulduğunda, kekemeliğinden ötürü okulda alay konusu olmasından dolayı okulu bıraktığı öğrenilmiştir. Bu noktada, akranların zorlayıcı davranışlarına maruz kalan çocukların okula devamının ne kadar etkilediği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal kız çocuklara bakış açısıyla ilgili olarak da kız çocuklar okulu terkle ilgili yorumlarını paylaşmışlardır. Genel olarak, aileler ve kız çocuklarının benzer görüşleri paylaştığı gözlemlenmiştir:

“Kızlar kendi kendine okuyamaz. Arkadaşlar bırakınca ben de bıraktım. Açıköğretimde okuyorum.” (KB2, kız, 15, 2 yıl önce 8. sınıf bitince örgün öğretimi bıraktı)

“Örgün eğitime 2 yıl ara verdim. 9. sınıftan açık lise ile devam ediyorum. Ailem izin vermediği için örgün öğretimi bıraktım. Babam erkek kardeşimi okutmayı seçti. 7. sınıftan sonra bıraktım. Derslerim iyiydi.” (KB3, kız, 16, açıköğretimde 9. sınıfa geçti)

“Kız çocukları 8. sınıfa kadar okusun deniyor. Lise temiz değil. Liseye nasıl gider, nasıl gelir...” (KB4, kız, 14, 8. sınıfa geçti)

Diğer yanıtlara gelindiğinde, özellikle toplamda yalnızca bir sene okula gidip, 1. Sınıf bitince okulu bırakan 16 yaşındaki kız çocuğu, şöyle demektedir:

“Bir şey öğrenmeyince bıraktım” (KB5, kız, 16, 1. sınıftan sonra okul terki)

Bu bağlamda, öğrenmede güçlük çeken bir çocuğun öğrenmesini engelleyen unsurların titizlikle incelenmesi, buna ilişkin okulların ne tür mekanizmalarla çocukları eğitim sistemine dahil edebileceği konusunun önceliklendirilmesi gereken konular arasında olduğu gözükmemektedir.

Okula ulaşımın zorluğundan kaynaklı olarak da okulu bırakan çocuklar bulunmaktadır:

“Bu sene okula gidip gitmeyeceğim belli değil. Okul, evin bulunduğu köye 10 km uzaklıkta. Okul uzak ve aracın parasını vermiyorlar.” (EB1, erkek, 17, 10. sınıfta kaldı)

“Okulu bırakabilirim. Okul çok uzak.” (KB6, kız, 12, 5. sınıfa geçti)

Mevsimlik tarım işçiliği yapılan yerlerde eğitim verilmek üzere belli yapıların oluşturulması ya da bulunulan yerdeki okullara, çalışma dönemlerinde geçici süreyle devam etmeleri konusunda ailelerin görüşü sorulduğunda, açıkça verildiği düşünülen yanıtlarda, ebeveynlerce yalnızca birkaç günlüğüne çocuklarının okula devamını sağlayabilecekleri, onun dışında iş devam ederken çalışabilir durumda olan çocuklarının okula devamına izin veremeyecekleri görüşü paylaşılmıştır. Buna göre, yalnızca tarımda çalışması ailelerce uygun görülmeyen 10 yaş altı çocukların okula devamı için tarım işi yapılan yerde okulun olmasının anlamlı olabileceği izlenimi edinilmiştir.

Buradan varılan sonuç, mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları, sağlıklı zinde olduğu sürece, ailelerin onlarla ilgili okula devamları ya da çalışmaları arasındaki tercihi konusunda, ailelerin kararı çocukların çalışmaları yönünde olacaktır. Bu durumu gözler önüne seren bir örnekte, elinden kaynaklanan engeli sebebiyle tarımda çalıştırılmayan 13 yaşındaki kız çocuğu için ailenin ifadesi dikkat çekicidir: ‘*o çalışmıyor, mecbur okutacağız*’.

6.2.2.1 Okul öncesi eğitime erişim

Çocukların bedensel, zihinsel, duygusal gelişimini hedefleyen ve giderek daha da önemi vurgulanan okul öncesi eğitime ilişkin, araştırma kapsamındaki çocukların okul öncesi

eğitime katılım durumları incelenmiştir. Buna göre, araştırma kapsamındaki çocukların %25,8'i (33 çocuk) anaokula gidebilmiştir (Çizelge 6.15). 2023/'24 eğitim yılı için Türkiye'de okul öncesi 3-5 yaş grubu okullaşma oranının %51,89 olduğu (MEB 2024) ve okul öncesi eğitimin kalkınma planlarında da önceliklendirildiği düşünüldüğünde, araştırma kapsamındaki çocukların okul öncesi eğitime erişiminin çok düşük olduğu söylenebilir.

Anaokuluna gitmiş çocukların %66,7'si (22 çocuk), gitmemişlerin ise %55,8'i (53 çocuk) okula kayıtlı durumdadır (Çizelge 6.15).

Çizelge 6.15 Okula kayıt ve daha önce anaokuluna gitme durumu

Okula kayıt durumu	Toplam		Anaokuluna gitmiş		Anaokuluna gitmemiş	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okula kayıtlı	75	58,6	22	66,7	53	55,8
Okula kayıtlı değil	52	40,6	11	33,3	41	43,2
Yanıt vermeyen	1	0,8	-	-	1	1,0
Toplam	128	100,0	33	100,0	95	100,0

Yanıt veren çocukların okula kayıtlı olup olmama durumu ile daha önce anaokuluna gidip gitmeme durumu arasında ilişki olup olmadığını ortaya koyabilmek için, ilgili değişkenlerle Ki-kare testi uygulanmıştır. Yapılan Ki-kare analizi sonucunda okula kaydolma ve anaokuluna gitme değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde ilişki olmadığı görülmüştür ($\chi^2_{\text{hesaplanan}}=1,07 < 3,84=\chi^2_{(0,95,1)}$; $p=0,3 > 0,05$).

6.2.2.2 Tarım işi ile birlikte okula devamlılık

Araştırma kapsamındaki çocukların yıl içinde Ekim- Haziran aylarında okula devam durumları irdelendiğinde, çocukların %83,6'sı okula devam etmediğini belirtirken, %10,9'u kısmen devam ettiğini, %5,5'i de her zaman devam ettiği belirtmişlerdir. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları, mevsimlik tarım işçiliği yapmak üzere yerleşim yerlerinden ayrılacakları zaman, velilerinin nereye gideceklerini belirten ve irtibat numaralarını barındıran bir dilekçeyi okullarına vermeleri gerekmektedir. Çocuklar genel olarak okul bittikten sonra geldiklerini belirtirken, bir kısmı söz konusu

dilekçe ile izin alırken, genel olarak sözlü izin alınarak tarım işçiliği için okuldan ayrıldığı öğrenilmiştir.

Tarım işçiliği yapılan yerde, okul zamanı okula devam edilip edilmediği sorulduğunda, 128 çocuktan yalnızca 1'i tarım işçiliği yapılan yerde okula devam edebildiğini, 9. Sınıf için tarım işi yapılan yere yakın ilçede yatılı liseye devam edeceğini belirtmiştir.

6.2.2.3 Covid-19 pandemisi döneminde okula devamlılık

Çocukların, Covid-19 pandemisi döneminde, okullar kapandığında, dersleri takip edip edemedikleriyle ilgili durumuna bakıldığında, çocukların %6,3'ü pandemi döneminde öğrenci olmadıklarını belirtirken, büyük bir çoğunluğu olan %73,4'ü (94 çocuk) dersleri takip edemediğini ve yalnızca %20,3'ü (26 çocuk) takip edebildiklerini belirtmiştir (Çizelge 6.16). Diğer bir deyişle, pandemi döneminde öğrenciliği devam eden 120 çocuğun %78,3'ü (94 çocuk) dersleri pandemi döneminde takip edemediğini belirtmiştir.

Çizelge 6.16 Çocukların Covid-19 pandemi döneminde dersleri takip etme durumu

Covid-19 pandemi döneminde dersleri takip etme durumu	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Dersleri takip edebildi	26	20,3	11	22,4	15	19,0
Dersleri takip edemedi	94	73,4	38	77,6	56	70,9
COVID döneminde öğrenci değildi	8	6,3	-	-	8	10,1
Toplam	128	100,0	49	100,0	79	100,0

Covid-19 pandemi döneminde, okullar kapalı olduğunda, derslerini takip edebilen çocukların (26 çocuk), %46,2'si uzaktan internet üzerinden, %42,3'ü yalnızca EBA (Eğitim Bilişim Ağı) TV ile ve %11,5'i de hem uzaktan internet üzerinden hem de EBA TV ile dersleri takip ettiklerini belirtmişlerdir. EBA TV ile ders takibinin en önemli sebebinin, internetin ve bağlanacak cihazın olmayışı olduğu belirtilmiştir.

Covid-19 döneminde, dersleri takip edemeyenlerin neden takip edemedikleriyle ilgili sebeplerine bakıldığında, takip edemeyenlerin (86 çocuğun) %16,3'ünün yalnızca internete bağlanacak cihazı olmadığı, %15,2'sinin yalnızca interneti olmadığı,

%37,2'sinin hem internetin hem de bağlanacak cihazının olmadığı, %17,4'ünün başka sebeplerden ve %3'ünün de internet, cihaz ve diğer başka sebepten dersleri takip edemediği öğrenilmiştir (Çizelge 6.17).

Çizelge 6.17 Çocukların Covid-19 pandemi döneminde dersleri takip edememe sebepleri

Covid-19 pandemi döneminde dersleri takip edememe sebepleri	Çocuklar	
	Sayı	%
Yalnızca internet olmayışı	13	15,1
Yalnızca bağlanacak cihazın olmayışı	14	16,3
Hem internetin hem bağlanacak cihazın olmayışı	32	37,2
İnternetin ve bağlanacak cihazın olmayışı ile diğer sebep	3	3,5
Diğer	15	17,4
Sebeup belirtilmedi	9	10,5
Toplam	86	100,0

Diğer sebeplerle pandemi döneminde dersleri takip etmediğini belirten çocukların büyük çoğunluğu, o dönemde çalıştıkları için dersleri takip etmediklerini belirtmiştir. Diğer belirtilenler ise, o dönem okulu bıraktıkları, kedilerinin takip etmemek istemesi gibi sebepler olmuştur. Pandemi sürecine çocuklar şu şekilde değinmiştir:

“O dönemde hep çalıştık, vakit yoktu.” (KB6, kız, 13, 9. sınıfa geçti)

Covid-19 pandemi sürecinde, okulların kapalı bulunduğu dönemde, dersleri takip konusunda çocukların sahip oldukları olanaklar sınırlı olmuştur:

“10 kardeşiz. 6'mız okula gidiyor. Babanın internetini kullanmak zor.” (KB7, kız, 13, 6. Sınıftan sonra terk)

“İnternet hattı 6 ay açıldı. 6 ay sonra hat kapandı. Tablet bozuldu.” (KB8&9, kız kardeşler, 12&14, 6. &9. sınıf)

“Evde 5 öğrenciyiz. 5 öğrenci içinde yalnızca ablama 1 tablet verdiler. Yalnızca iki hafta dersleri takip ettim.” (EB2, erkek, 14, 8. Sınıfa geçti)

Sahada karşılaşılan okuma yazma ve hatta Türkçe dilini bilmeyen 8 yaşındaki kız çocuğunun tarım aracısı babasının ‘*Pandemide okula başlayamadı, geç de oldu artık, okula gitmez bundan sonra*’ sözünden anlaşılacağı gibi pandemi döneminde okula başlama yaşına erişmiş özellikle kız çocukları, okula başlama şansına bile erişememiş,

devamında da yaşı mazeret gösterilerek ailesi tarafından tamamıyla okul dışı tutulmuş ve bu durum doğal karşılanmıştır.

Uzun bir döneme yayılan pandemi dönemi, tüm dünyada olduğu gibi, çocukların derslerden kopmasına hatta okul terkine sebep olacak bir etki yaratmıştır. Diğer yandan, okul terkinin yanı sıra, uzaktan derslere erişimi olan çocuklar da, süreç içinde önemli yoksunluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Dijital kullanılabilirliği, yetkinlikleri ve kültürü olan öğrenciler bile öğretmenler, diğer eğitim personeli ve öğrencilerle değerli etkileşimi ve sosyal ilişkilerden mahrum kalmıştır (Balcı 2020).

6.2.3 Çocukların bilgiye erişimi

Teknolojinin büyümesi ve çevrimiçi öğrenmeyi destekleyen olanaklarının çeşitliliği, öğrenme fırsatlarının her zaman, her yerde sunulabileceği anlamına gelmektedir. İnternet bağlantısına erişim, en dışlanmış çocuklar ve gençler için ancak cihazlara, özellikle de akıllı telefonlara, tabletlere, dizüstü bilgisayarlara ve masaüstü bilgisayarlara, erişimleri varsa, her yerde ve her zaman öğrenmeleri için olanak sağlayacaktır (UNICEF, 2021).

Örneğin Almanya’da, çocukların dijital katılımcılık yönünden teknolojik cihazlara erişimi savunulurken, İngiltere’de çocukların ‘dijital iyi olma hali’ için, 11 yaş öncesi akıllı telefonlara erişiminin sağlanmaması tavsiye edilmektedir (Anonim 2024a). Benzer şekilde, Fransa’da Fransız hükümeti tarafından görevlendirilen teknik bir heyet, 11 yaşın altındaki çocuklara cep telefonu verilmemesi, 13 yaşın altındaki hiç kimsenin internet erişimi olan bir telefona sahip olmaması gerektiği sonuçlarına varmıştır (Anonim 2024b).

Araştırma kapsamındaki, 10-17 yaş grubundaki çocukların kendi kullanımındaki teknoloji cihazları sorulduğunda, mevsimlik tarım işçiliği yapan, görüşmelerin yapıldığı yerde 10-17 yaş grubundaki çocukların %60,2’sinin kendi kullanımında akıllı telefon, tablet gibi teknolojik cihazları olmadığı görülmüştür. Cinsiyet ayrımında bakıldığında kız çocuklarının %73,4’ünün ve erkek çocukların ise %38,8’inin kendi kullanımında cihazlara sahip olmadıkları görülmüştür (Çizelge 6.18).

Çizelge 6.18 Mevsimlik tarım işçiliği yapılan dönemde çocukların yalnızca kendi kullanımında olan teknolojik cihazlar

Cihaz kullanımı	Mevsimlik işçilik yapılan dönemlerde					
	Toplam çocuk		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hiç cihazı olmayan	77	60,2	19	38,8	58	73,4
Akıllı telefonu olan	38	29,7	25	51,0	13	16,5
Tablet bilgisayarı olan	7	5,5	4	8,2	3	3,8
Hem tablet bilgisayarı hem de akıllı telefonu olan	3	2,3	1	2,0	2	2,5
Tuşlu cep telefonu olan	3	2,3	0	0	3	3,8
Toplam	128	100,0	49	100,0	79	100,0

Mevsimlik tarım işçiliği yapılan dönem dışında, esas olarak ikamet ettikleri yerdeki durum sorulduğunda, hiç teknoloji cihazına sahip olmama durumunun toplamda %55,5, kız çocuklar için %67,1 ve erkek çocuklar için %36,7 olduğu görülmüştür (Çizelge 6.19). Buna göre, çocuklar, esas ikamet yerlerinde, kendi kullanımlarında daha fazla teknolojik cihaza sahiptir. Bunun yanında, kız çocukları, her iki ortamda da erkek çocuklarına oranla, dikkat çekici şekilde kendi kullanımlarında daha az teknoloji cihazına sahiptirler.

Çizelge 6.19 Esas ikamet yerlerinde çocukların yalnızca kendi kullanımında olan cihazlar

Cihaz kullanımı	Esas ikamet yerlerinde					
	Toplam çocuk		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hiç cihazı olmayan	71	55,5	18	36,7	53	67,1
Akıllı telefonu olan	36	28,1	24	49,0	12	15,2
Tablet bilgisayarı olan	10	7,8	5	10,2	5	6,3
Hem tablet bilgisayarı hem de akıllı telefonu olan	7	5,5	2	4,1	5	6,3
Tuşlu cep telefonu olan	4	3,1	0	0	4	5,1
Toplam	128	100,0	49	100,0	79	100,0

Çocukların kendi kullanımlarında cihazları olsun olmasın, internet erişim durumlarına bakıldığında, çocukların %18'inin haftada iki kere olmak üzere düzenli, %18'inin düzensiz olarak toplamda %36'sının internet erişimlerinin olduğu öğrenilmiştir. Bu

oranlar, kız çocukları arasında düzenli internet erişim için %8,9 ve düzensiz erişim için %11,4 olmak üzere toplamda %20,3'tür (Çizelge 6.20).

Çizelge 6.20 Çocukların internete düzenli (haftada en az iki kere) erişim durumu

İnternet erişim durumu	Toplam çocuk		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Düzenli (haftada en az iki kere) erişimi var	23	18,0	16	32,6	7	8,9
Erişimi var ama düzenli değil	23	18,0	14	28,6	9	11,4
Erişimi yok	82	64,0	19	38,8	63	79,7
Toplam	128	100,0	49	100,0	79	100,0

Türkiye için, 6-15 yaş grubu çocukların internet kullanımına bakıldığında, 2021 yılında bu oran toplamda %82,7, erkek çocukları için %83,9 ve kız çocukları için %81,5'tir. Araştırma kapsamındaki 10-17 yaş grubu çocukların internet erişim oranıyla kıyaslandığında, araştırma kapsamındaki çocukların internet erişimlerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir (TÜİK 2021b).

Kız ve erkek çocuklarının erişimi kıyasladığında hem Türkiye genelinde 6-15 yaş grubunda hem de araştırma kapsamındaki 10-17 yaş grubunda kızlar daha az internete erişebilmektedirler. Yapılan görüşmelerde, kız çocuklarının akıllı telefonlarının olduğu, ancak çoğu ailenin özellikle kız çocuklarının telefon hattına sahip olmasına izin vermediği, ancak kızlar nişanlandıktan sonra telefon hattı ve internet kullanabildikleri öğrenilmiştir. Kız çocuklarının çoğu, hatsız akıllı telefonlarını fotoğraf çekmek ve müzik dinlemek için kullanmaktadırlar. Bir kız çocuğunun kendinden yaşça çok küçük erkek kardeşi akıllı telefonu ile internet erişimine sahip iken, abla olan internet kullanamamaktadır. Yapılan görüşmelerde, tanık olunan aile ile diyaloglardan edinilen izlenimle, erken yaşta bu üstünlüğü fark eden erkek çocuklarının bu sebeple kendilerinden yaşça küçük ya da büyük kız kardeşlerine göre üstünlük duygusu geliştiği görülmektedir. Bu durum, yalnızca iletişim araçları alanında değil her alanda erkek çocukları tarafından böhürlenecek bir konu olarak kullanılmaktadır.

6.2.4 Çocukların sağlık durumu

Uzun ve yorucu çalışma koşulları, aşırı sıcak ve soğukta çalışma, banyo ve tuvalet koşulları, temiz su sağlamada zorluk, sağlık hizmetlerine erişim ve beslenme sorunları gibi temel yaşam ve sağlık koşullarının istenen düzeyde olmayışı ile mevsimlik tarım işçilerinin sorunları devam etmektedir (Şimşek, 2012).

6.2.4.1 Tarım işi yaparken karşılaşılan durumlar

İş sağlığı ve güvenliği açısından incelendiğinde, görüşme yapılan 128 mevsimlik tarım işçisi çocuğun 54'ü (%42,2'si) tarım işi yaparken ya da kaldıkları yerde herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. Hiçbir sorun yaşamadığını belirten çocukların %55,6'sı kız çocuğudur.

Sağlıklarını tehdit eden bazı sorunlarla karşılaştığını belirten 74 çocuğun karşılaştıklarını belirttikleri sorunlar incelenmiştir. Buna göre, sağlık açısından çalışma ve yaşam alanında rahatsızlıkla karşılaşan çocukların büyük çoğunluğu (44 çocuk, %31,9) en fazla rahatsızlık duydukları durumun aşırı sıcak ve güneş çarpması olduğu belirtmişlerdir. Diğer öne çıkan rahatsızlıkların ise böcek ısırması ve arı sokması (%18,8) ile ağır yük taşımak (%13,8) olduğu ortaya çıkmaktadır. Çocukların dile getirdikleri rahatsızlıkların %55,1'i (76 yanıt) 15-17 yaş grubunca, %42'si (58 yanıt) 12-14 yaş grubunca, %2,9'u (4 yanıt) ise 12 yaş altındaki çocuklarca belirtilmiştir (Çizelge 6.21). Bunun en önemli sebebinin, yaş arttıkça çocukların kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri ve rahatsızlıklarını dile getirirken çekinmemeleri olduğu söylenebilir.

Çizelge 6.21 Çocukların tarım işi yaptıkları ve kaldıkları yerde sağlıklarıyla ilgili karşılaştıkları durumlar

Karşılaşılan durum/ Yaş grubu	Toplam		Yaş grupları toplam			Erkek			Kız		
	Sayı	%	10-11	12-14	15-17	10-11	12-14	15-17	10-11	12-14	15-17
Aşırı sıcak/ güneş çarpması	44	31,9	1	19	24	1	6	7	-	13	17
Böcek ısırması/ arı sokması	26	18,8	-	11	15	-	3	4	-	8	11
Ağır yük kaldırma	19	13,8	-	10	9	-	3	5	-	7	4
Diken batması	8	5,8	2	3	3	1	2	2	1	1	1
Tarımsal ilaçlar dolayısıyla kimyasal maddelere maruz kalma	7	5,1	-	4	3	-	1	-	-	3	3
Sivrisinek, sinek yoğunluğu	7	5,1	-	1	6	-	-	3	-	1	3
Toz yoğunluğu	5	3,6	-	2	3	-	1	-	-	1	3
Yılan/ akrep ısırması	4	2,9	-	2	2	-	2	-	-	-	2
Trafik kazası	1	0,7	-	1	-	-	-	-	-	1	-
Diğer	17	12,3	1	5	11	-	2	3	1	3	8
Toplam*	138	100,0	4	58	76	2	20	24	2	38	52

*n=128 çocuğun verdiği birden fazla yanıt değerlendirilmiştir.

Fiziksel olarak zorlayıcı olan tarım işinde çalışan çocuklar, aşırı sıcaktan yakınırken, güneşten kaynaklanan burun kanamalarına değinilmiş, çocuklar rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir.

“Aşırı sıcakta, soğanda çalışırken nefes darlığı geçirdim. Saat 8-17 arası çalışıyoruz, 1 saat ara var.” (KB10, kız, 17, 5. sınıf terk)

Mevsimin etkisinin yanı sıra, uzun çalışma saatleri, işin bitirilmesine yönelik benimsenen çalışma şekli ve mola verilmesinden kaçınılması, çocuk ve gençlerin sıcağa maruz kalma sürelerini artırdığı gibi, bağlı rahatsızlıkları da ciddi bir şekilde artırmaktadır.

Tarımsal ilaçlar dolayısıyla kimyasal maddelere maruz kalma konusunda, işçilerin tarla ve bahçede çalıştıkları sırada ilaçlama yapıldığı anlaşılmıştır:

“İlaç herkesin üstüne gidiyor. İlaç yapılırken sırtımızı dönüyoruz.” (KB11, kız, 15, 8. sınıf terk)

“İki kere ilaçlama yapıldı. İlaçtan öksürüyoruz.” (KB12, kız, 13, 8. sınıfa geçti)

Tarım ilacına maruz kalmanın kısa ve uzun vadede sağlığa olumsuz etkileri düşünüldüğünde, tarım işçilerinin çalıştıkları esnada ilaçlamanın yapılıyor olması,

özellikle genç ve çocukların sağlıklarını tehdit eden önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

12 yaş ve üzeri çocuklar ağır taşıma konusuna değinirken, örneğin, 14 yaşındaki kız çocuğu domates kovalarını taşımasının çok zor olduğunu, 17 yaşındaki erkek çocuğu ise çuvalların ağır olduğunu belirtmiştir. Büyüme ve gelişme çağında olan, kas gelişmi henüz tamamlanmamış çocuk ve gençlerin, ağır taşıma işlerinde de kullanılması, iskelet ve omurga sağlığı açısından önemli sorunlar oluşturmaktadır.

Diğer taraftan, özellikle çalışılan alanda tozun yoğunluğunun, ciddi rahatsızlık yarattığı ve çocukların çoğunda alerjiye sebep olduğu öğrenilmiştir. Toz dışında, fasulye ve domates toplayan bazı çocukların, toplama sırasında gözlerde yanma, ellerde sivilce gibi bu ürünlerle çalıştıklarında alerjik reaksiyonlar yaşadıkları öğrenilmiştir.

6.2.4.2 Tarım işi yaparken kaza ve yaralanmalar

Tarım, inşaat, ormancılık ve balıkçılık ile imalat en tehlikeli sektörler arasındadır. Dünya genelinde her üç ölümcül iş kazasından biri tarım çalışanları arasında meydana gelmektedir (ILO 2023). Özellikle, çocukların da çalıştığı tarım işinde, çocukların kaza ve yaralanmalarla karşılaşmaları olasıdır.

Çocukların fazla tarım işi yaparken en fazla yaşadıklarını beyan ettikleri kaza ve yaralanmalara bakıldığında, çocukların en fazla %60,4 ile tarım aleti kullanırken yaralanma geçirdikleri görülmektedir (Çizelge 6.22).

Çizelge 6.22 Çocukların tarım işi yaparken yaşadıkları kaza ve yaralanmalar

Karşılaşılan durum/ Yaş grubu	Toplam		Yaş grupları toplam			Erkek			Kız		
	Sayı	%	10-11	12-14	15-17	10-11	12-14	15-17	10-11	12-14	15-17
Tarım aleti kullanırken yaralanma/elin kesilmesi	35	60,4	2	17	16	1	2	6	1	15	10
Düşme	8	13,8	-	5	3	-	3	-	-	2	3
Diken batması	8	13,8	-	4	4	-	-	1	-	4	3
Kasa taşırken kenarının kesmesi	3	5,2	-	-	3	-	-	1	-	-	2
Diğer yaralanma	4	6,8	-	2	2	-	-	-	-	2	2
Toplam	58	100,0	2	28	28	1	5	8	1	23	20

Balâ ilçesinde, araştırma yapılan dönem itibarıyla soğan hasatı yapılmaktadır. Soğan hasatı, soğanın sökülmesi, kesilmesi, torbalanması ve hatta soğanların çuvallanması aşamalarından oluşmakta, soğanlar çuvallandıktan sonra kabala denen ödeme şekli ile çuval başı ödeme hesabı yapılmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi çocuklar bu aşamaların hepsinde de çalışmaktadır ve var olan aşamalarda makas ile soğan kesimi ya da çuvaldız ile çuval dikimi işlerini de üstlenmektedir. Bu sebeple, tarım aleti kullanırken yaralanmaların büyük çoğunluğu makas ile ürün kesimi sırasında ellerini kesen çocuklardan oluşmaktadır.

Diğer yandan, diğer işlerde de çalışan çocukların yaralandığı belirtilmiştir:

“Tarlada ürün toplamaktan eller parçalanıyor. Fasulye, domates toplarken, ürün zarar görmesin diye eldiven kullanamıyoruz.” (KB13, kız, 15, 9. sınıfa geçti)

“Kamyondan boş kasaları indirirken düştüm, ayağımı yaraladım.” (EB3, erkek, 17, 8. Sınıf bitince terk)

Öngörülemeyen kaza ve yaralanmalar da tarım işi yapılan yerlerde gerçekleşmektedir:

“Armut ve elma topluyoruz. Gölgelik uçmasın diye tutarken kolum kırıldı.” (KB14, kız, 12, 6. sınıfa geçti)

“Elma bahçesinde platform merdiveninden düşünce yanlarım ezildi. Geçen sene de, platform rayda hareket ederken ayağımın üzerinden geçti.” (KB15, kız, 16, Açık lisede 9. sınıfa geçti)

6.2.5 Beslenme

Yapılan araştırmalar, sağlıklı gıdalardan oluşan sağlıklı ve düzenli günlük yemek alışkanlıklarının, çocukların ve ergenlerin fiziksel ve zihinsel gelişimi için önemli olduğunu göstermektedir. Özellikle, kahvaltı tüketiminin kalitesi ve düzenliliğinin zihinsel performans, akademik başarı, fiziksel aktivite ve yaşam kalitesiyle de ilişkili olduğu gösterilmiştir (Lundqvist vd. 2019).

Araştırma kapsamındaki çocuklara, özellikle kahvaltı yapma sıklıkları sorulduğunda, çocukların %77,3 ile büyük bir kısmının her gün kahvaltı yaptığı öğrenilmiştir (Çizelge 6.23). Çocuklar, çalışmak için enerji sağlamak üzere, yemek yemek zorunda olduklarını belirtmiştir.

Çizelge 6.23 Çocukların kahvaltı yapma sıklığı

Kahvaltı yapma durumu/ Yaş grubu	Toplam		Yaş grupları toplam			Erkek			Kız		
	Sayı	%	12 yaş altı	12-14	15-17	12 yaş altı	12-14	15-17	12 yaş altı	12-14	15-17
Hiç kahvaltı yapmam	3	2,3	-	1	2	-	-	2	-	1	-
Haftada bir	2	1,6	-	1	1	-	-	1	-	1	-
Haftada 2 kere	5	3,9	-	-	5	-	-	1	-	-	4
Haftada 3 kere	4	3,1	-	1	3	-	-	-	-	1	3
Haftada 4 kere	1	0,8	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Haftada 5 kere	1	0,8	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Neredeyse her gün/ Haftada 6 kere	13	10,2	1	7	5	-	2	2	1	5	3
Her gün kahvaltı yaparım	99	77,3	5	45	49	1	19	21	4	26	28
Toplam	128	2,3	6	55	67	1	21	27	5	34	40

Konteyner ve çadır barınma koşullarına sahip olmanın getirdiği en büyük farklılıklardan biri, ilçede varolan tek konteyner yerleşkesinde kahvaltı ve yemeğin işletme tarafından veriliyor olmasıdır. Çadır ortamında zorunlu olunan yemek hazırlama ve diğer bağlı işlerin konteyner ortamında olmaması, konteyner ortamında daha az iş yükü olmasını sağlamaktadır. Bunun yanında, sağlanan yemek olanağı, çalışan çocuk ve gençlere daha planlı beslenme şekli sağlamaktadır.

Konteynerde kalan hane halklarına çalıştıkları işletme tarafından kahvaltı ve iki öğün yemek verilmektedir. Burada kalanların kahvaltı menüsü her gün aynıdır ve önceki yıllarda yumurta verilirken, içinde bulunan dönemde yumurta dışında peynir, zeytin, ekmek verilmektedir. Görüşmelerde, görüşmeciler maliyetten dolayı yumurta verilmediğini düşündüklerini belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamında, hiç kahvaltı yapmadığını belirten 3 çocuğun 2'si konteynerde kalan çocuklardandır. Bıkkınlıktan dolayı, hazır gelen kahvaltıyı isteksizce tükettiklerini ya da hiç kahvaltı yapmadıklarını belirtmişlerdir.

“İçim dışım peynir oldu. Kahvaltı yapmaktan vazgeçtik.” (KB15, kız, 16, Açık lisede 9. sınıfa geçti)

Çadırda kalan çocuklar, ailelerinin yöresel olarak hazırladığı kahvaltının bir parçası olan, közlenmiş patlıcan ve biber gibi ürünler ile çadır alanında kendi ürettikleri yufka ekmeği tüketmektedirler (Çizelge 6.24).

Çizelge 6.24 Çocukların kahvaltı içeriği

Kahvaltı içeriğinde bulunan besin/ Yaş grubu	Toplam		Yaş grupları toplam			Erkek			Kız		
	Sayı	%	10 .	12 .	15 .	10 .	12 .	15 .	10 .	12 .	15 .
Zeytin	87	18,2	5	42	40	1	14	16	4	28	24
Ekmek (somun)	85	17,8	4	34	47	-	15	18	4	19	29
Peynir	78	16,3	3	31	44	1	13	18	2	18	26
Yumurta	54	11,3	2	24	28	-	10	12	2	14	16
Domates/salatalık	34	7,1	1	15	18	1	6	8	-	9	10
Közlenmiş patlıcan ve biber	30	6,3	2	17	11	-	10	5	2	7	6
Yoğurt	25	5,2	-	12	13	-	2	4	-	10	9
Çay	24	5,0	-	13	11	-	6	2	-	7	9
Yufka ekmek	22	4,6	-	9	13	-	4	4	-	5	9
Reçel/bal	10	2,1	1	1	8	-	-	4	1	1	4
Tereyağ	9	2,0	2	4	3	-	3	1	2	1	2
Salça	5	1,0	-	1	4	-	-	1	-	1	3
Krem çikolata	4	0,8	-	-	4	-	-	1	-	-	3
Elma	3	0,6	-	-	3	-	-	1	-	-	2
Pekmez	2	0,4	-	1	1	-	1	-	-	-	1
Diğer (patates kızartması, tahin, margarin vb.)	6	1,3	-	4	2	-	1	1	-	3	1
Toplam*	478	100,0	20	208	250	3	85	96	17	123	154

*n=128 çocuğun verdiği birden fazla yanıt değerlendirilmiştir.

Çocukların %78,9'u günde üç öğün yemek yediklerini belirtmişlerdir (Çizelge 6.25). Çocukların %10,9'u konteynerde kalmakta ve çalıştıkları işletme tarafından 3 öğün yemek sağlanmaktadır. Diğer çocukların mensubu olduğu hanelerde de, kalınan yerlerde yemek pişirilerek öğünler sağlanmaktadır.

Çizelge 6.25 Çocukların günlük öğün sayısı

Öğün sayısı/ Yaş grubu	Toplam		Yaş grupları toplam			Erkek			Kız		
	Sayı	%	10-11	12-14	15-17	10-11	12-14	15-17	10-11	12-14	15-17
İki	26	20,3	0	10	16	0	3	5	0	7	11
Üç	101	78,9	6	44	51	1	17	21	5	27	30
Dört	1	0,8	0	1	0	0	1	0	0	0	0
Toplam	128	100,0	6	55	67	1	21	26	5	34	41

Öğle yemekleri, çalışılan tarla bahçe yakın ise, öğle yemeği için kalınan yere dönüş yapılmaktadır. Genelde de, çalışılan tarla ya da bahçe uzak olduğundan, her hane kendi aile üyeleriyle tüketmek üzere öğle yemeği sepeti hazırlamaktadır. Bu sebeple, 'sepet hazırlamak' yine ailedeki kadınların günlük rutin işlerinden biridir. Akşam yemekleri, eğer hanede bebek veya çocuk bakımı için geride kalan bir birey varsa, onun tarafından tarla ya da bahçe dönüşüne hazır olmak üzere hazırlanmaktadır. Eğer, herkes tarım işindeyken yemek hazırlayabilecek kimse yoksa, yemek hazırlamak için bir birey çadır alanına diğerlerinden erken dönmektedir.

Kahvaltı dışındaki sağlık beslenme alışkanlıklarıyla ilgili bilgi almak üzere, hane halkı sorumlularına, çocuklarının taze meyve ve sebze ile et ve balık tüketimlerine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Bu şekilde, çocukların beslenme alışkanlıklarıyla ilgili seçilen bu yönler itibarıyla, sağlıklı beslenme doğrultusundaki durumları öğrenilmeye çalışılmıştır.

Hane halkı sorumlularının beyanına göre, araştırma kapsamındaki hanelerin %37,5'inde (30 hane) çocuklar günde en az bir kez taze meyve ve sebze tüketirken, %15'inde (12 hane) ise günde en az bir kez et, tavuk veya balık içeren yemek yemektedirler. Çocukların

günde en az bir kez hem taze meyve ve sebze hem de et, tavuk veya balık içeren yemek tükettiği haneler, toplamın yalnızca %12,5'ini (10 hane) oluşturmaktadır (Çizelge 6.26).

Ülke genelinde, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'na bağlı sonuçlara bakıldığında, 2024 yılında hanehalklarında yaşayan tüm 15 yaş ve altı çocukları günde en az bir kez taze meyve ve sebze tüketen hanehalkı oranı %86,7'dir. Maddi yetersizlik sebebiyle bu sıklıkta tüketemeyenlerin oranı %10, diğer sebeplerle tüketemeyenlerin oranı ise %3,3'tür. Buna göre, ülke geneline göre kıyaslandığında, araştırma kapsamındaki hanelerin meyve ve sebze tüketimi çok düşük düzeyde kalmaktadır (TÜİK 2025b).

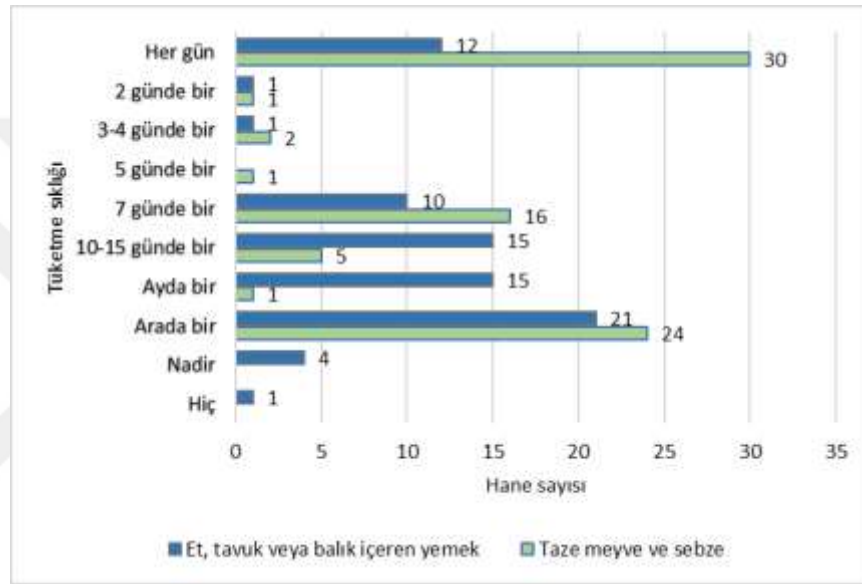
Çizelge 6.26 Hanedeki çocukların beslenmeye yönelik alışkanlıkları

	Sıklık	Hanedeki çocukların günde en az bir kez et, tavuk veya balık içeren yemek yeme durumu				Toplam	%
		Günde en az bir kez yer	%	Diğer	%		
Hanedeki çocukların günde en az bir kez taze meyve ve sebze yeme durumu	Günde en az bir kez yer	10	12,5	20	25,0	30	37,5
	Diğer	2	2,5	48	60,0	50	62,5
Toplam		12	15,0	68	85,0	80	100,0

Bir diğer araştırmaya göre, Türkiye geneli için, 2022 itibarıyla beslenme alışkanlıklarına göre çocukların tükettiği yiyeceklere bakıldığında, 0-17 yaş grubundaki çocukların %50,5'i her gün meyve tüketirken, %33'ü her gün sebze tüketmekte ve %12,7'si et, tavuk, balık tüketmektedir (TÜİK 2023b). Araştırma kapsamında, et, tavuk ve balık tüketme oranı, ülke genelindeki orana yakinken, sebze ve meyve tüketimindeki oranlarda oldukça farklılık görülmektedir. Görüşmelerde elde edilen bilgilere göre, yalnızca pazara gidildiğinde ya da seyyar satıcı mevsimlik tarım işçilerinin geldiği alanlara geldiğinde sebze ve meyve alınabilmektedir. Hanelerden sebze hasadında çalışanlar sebzeleri düzenli tüketebilmektedir. Aynı şekilde, elma ve armut hasadında çalışanlar da meyve tüketiminde sorun yaşamazken, yoğun olarak soğan hasadında çalışan haneler, meyve ve sebzeye bütçeleri elverdikçe erişebilmektedir. Sebze ve meyve erişimi kıyaslandığında gerek erişim sorunu gerekse de fiyat yüksekliğinden dolayı, meyve tüketiminin haneler

tarafından ikinci plana alındığı öğrenilmektedir. Bu sebeple de çocukların, sebze ve meyveye daha az ulaşabildikleri gözlemlenmektedir.

Tüm hanelerdeki çocukların, sebze ve meyve tüketme sıklığı ile et, tavuk, balık içeren yemek yeme sıklığına bakıldığında, hanelerin %31,3'ü (25 hane) ayda bir veya daha az taze sebze ve meyve tüketirken, %51,3'ü (41 hane) ayda bir veya daha az et, tavuk, balık içeren yemek yemektedirler (Şekil 6.14).

Şekil 6.14 Hanelerdeki çocukların taze meyve ve sebze ile et, tavuk ve balık içeren yemek tüketme sıklıkları

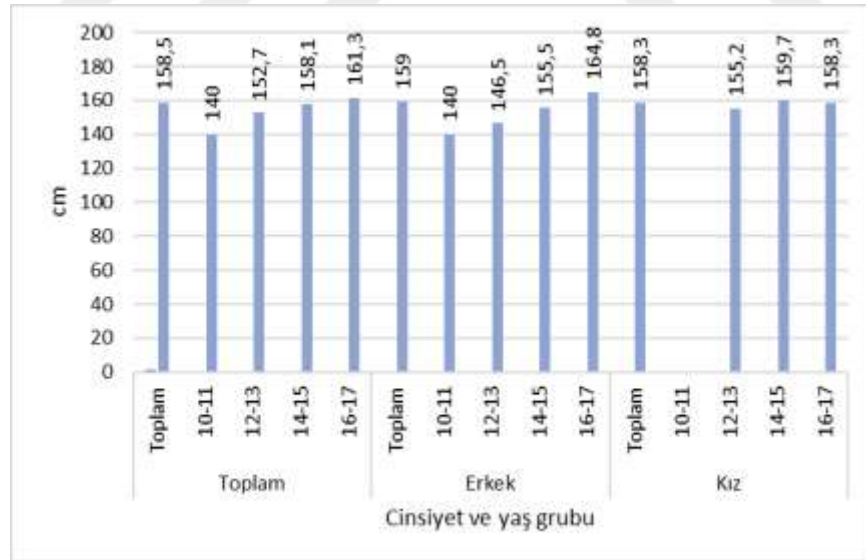
Araştırma kapsamında, çocukların kendisine kilo ve boyları sorulmuştur. Çocukların yalnızca %37,5'u (48 çocuk) hem kilo hem de boy bilgilerini sağlayabilmişlerdir. Çocukların %22,7'si yalnızca kilo bilgisini, %6,3'ü yalnızca boy bilgisini paylaşabilirken %33,6'sı ise ne kilo ne de boy bilgisini belirtememiştir. Hem boy hem de ağırlık bilgisini paylaşabilen 48 çocuğun, beyanlarından elde edilen boy ve ağırlıklar ile, yaş ve cinsiyet bazında ortalama boy ve ağırlıklar hesaplanmıştır. Buna göre, kız çocuklarının ortalama boyu 158,3 cm iken erkek çocuklarının ise 159 cm'dir. Diğer yandan kız çocuklarının ortalama ağırlığı 50,9 kg iken erkek çocukların ise 51,1 kg'dır (Çizelge 6.27).

Çizelge 6.27 Çocukların* ortalama boy ve ağırlıkları

Cinsiyet	Yaş grubu	Çocuk sayısı	Ortalama boy (cm)	Ortalama ağırlık (kg)
Erkek	Toplam	20	159,0	51,1
	10-11	1	140,0	35,0
	12-13	2	146,5	48,5
	14-15	6	155,5	43,5
	16-17	11	164,8	57,2
Kız	Toplam	28	158,3	50,9
	10-11	-	-	-
	12-13	5	155,2	43,8
	14-15	10	159,7	52,0
	16-17	13	158,3	52,8
Toplam.	Toplam	48	158,5	51,0
	10-11	1	140,0	35,0
	12-13	7	152,7	45,1
	14-15	16	158,1	48,8
	16-17	24	161,3	54,8

*Hem kilo hem de boy bilgilerini beyan eden 48 çocuğun verdiği bilgiler ile hesaplanmıştır.

Genel olarak, 16 yaşına kadar kız çocukları erkek çocuklardan daha uzunken, 16 yaş ve üzerinde erkek çocukların ortalama boylarının kız çocuklarından fazla olduğu görülmüştür (Şekil 6.15).

Şekil 6.15 Çocukların yaş ve cinsiyete göre ortalama boyları

Ortalama ağırlıklar yaş grubu ve cinsiyete göre incelendiğinde, yaş ve cinsiyet değiştikçe herhangi bir değişim deseniyle karşılaşılmamış, diğer bir deyişle ağırlık cinsiyete ya da yaş gruplarına göre özel bir değişim göstermemiştir (Şekil 6.16).

Şekil 6.16 Çocukların yaş ve cinsiyete göre ortalama ağırlıkları

Aynı zamanda, boy ve ağırlık bilgisine ulaşılan çocuklardan sağlanan bilgiler ile Vücut Kitle İndeksi (BMI- Body Mass Index) hesaplanmıştır. Vücut Kitle Endeksi, beslenme durumunu gösteren bir ölçüdür. Bir bireyin kilogram cinsinden ağırlığının, bireyin metre cinsinden boyunun karesine (kg/m^2) bölünmesiyle hesaplanır. Vücut Kitle İndeksi çocuklarda, yetişkinlerdeki gibi hesaplanır ve ardından z puanları veya yüzdelik değerlerle karşılaştırılır (WHO, 2010). Literatürde, yapılmış önemli araştırma ile Türkiye’deki çocuklar için Vücut Kitle İndeksi değerleri hesaplanmıştır (Çizelge 6.28).

Çizelge 6.28 Türkiye için Vücut Kitle İndeksi için yüzdelik değerler (kg/m^2) (Neyzi vd. 2008)

Erkek çocuklar							Yaş	Kız çocuklar						
%5	%15	%25	%50	%75	%85	%95		%5	%15	%25	%50	%75	%85	%95
14,1	15,1	15,7	17,1	18,9	20,1	22,5	10 yaş	13,9	14,9	15,6	17,1	19,0	20,2	22,6
14,6	15,8	16,5	18,2	20,4	21,7	24,5	11 yaş	14,5	15,6	16,4	18,0	20,0	21,3	23,8
15,2	16,5	17,4	19,3	21,7	23,1	26,0	12 yaş	15,3	16,5	17,3	19,0	21,1	22,3	24,8
15,6	17,0	18,0	19,9	22,3	23,7	26,5	13 yaş	16,3	17,5	18,3	19,9	21,9	23,1	25,4
16,4	17,7	18,6	20,5	22,8	24,2	27,0	14 yaş	17,1	18,3	19,0	20,6	22,5	23,6	25,8
17,2	18,5	19,4	21,2	23,4	24,8	27,6	15 yaş	17,7	18,8	19,5	21,0	22,8	23,9	26,0
18,0	19,3	20,1	21,9	24,1	25,4	28,2	16 yaş	18,1	19,1	19,8	21,2	23,0	24,0	26,1
18,7	19,9	20,7	22,5	24,7	26,1	28,8	17 yaş	18,5	19,5	20,1	21,5	23,1	24,2	26,2
19,2	20,5	21,3	23,1	25,2	26,6	29,4	18 yaş	19,0	19,9	20,5	21,8	23,3	24,3	26,1

Bu çalışmada, zayıflık ve aşırı kiloluluk için, Vücut Kitle İndeksi aynı cinsiyet ve yaştaki çocuklar için yüzdelik dilimlerle karşılaştırılmıştır. Bu aşamada, Neyzi vd. (2008)'nin çalışmasında Türkiye'deki çocuklarla yapılan araştırma ile elde edilen, birçok çalışmada referans değer olan persentil değerlerine göre, çocukların vücut kitle indeksine göre durumu belirlenmiştir. Buna göre, 25 persentil değerindeki değerden küçük olanlar zayıf, 25 ile 75 persentil değerleri arasındaki değerler için normal, 75 ile 95 yaş persentil arasındaki değerler için şişman ve 95 persentil değeri üzerindeki değerler için ise obez olarak değerlendirilmiştir. Buna göre, çocukların kendi beyanlarına göre alınan ağırlık ve boylarına göre hesaplanan Vücut Kitle İndeksine dayanan sınıflamaya göre, 48 çocuk arasında yalnızca 16-17 yaş grubunda normal kilosunda olan 2 çocuk bulunmakta, diğer çocukların hepsi zayıf, diğer bir deyişle boy uzunluğuna göre düşük ağırlıktadırlar (Çizelge 6.29).

Çizelge 6.29 Çocukların vücut kitle indeksi durumu

Karakteristikler			Sayı	%
Boy ve ağırlık bilgisi alınan çocuklar	Toplam	Toplam	48	100,0
		Erkek	20	41,7
		Kız	28	58,3
Cinsiyete göre Vücut Kitle İndeksi	Erkek	Zayıf	19	95,0
		Normal	1	5,0
	Kız	Zayıf	27	96,4
		Normal	1	3,6
Yaş grubuna göre Vücut Kitle İndeksi	10-11	Zayıf	1	2,1
	12-13	Zayıf	7	14,6
	14-15	Zayıf	16	33,3
	16-17	Normal	2	4,2
		Zayıf	22	45,8

Ülkede, özellikle çocuklar için artan obeziteye ya da aşırı kilo ile ilgili çalışmalar yürütülürken, araştırma kapsamında aşırı kilolu değil hatta normal kilolu çocuklara nadir şekilde ulaşılması, araştırma kapsamındaki çocukların önemli farklılıklarından birini oluşturmaktadır. Öncelikle araştırma kapsamındaki çocuklar, fiziksel olarak her gün tarım işinde 6-8 saat fiziksel efor harcadıkları çalışmaları ile, sürekli bedensel egzersiz halindedirler. Diğer taraftan, çocuklar genelde merkezden uzak yerlerde yaşadıkları ve tarım işi yaptıkları için, obezitenin en önemli sebeplerinden olan sağlıklı atıştırmalıklara erişebilecekleri yerlerden de uzaktadırlar.

Bununla ilgili olarak çocuklar, erişimle ilgili şikayetlerini dile getirmişlerdir.

“Çikolata falan alacak bir bakkal bile yok çevrede.” (KB13, kız, 15, 9. sınıfa geçti)

“Buzdolabı yok. Köy uzak. Bakkal uzak.” (KB16, kız, 16, 8. sınıf bitince terk)

6.2.6 Çocuk koruma

Mevsimlik tarım işçiliği yaparken, çocukların kaldığı yerde ya da tarla ve çevresinde herhangi bir baskı ve şiddet davranışı görüp görmediği araştırılmıştır. Bu sorudan yanıt alınabilmesi için, soru çocuklara, örneklerle sorulmuştur.

Çocukların verdiği yanıtlara göre, araştırma kapsamındaki çocukların %68,7’si (88 çocuk) mevsimlik tarım işçiliği yaptıkları yerlerde ne psikolojik ne de fiziksel bir şiddetle karşı karşıya gelmediklerini belirtmişlerdir. Herhangi bir sözlü müdahale ya da fiziksel ve psikolojik baskı ya da şiddetle karşı karşıya geldiğini belirten çocukların (40 çocuk), %92,5’i (37 çocuk) ise yalnızca azar işittiklerini, %2,5’i (1 çocuk) azarlamanın yanında psikolojik baskıya uğradığını, %2,5’i (1 çocuk) azarlamanın yanında itekleme ve tekme gibi fiziksel şiddete uğradığını ve %2,5’i de (1 çocuk) yalnızca fiziksel şiddete (itekleme/tekme) uğradığını belirtmiştir (Çizelge 6.30).

Çizelge 6.30 Çocukların tarım işçiliği yaptıkları dönemde baskı ve şiddet görme durumu

Maruz kalınan durum	Toplam		Cinsiyete göre toplam				Erkek			Kız		
	Sayı	%	Erkek Sayı	%	Kız Sayı	%	10-11	12-14	15-17	10-11	12-14	15-17
Yalnızca azarlama	37	28,9	15	31,25	22	27,50	-	10	5	1	12	9
Azarlama ve psikolojik baskı	1	0,8	-	-	1	1,25	-	-	-	-	1	-
Sözlü azar ve fiziksel şiddet*	1	0,8	-	-	1	1,25	-	-	-	-	1	-
Yalnızca fiziksel şiddet*	1	0,8	-	-	1	1,25	-	-	-	-	-	1
Hiçbiri	88	68,7	33	68,75	55	68,75	1	11	21	4	20	31
Toplam	128	100,0	48	100,0	80	100,0	1	21	26	5	34	41

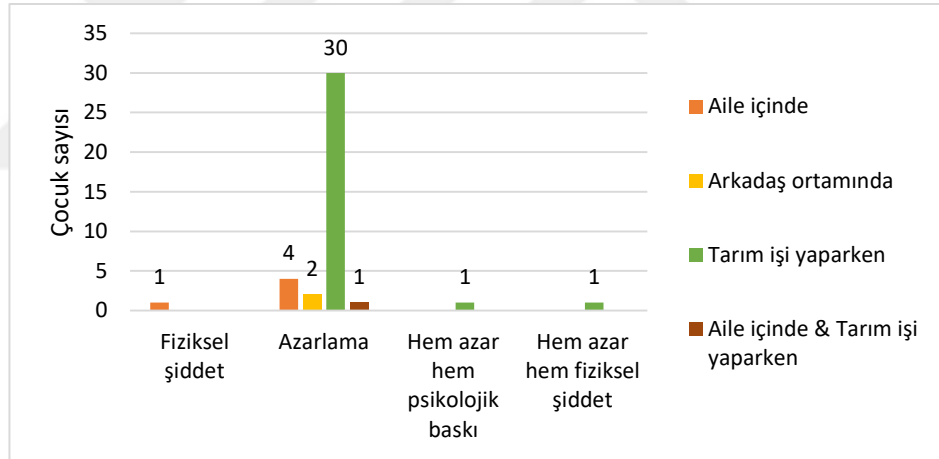
*İtekleme ve tekme gibi fiziksel şiddeti içerir.

Bir çocuğu defalarca küçümseme, aşağılama, utandırma veya çocukla alay etme çocuğa yönelik şiddet bağlamında, çocuğa yönelik psikolojik şiddet olarak değerlendirilmektedir (UNICEF, 2023). Azarlama, baskıcı otoritenin sıklıkla kullandığı bir uygulamadır ve

bunun yanında bağırp çağırma, öfke, tehdit, aşağılama gibi uygulamalar da görülmektedir (Güneş, 2016).

Çocuklardan alınan bilgiye göre, genel olarak anne ve babalar tarım işçiliği yaparken, çocuklar yavaşladıklarında ya da yeterince çalışmadıklarında onlara kızmakta hatta bazen kötü bir dil kullanmaktadır. Bunun en büyük sebebi, özellikle soğan toplamanın kabala usulü yapılan bir iş olması, yani ailelerin ne kadar fazla ürün toplarsa o kadar erken iş bitirip para kazanmalarındır. Bu da yoruldukça ara vermek isteyen çocuk işçilere karşı, aile büyüklerinin denetim ve baskı oluşturmalarına yol açmaktadır.

Çocuklara en fazla nerede azar, psikolojik baskı ve fiziksel şiddetle karşılaştıkları sorulduğunda, herhangi bir olumsuz durumla karşılaşmış 40 çocuğun 30'unun tarım işi yaparken sözlü olarak azarla karşılaştığı görülmüştür (Şekil 6.17).

Şekil 6.17 Karşılaştığı yere göre çocukların karşılaştığı baskı ve şiddet görme durumu

Karşı karşıya kalınan psikolojik baskı ve fiziksel şiddetle ilgili olarak, çocuklar görüşlerini dile getirmişlerdir:

“Fırça yiyorum yavaş çalışıyorum diye, soğan atıyorlar” (KB17, kız, 17, 7. sınıf bitmeden terk)

“Kabalada herkes kendisi için çalışıyor. Arkada kalıp yetişemeyeni uyarıyoruz.” (EB4, erkek, 14, 8. Sınıfa geçti)

“Çavuş daha fazla çalışın diye bağıyor. Küfrediyor. Çocukla çocuk oluyor.” (EB5, erkek, 13, 8. Sınıfa geçti)

“Yorulunca çalışmıyoruz. O zaman itekleme vb. oluyor.” (KB18, kız, 13, 8. Sınıfa geçti)

6.2.7 Çocukların zaman kullanımı

Türkiye’de 10-14 yaş grubu çocukların zaman kullanımına bakıldığında, 2014-2015 yıllarında 24 saat içinde faaliyetleri için ayırdıkları ortalama sürelerin paylarına bakıldığında, yoğunlukla bu çocukların günlerinin %40,9'unu uyku, %16,1'ini eğitim, %10,8'ini yemek ve bireysel bakım, %5,2'sini sosyal yaşam ve eğlence, %10,8'ini yemek ve bireysel bakım, %4,2'sini aile bakımı ve %4,1'ini hobi ve oyunlarla geçirdikleri görülmektedir (TÜİK 2015).

Araştırma alanındaki çocukların, tarım dışı zamanlarındaki faaliyetlerine bakıldığında, tarım işinin dışında kalan kısıtlı sürelerinde çocukların, ağırlıklı olarak günlük yaşam alanlarını (çadır ya da konteyner) düzenleme ve temizleme ile meşgul oldukları görülmüştür. Evin temizliği ve bakımı işi, 54 çocuk tarafından yapılan faaliyetler arasında yer alırken, bu çocukların %94,4'ü (51 çocuk) kız çocuğudur (Çizelge 6.31).

Çizelge 6.31 Çocukların tarım işi dışında boş zamanlarında yaptıkları faaliyetler

Yapılan faaliyet	Toplam çocuk		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kalınan yerin temizliği ve bakımı	54	20,8	3	3,4	51	30,0
Kalınan yere su taşıma	24	9,3	12	13,5	12	7,1
Arkadaşlar ile sohbet etme	20	7,7	9	10,1	11	6,5
Bulaşık yıkama	20	7,7	-	-	20	11,8
Akıllı telefon/tablet vs ile bilgisayar oyunu oynama	19	7,3	17	19,1	2	1,2
Küçük kardeşe bakma	16	6,2	5	5,6	11	6,5
Çamaşır yıkama	14	5,4	-	-	14	8,2
Dinlenme	12	4,6	8	9,0	4	2,4
Yemek yapma	7	2,7	-	-	7	4,1
Dolaşma	7	2,7	5	5,6	2	1,2
Arkadaşlar ile oynama	6	2,3	6	6,7	-	-
Yatakları kaldırma	4	1,5	-	-	4	2,4
Ekmek yapma	4	1,5	-	-	4	2,4
Evi süpürme	3	1,2	-	-	3	1,8
Çamurla oynama	3	1,2	2	2,2	1	0,6
Arkadaşlarla tic-toc, sosyal medya	3	1,2	2	2,2	1	0,6
TV izleme	3	1,2	3	3,4	-	-
Sepet (yiyecek) hazırlama	2	0,8	-	-	2	1,2
Aile ile vakit geçirme	2	0,8	-	-	2	1,2
Oturma	2	0,8	1	1,1	1	0,6
Diğer	19	7,3	11	12,4	8	4,7
Toplam*	259	100	89	100	170	100

*n=128 çocuğun verdiği birden fazla yanıt değerlendirilmiştir.

Yine, ev işleri kapsamına giren bulaşık, çamaşır yıkama, yemek yapma gibi işleri yaptıklarını belirtenlerin tümü kız çocuklarıdır. Özellikle, tarım işi dışında ev içi alınan sorumluluklar açısından erkek ve kız çocukları arasında, kız çocuklar aleyhine ciddi bir fark gözlemlenmektedir.

Cinsiyetler arasındaki farkı incelenmek üzere, ev işleri kapsamına giren tüm faaliyetler aynı başlık altında incelendiğinde de, ev işi yaptığını söyleyen çocukların %95,5'inin (64 çocuk) kız çocuğu olduğu görülmüştür. Yaş grubuna göre ev işi yapan kız çocuklarına bakıldığında, %92,5'inin (62 kız çocuğu) 12 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. Bunun yanında, 11 yaşındaki bir kız çocuğu hem ev temizliğine hem de bulaşık yıkamaya yardım ettiğini belirtirken, bir diğer 11 yaşındaki kız çocuğu da temizliğe yardım ettiğini belirtmiştir. Böylelikle, kız çocuklarının ağırlıklı olarak ev işlerindeki meşguliyetlerinin erken yaşlarda başladığı görülmektedir. Aynı zamanda kız çocukları, küçük kardeşlerinin bakımında da önemli ölçüde rol almaktadır. 5 erkek çocuğuna karşın 11 kız çocuğu kendinden küçük kardeşine baktığını belirtmektedir (Çizelge 6.31).

Erkek çocukların, tarım işi dışındaki zamanlarda neler yaptıklarına bakıldığında, özellikle dijital oyunlarla ilgilendikleri görülmektedir. Buna göre, akıllı telefonlarda dijital oyun oynadığını belirten 19 çocuğun 17'si erkek çocuğudur. Bunun yanında, kullanım için suyun taşınmasında hem erkek çocukları hem de kız çocukları aynı derecede rol almaktadır (12 kız, 12 erkek çocuğu) (Çizelge 6.32).

Çizelge 6.32 Cinsiyet ve yaşa göre çocukların tarım işi dışındaki zamanlarında en fazla meşgul oldukları seçilmiş faaliyetler

Yapılan faaliyet	Toplam		Cinsiyete göre toplam				Erkek			Kız		
	Sayı	%	Erkek Sayı	%	Kız Sayı	%	10-11	12-14	15-17	10-11	12-14	15-17
Ev işi	67	100,0	3	4,5	64	95,5	-	2	1	2	24	38
Kalınan yere su taşıma	24	100,0	12	50,0	12	50,0	-	7	5	1	5	6
Küçük kardeşe bakma	16	100,0	5	31,2	11	68,8	-	5	-	1	4	6
Arkadaş ile sohbet ederim	20	100,0	9	45,0	11	55,0	-	6	3	-	8	3
Akıllı telefon/tablet vs ile bilgisayar oyunu oynama	19	100,0	17	89,5	2	10,5	-	6	11	-	1	1
Dinlenme	12	100,0	8	66,7	4	33,3	-	4	4	-	-	4
Toplam*	158	100,0	54	34,2	104	65,8	-	30	24	4	42	58

*n=128 çocuğun verdiği birden fazla yanıt değerlendirilmiştir.

Genele bakıldığında, Türkiye Çocuk Araştırması 2022'ye göre, 5-17 yaş grubundaki çocuklardan son bir hafta içerisinde en az bir ev işi faaliyetinde bulunan çocukların oranı %52,5'tir. Bu araştırma kapsamında, alışveriş de dahil olmak üzere ev işi yaptığı belirtilen erkek çocukların oranı %49,9 iken kız çocukların oranı %55,2'dir (TÜİK 2023b).

Araştırma kapsamında, mevsimlik tarım işçiliği yapan kız çocuklarının ev işleriyle yoğun olarak meşgul olmalarının yanında, hiç boş vakti olmadığını belirten erkek çocukları arasında, gün içi çalışmasına ilaveten akşam ya da geceleri de çalışmaya devam edenler bulunmaktadır:

“Akşam saat 20:00'den sabah saat 07:00'ye kadar gece sulaması yapıyorum (soğan, mısır, ayçiçeği). Normal 08:00-19:00 mesaisinin yanında çalıştığım için iki yevmiye alıyorum.” (EB6, erkek, 17, 12. sınıf bitmeden terk)

Özellikle, kabala usulü soğan işinde çalışan çocuklar, işi bitirmek üzere sabah saat 6'dan akşam 20'ye kadar tarlada sürekli çalıştıklarını ve bu yüzden hiç boş vakitleri olmadığını belirtmişlerdir. Aynı yoğunlukta çalışan kız çocukları ise, aynı zamanda çoğunlukla elde ya da merdaneli çamaşır makinesinde çamaşır yıkama gibi işleri yaparken haftada bir de geleneksel olarak saç ile pişirilen yufka şeklinde ekmek yapımında da çalışmaktadırlar. Ailelerde, daha büyük kız çocuklarının özellikle annelerinin yapabileceği tüm işi üstlendiği görülmüş ve bu görevlendirmenin de aile geleneklerinde kuşaktan kuşağa olağan görülen bir durum olduğu belirtilmiştir.

6.2.8 Çocukların erişebildikleri kitap ve diğer materyaller

Çocukların gelişiminde önem teşkil eden unsurlardan biri olan kitap okumanın yanında oyun oynamak ve müzik aleti çalmak gibi faaliyetler çocuklara katkıda bulunmaktadır. Kitap okumak, bir çocuğun bütünsel gelişiminde çok önemli role sahiptir. Kitap okumak, bilişsel yetenekleri geliştirir, hayal gücünü ve yaratıcılığı harekete geçirir, duygusal zekayı besler ve çocukların sosyal bağlantı kurmalarını destekler. Okumak bir çocuğun eğitiminin ve bireysel gelişiminin ayrılmaz bir parçası olarak benimsendiğinde, çocuğun bütünsel gelişimini besleyen önemli bir araç haline gelir (Shaji, 2023).

Aynı zamanda, oyun oynamak, çocukların bebeklikten ergenliğe kadarki döneminde optimum büyümeleri, öğrenmeleri ve gelişimlerinde önemli rol oynamaktadır. Yaşa uygun oyun davranışları dikkate alınarak yapılan oyun temelli öğrenme ile çocukların öğrenmeleri ve beceri edinmeleri mümkündür (Isenberg vd. 2002). Müzik aleti çalınmasının da bireysel beceri geliştirmenin ötesinde ergenlerde stresi azaltan yönü bilinmektedir.

Bu sebeple, araştırma kapsamındaki tarım işçiliği yapan çocukların gelişimlerine katkısı ve iyi olma hallerine katkısı olması beklenen kitap, oyun ya da müzik enstrümanlarıyla ilgilenme durumları araştırılmıştır. Her ne kadar çocuklar tüm gün çalışmalarından dolayı, oyun ve hobi için akranlarının ayırabildikleri zamana sahip olamasa da, mevsimlik tarım işçiliği için geldikleri dönem ile esas ikamet yerlerindeki durum karşılaştırılmak üzere, bazı ilgi alanlarına göre yanlarında bulunan materyal ve araçlar sorulmuştur. En fazla yanlarında bulunan materyal %12,5 ile kitap olarak ortaya çıkmaktadır (Çizelge 6.33). Ancak araştırma kapsamındaki toplam çocuk sayısına göre ve kitabın her yaş grubu çocuk için geçerli bir materyal olmasına göre, yanında kitap olan çocuk sayısı oldukça düşüktür. Kitap olan çocukların ikisi de yanındaki kitapların tümünü okuduklarını belirtirken, bir çocuk da yanında ders test kitabı olduğunu belirtmiştir. Akıllı telefonu olan 17 yaşındaki bir çocuk da, fiziksel olarak kitaba sahip olmayıp, akıllı telefon ile indirdiği elektronik formattaki kitapları okuyabildiğini belirtmiştir.

Çizelge 6.33 Çocukların hobi ve boş zaman faaliyetleri için yanlarında bulunan materyaller

Yapılan faaliyet	Mevsimlik tarım işçiliği yapılan yerde		Esas ikamet edilen yerde	
	Sayı	%	Sayı	%
Yalnızca yaşına uygun okuma kitapları	16	12,5	52	40,6
Yalnızca bisiklet, tekerlekli paten gibi ev dışı kullanabilecek araçlar	-	-	3	2,3
Yalnızca oyuncaklar	4	3,1	1	0,8
Yalnızca müzik enstrümanı	-	-	-	-
Hem oyuncak hem kitap	-	-	11	8,6
Hem bisiklet vb. hem oyuncak	-	-	1	0,8
Hem kitap hem diğer araç, materyal	-	-	3	2,3
Diğer araç ve materyal	6	4,7	1	0,8
Hiçbiri	102	79,7	56	43,8
Toplam	128	100,0	128	100,0

Sahip olunan materyallerle çocukların, tarım işi dışındaki boş zaman alışkanlıklarıyla ilgili durumları incelenmiştir. Bir çocuk müzik dinlemek için kulaklığı olduğunu ve müzik dinlediğini belirtmiş, iki çocuk annelerinden aldıkları akıllı telefonu kullandıklarını, biri resim yaptığını belirtmiştir. Daha küçük çocukları daha fazla ilgilendirebilecek oyuncakla konusunda da, tarım işçiliği yapılan yerde genel olarak çocukların topları olduğu görülmüş, 14 yaşında bir kız çocuğunun da oyuncak ayısı olduğu öğrenilmiştir. Oyuna ilişkin diğer görüşmelerde öğrenildiği üzere, oyuncak ya da başka oyunlarla ilgili oyalayıcı materyal olmadığından ve erişimi zor olduğundan, bazı çocukların kısıtlı boş zamanlarında çamur ile oynadıkları öğrenilmiştir. Hayal gücü ve yaratıcılık için önemli bir araç olan çamurla oynamayla ilgili, 12 yaşında bir kız çocuğu çamurdan küçük heykelcikler yaptığını belirtirken, 12-13 yaşlarında 2 erkek çocuğu da çamur ile oynadığını belirtmiştir.

6.2.9 Çocuklarda karar alımına katılım

Yapılan araştırmalar, ebeveynlerin ve ergenlik çağındaki çocukların, örneğin ailenin satın alma süreçleriyle ilgili kararlarına etkisinin, karar konusuna ve kararın aşamasına göre değiştiğini ortaya çıkarmıştır. Beklendiği gibi çocuğun etkisi, büyük kararların çoğu için minimum düzeydedir. Bu durum, daha önce yapılan çalışmalarda da ortaya çıkan görüşü destekleyecek şekilde, ailede alınan kararların çoğunda, çocuğun dışlandığı, aile kararlarının daha çok karı-kocaya dayandığını göstermektedir (Belch vd. 1985).

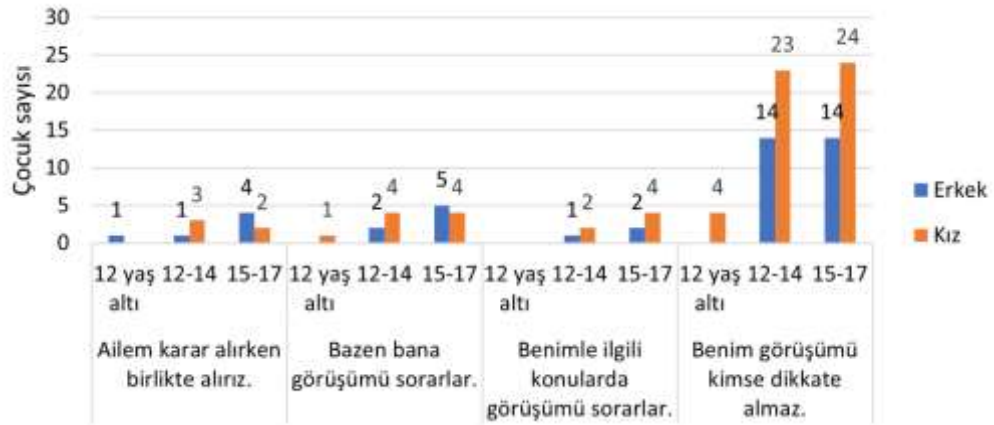
Mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklar, ailelerinin tercihi ile tarım işçiliği yapma durumunda kalmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliği için göç kararı, çocuğun çalışma kararı ve buna bağlı ders zamanı okuldan ayrılma ve hatta okul terki kararı çoğunlukla ebeveynlerin karar verdiği bir durumdur. Araştırma kapsamındaki çocuklarla, ailelerin karar alma sürecinde, kendileriyle ilgili durumu anlatan ifadeler paylaşılmış ve çocukların aile içinde fikir alınma durumları irdelenmeye çalışılmıştır.

Çocukların fikrinin alınmasıyla ilgili kız ve erkek çocukları arasında önemli fark bulunmaktadır. Kız çocukların %64,5'i ailede görüşlerinin hiç dikkate alınmadığını belirtirken, bu oran erkek çocuklar için %57,1'dir (Çizelge 6.34).

Çizelge 6.34 Çocukların aile içi karar alma süreçlerine katılım durumları

Katılım durumuyla ilgili çocukların görüşleri	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Benim görüşümü kimse dikkate almaz.	79	61,7	28	57,1	51	64,5
Bazen bana görüşümü sorarlar.	16	12,5	7	14,3	9	11,4
Ailem karar alırken birlikte alırız.	11	8,6	6	12,3	5	6,3
Benimle ilgili konularda görüşümü sorarlar.	9	7,0	3	6,1	6	7,6
Sorunlarımıza ortak çözüm oluştururuz.	1	0,8	1	2,0	-	-
Ailem ne derse onu yapmak zorundayım.	1	0,8	-	-	1	1,3
Benimle ilgili konularda görüşümü sorarlar. & Ailem ne derse onu yapmak zorundayım.	1	0,8	-	-	1	1,3
Diğer	10	7,8	4	8,2	6	7,6
Toplam	128	100,0	49	100,0	79	100,0

Ailede karar alma aşamalarına çocukların dahil edilmesinin, çocuğun yaşıyla ilişkili olup olmamasıyla ilgili olarak, yaş grupları itibarıyla alınan yanıtlara bakıldığında, araştırma kapsamındaki 15-17 yaş grubu çocukların %56,7'si ve 12-14 yaş grubundaki çocukların %67,3'ü ve 12 yaş altındaki çocukların %66,7'sinin görüşlerinin dikkate alınmadığını belirttiği görülmektedir (Şekil 6.18).

Şekil 6.18 Yaş grubuna göre çocukların aile içi karar alma süreçlerindeki durumlarıyla ilgili en yaygın görüşleri

6.2.10 Çocukların dile getirdikleri ihtiyaçları

Mevsimlik tarım işçisi çocuklarına genel anlamda ihtiyaçları sorulduğunda, mevcut yaşam ve çalışma koşullarında karşılaştıkları zorlukları yansıtan çeşitli ihtiyaç ve istekleri vurgulanmaktadır (Çizelge 6.35).

Çizelge 6.35 Çocukların en çok belirttikleri ihtiyaç ve istedikleri

İhtiyaç	Toplam	Erkek		Kız	
	Sayı	Sayı	%	Sayı	%
Akıllı telefon	8	3	37,5	5	62,5
Daha iyi banyo ve tuvalet	6	2	33,3	4	66,7
Okula gitme	6	1	16,7	5	83,3
Dinlenme	5	1	20,0	4	80,0
Düzenli kamp yeri, su geçirmez çadırlar	5	4	80,0	1	20,0
Eve dönme	5	-	0,0	5	100,0
Tablet	5	-	0,0	5	100,0
Daha iyi gelir	4	1	25,0	3	75,0
İnternet	4	1	25,0	3	75,0
Kitap	4	2	50,0	2	50,0
Kırtasiye	3	2	66,7	1	33,3
Konteyner	3	1	33,3	2	66,7
TV	3	1	33,3	2	66,7
Yakında bakkal	2	-	0,0	2	100,0
Çamaşır makinası	2	-	0,0	2	100,0
Oyuncak, bisiklet	2	1	50,0	1	50,0

Belirtilen istekleri şu şekilde gruplanabilir:

- **Temel Yaşam Koşulları:** Birçok çocuk daha iyi yaşam ve barınma alanlarına ihtiyaç duyduğunu ifade etmektedirler. Devlet tarafından sağlanan özel çadır alanları, su geçirmeyen çadırlar ya da daha da ötesinde betonarme ya da konteyner tipi barınma olanakları ile sosyalleşebilecekleri oturma alanları istemektedirler. Bunun yanında, ortak kullanım ve diğer hususlardan dolayı banyo ve tuvalet olanaklarının iyileştirmeler talep etmektedirler.

“Devlet tarım işçileri için ayrı ayrı yer yapsa kamp gibi olsa. Polatlı'daki gibi. Su geçirmez çadırlarımız olsa.” (EB8, erkek, 16, 11. sınıfa geçti)

- **Eğitime Erişim:** Çocuklar okula devam etmek istemektedir. Bazı örnekleri olan mevsimlik tarım işçilerinin olduğu yerlere yakın okul isteklerini dile getirmektedirler. Ayrıca, okul malzemeleri konusunda da desteğe ihtiyaç olduğunu belirtmekte, öncelikle alıştırma kitapları ve kırtasiye malzemeleri talep etmektedirler.

“Keşke yakında okul olsa, giderdik. Adana'da çadırlara yakın var.” (KB19, kız, 12, 7. sınıfa geçti)

- **Teknoloji ve eğlence:** Başta akıllı telefon olmak üzere, internet ve televizyon gibi olanaklardan yararlanma istemektedirler. Özellikle, akıllı telefonların oyun oynama, müzik dinleme ve fotoğraf çekme gibi özelliklerini kullanmak istemektedirler. İnternet ve televizyon ile hem eğlence hem de dünyadan haberdar

olmak istemektedirler. Bu tür teknolojilere erişim eksikliği, boş zamanlarını değerlendirme fırsatlarını sınırlamaktadır.

“Gezmek isterim tek başına. Kendi telefonum olsun. Dışarıda müzik dinleyemiyorum.” (KB13, kız, 15, 9. sınıfa geçti)

- Fiziksel ve Duygusal İhtiyaçlar: Çocuklar tarım işinin ve göçebe yaşamın ne kadar yorucu olduğuna değinmişler, yorgunluklarından dolayı tek ihtiyaçlarının dinlenmek ve uyumak olduğunu dile getirmişlerdir. Yine işin ve yaşam koşullarının ağırlığından dolayı, evlerine, memleketlerine bir an önce dönme isteklerini belirtmişlerdir. Bunların yanında, bazılarının, bisiklet ve oyuncak (örneğin, oyuncak bebek) talepleri olmuştur. Diğer taraftan, çalıştıkları yerin yakınında, kısa mesafede gidebilecekleri herhangi bir sosyal ya da ticari bir işletme bulunmaması da çocukların, akranlarının kolayca erişebildikleri günlük unsurlara erişememelerine yol açmaktadır.

“Çikolata vb alacak bir bakkal bile yok çevrede.” (KB13, kız, 15, 9. Sınıfa geçti)

- Sağlık ve Hijyen: Çamaşır makinesinin olmaması ya da çamaşır makinası çalıştırılması için yeterli elektrik kalitesinin bulunmayışı, temiz suya ulaşmadaki güçlükler ve hijyen ürünlerine (örneğin, hijyenik ped) yetersiz erişim gibi sanitasyonla ilgili sorunlar birçok çocuk tarafından vurgulanmaktadır.
- İyileştirilmiş Çalışma ve Ekonomik Koşullar: Çocuklar, işlerinin yorucu olduğunu vurgulayarak, aynı zamanda hayat pahalılığı olarak dile getirdikleri ağırlaşan ekonomik koşulları da göz önüne alarak, daha az yorucu iş temenni ettikleri gibi, daha yüksek ücret gibi ailelerini daha iyi maddi koşullara kavuşturacak dileklerde bulunmaktadır.

“Paramız olsaydı, borcumuz olmasaydı.” (EB4, erkek, 14, 8. sınıfa geçti)

“Pahalılık olmasaydı yevmiye daha iyi olurdu.” (KB20, kız, 12, 7. sınıfa geçti)

Dile getirdikleri istek ve ihtiyaçlarının yanında, çocukların, içinde bulundukları durumdan dolayı, çocuk yaşta bezginlik ve tükenmişlikleri gözlemlenmektedir. Gene, istek ve ihtiyaçları sorulduğunda bir çocuğun verdiği yanıt gibi, yaşlarına göre beklenen umut ya da sevinç dolu olmayan cümleler duyulabilmektedir:

“Hiç bir şey yok, dünya boştur.” (EB7, erkek, 16, 11. sınıfa geçti)

6.2.11 Çocukların dile getirdikleri sorunlar

Çocuklar tarafından belirtilen sorunlar şu şekilde gruplanabilir:

- Yaşam Koşulları: Çocuklar, başta hijyen ve sanitasyon olmak üzere temel yaşam standartlarında yaşanan önemli zorlukları vurgulamaktadır. Pek çok çocuk, banyo için su temin etme sıkıntısı, ortak kullanımdan dolayı banyolara erişim zorluklarından bahsetmektedir. Konteynerda kalan çocuklar, temizlik malzemelerinin olmayışı ile banyo ve tuvaletin bir arada olduğu yapıdan rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir. Konteynerlardaki alafranga tuvalet yapısı, kalanlar tarafından istenmediğinden değiştirilmeye çalışılmıştır.
- İşle İlgili Zorluklar: Çocuklar, tarımda uzun çalışma saatleri ve zorlu, fiziksel güç gerektiren çalışma koşullarından rahatsızdırlar. Erken yaşta aileleriyle çalışmaya başlayan çocuklar, zorunlu olarak küçük yaşta iş deneyimi olan bireyler haline gelmiştir:

“İşi sevmiyorum. Kimse sevmez. En zor soğan işi.” (KB21, kız, 16, 8. sınıf bitmeden terk)

“10 yaşından beri çalışıyorum. Burada, babamla boru değişimi yapıyorum. Urfada pamuk ve fıstık topladık.” (EB9, erkek, 16, 10. sınıfa geçti)

- Eğitim Engelleri: Çocuklar, çalışma zorunluluğu nedeniyle düzenli olarak okula gidemediklerini belirtmişlerdir. Bazıları için, esas yaşanan yerde bile okula olan uzaklıktan dolayı okula gidebilmek sorun haline gelmiştir. Mevsimlik tarım işçiliğindeki uzun çalışma saatleri ve ders çalışmaya ayıracak zamanın olmaması çocukların eğitim durumunu önemli ölçüde engellemektedir.

“Okul olsa da gidemeyiz, çalışıyoruz.” (EB10, erkek, 16, 9. sınıfa geçti)

“Okul için vakit yok.” (KB22, kız, 15, 7. sınıf bitince terk)

“Lise evimize uzak. Gitmemizi kabul etmiyorlar.” (KB16, kız, 16, 8. sınıf bitince terk)

- Sağlık ve Güvenlik Endişeleri: Bu çocukların, yaşam ve çalışma ortamlarında tehlikeli böcekler ve hayvanlardan dolayı korkuları bulunmaktadır.
- Psikolojik ve Duygusal Etki: Birçok çocuk, mevcut yaşam koşulları ve iş durumlarından memnuniyetsizlik ve hayal kırıklığı ifade etmektedir. Bazıları hiç gelmemeyi veya çadır gibi geçici konutlarda yaşamaktansa, ev gibi daha istikrarlı ve rahat bir ortamda olmayı tercih etmekte, ancak durumlarını değiştirecek

konumda bulunmamaktadırlar. Durumlarıyla ilgili çaresizlik duygularını da ifade etmektedirler.

14 yaşındaki bir kız çocuğundan, sorunları sorulduğunda alınan yanıt:

“Rezillik.” (KB23, kız, 14, 4. sınıf bitince terk)

- Sosyal ve Kültürel İzolasyon: Birçok çocuk, ailelerinden, toplumlarından veya eğitim ortamlarından izole olma duygularını ifade etmektedir. Mevsimlik işçi olarak yaşamlarının sosyal hayattan uzak, toplumdan yabancılaştıran bir yaşam şekli olduğunu paylaşmaktadırlar.

6.2.12 Çocukların dilek ve hayalleri

Çocuklara, ellerinde olsa mevsimlik tarım işçiliği yaptıkları yerde tarım işinde çalışmak yerine ne yapmak istedikleri sorulmuştur. Çocukların %28,9'u (37 çocuk) en çok evde olmayı istediklerini belirtmişlerdir (Çizelge 6.35). Yapılan görüşmelerde, çocukların çalışmaktan bıkkınlıklarından ve yorgunluklarında dolayı, bir an önce işlerini bitirip eve dönmek istediklerini belirtmişlerdir. Esas yaşadıkları yeri ne kadar sevdiklerini söyleyen özellikle Şanlıurfa'dan gelen çocuklar, Şanlıurfa'nın ne kadar güzel bir yer olduğunu belirten Şanlıurfa'yı öven sözler paylaşmışlardır.

Seçenekleri olsa mevsimlik tarım işçiliği yerine okula gitmek istediklerini belirten çocukların oranı ise %16,4'tür (21 çocuk) (Çizelge 6.35). Okula gitmek isteyen 10 erkek çocuğun 1'i, 11 kız çocuğunun da 4'ü okulu bırakmış olmalarına rağmen, isteklerinin okula devam olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca, 1 kız çocuğu da hem okula gitmek hem de gezmek istediğini söylemiştir. Görüşmenin her aşamasında, kendini daha rahat ifade edebilen çocuk ve ergenlerin okul özlemi, konuşmalarının ve dileklerinin bir parçası olmuştur.

Çocukların %28,9'u da (toplamda 37 çocuk), ya istek veya dileğini belirtmemiş ya da ne yapmak istediğini bilmediğini söylemiştir. Ayrıca, %3,1 de hiç bir şey yapmadığını söylemiştir (Çizelge 6.36). Çocukların özellikle, daha küçük yaş grubunda olanlarının, isteklerini belirtmekte güçlük yaşadıkları ya da çekindikleri gözlemlenmiştir.

Çizelge 6.36 Çocukların mevsimlik tarım işçiliği yerine araştırma anında yapmak istedikleriyle ilgili dilekleri

Dilek ve istek	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evde olmak isterdim	37	28,9	11	22,5	26	32,9
Belirtmedi	24	18,7	7	14,3	17	21,5
Okula gitmek isterdim	21	16,4	10	20,4	11	13,9
Bilmiyorum	13	10,2	6	12,3	7	8,9
Gezmek isterdim	5	3,9	2	4,1	3	3,8
Hiç birşey	4	3,1	1	2,0	3	3,8
Çalışmak isterdim	3	2,3	1	2,0	2	2,5
Otmak isterdim	3	2,3	1	2,0	2	2,5
Urfa'da işime dönmek isterdim (sanayi, marangozluk)	2	1,6	2	4,1	-	-
Tablette/telefonda oyun oynamak isterdim	2	1,6	1	2,0	1	1,3
Hem okula gitmek hem de gezmek isterdim	1	0,8	-	-	1	1,3
Hem evde olmak hem de gezmek isterdim	1	0,8	-	-	1	1,3
Diğer	12	9,4	7	14,3	5	6,3
Toplam	128	100,0	49	100,0	79	100,0

Çocukların isteklerinden bazıları ise şu şekilde belirtilmiştir:

“Lüks bir hayat sürmek isterim.” (EB11, erkek, 15, 8. sınıf bitti)

“Antalya’da tatil yapmak isterim.” (EB12, erkek, 17, 8. sınıf bitti)

“Dil öğrenmek isterim: İngilizce, Almanca, Fransızca.” (KB13, kız, 15, 9. Sınıfa geçti)

Diğer istekler arasında spor salonuna gitmek, kendi odasını hazırlamak, bisiklete binmek gibi akranları çocuk ve gençlerin rutin hayatında olabilecek aktiviteler bulunmaktadır. Çocuklardan biri dileğini de bu sebeple, olağan yaşamın parçası olan aktiviteleri kastederek, tarım işinde çalışmak yerine ne yapmak istediği sorusunu yanıtlamıştır:

“İnsanların yaptığı diğer her şey.” (EB7, erkek, 15, 11. sınıfa geçti)

Çadır alanlarında zaman zaman, taze süt ihtiyacı için keçi beslendiği gözlemlenmiştir. Küçük çocukların örneğin, keçinin otladığı yerin değiştirilmesi gibi keçiden sorumlu olduğu durumlardan birinde, bir çocuğun şu şekilde bir isteği olmuştur:

“Minik keçimi elimden aldılar. Onu isterim.” (KB24, erkek, 14, 8. sınıfa geçti)

Bu ifade, birçok yoksunluğun eş zamanlı yaşandığı çadır yerleşkelerinde, çocukların hayvanlarla kısıtlı olarak yakınlaştırdığı durumların bile, çocukların hayatındaki etkisine ilişkin bir ipucu vermektedir. Diğer yandan, çalışmayan çocukların hayatının olağan parçası olan olguların bile, mevsimlik tarım işçisi çocukların bulundukları koşullara göre dilek düzeyinde kaldığı görülmektedir.

6.2.13 Çocukların seçmek istedikleri meslekler

Çocukların gelecekte seçmek istedikleri mesleklerle ilgili birden fazla yanıt verdiği soruda, erkek çocukların verdiği yanıtların %17'sine karşılık gelen en çok seçmek istedikleri meslek polislik iken, kız çocukların en fazla belirttikleri meslek ise %19,8 ile öğretmenlik, %14 ile polislik ve %11,6 ile doktorluk ve %11,6 ile avukat/savcı/hukukçu meslekleridir (Çizelge 6.37).

Çizelge 6.37 Çocukların gelecekte seçmek istedikleri meslekler

İstedikleri meslek	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Polis	21	15,1	9	17,0	12	14,0
Polis	20	14,4	8	15,1	12	14,0
Trafik polisi	1	0,7	1	1,9	-	-
Öğretmen	21	15,1	4	7,5	17	19,8
Öğretmen	14	10,1	4	7,5	10	11,6
İngilizce öğretmeni	2	1,4	-	-	2	2,3
Okul öncesi öğretmeni	4	2,9	-	-	4	4,7
Matematik öğretmeni	1	0,7	-	-	1	1,2
Doktor	13	9,4	3	5,7	10	11,6
Avukat/ savcı/ hukukçu	11	7,9	1	1,9	10	11,6
Hemşire	7	5,0	-	-	7	8,1
Asker/ jandarma/ uzman çavuş	4	2,9	3	5,7	1	1,2
Kuaför	3	2,2	1	1,9	2	2,3
Ressam	2	1,4	1	1,9	1	1,2
Acil tıp teknikeri/ sağlıkçı	2	1,4	1	1,9	1	1,2
Mühendis	2	1,4	2	3,8	-	-
İnşaat mühendisi	1	0,7	1	1,9	-	-

Çizelge 6.37 Çocukların gelecekte seçmek istedikleri meslekler (devam)

İstedikleri meslek	Toplam		Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı		Sayı	%
Makine mühendisi	1	0,7	1	1,9	-	-
Diğer- erkek çocukları (boksör, çoban, güvenlik görevlisi, kaymakam, müdür, pencere-kapı ustası, tır şoförü, veteriner, ziraatçı)	9	6,5	9	7,0	-	-
Diğer- kız çocukları (aşçı, ev işleri, sosyal medya fenomeni, sporcu, tiyatro sanatçısı)	5	2,9	-	-	5	5,8
Bilmiyor/ Belli değil/Yanıt yok/ Karar vermedi	39	28,1	19	35,8	20	23,3
Toplam*	139	100,0	53	100,0	86	100,0

*n=128 çocuğun verdiği birden fazla yanıt değerlendirilmiştir.

Görüşme yapılan 128 çocuğun %40,6'sının (52 çocuk) halen okula kayıtlı olmadığı göz önüne alındığında ve çocukların okulu bırakmış olmalarına rağmen gelecekte edinmek istedikleri meslekle ilgili hayallerini paylaşmış oldukları görülmektedir. Aslında çocukların hala fırsat verilse, hayallerine yönelik ilgili çaba gösterecekleri istedikleri izlenimi elde edilmiştir. Diğer yandan, hayallerin yanında umutsuzluğun olduğu da gözlemlenmiştir:

“Ressam olmak isterim, ama hayal bile kuramıyorum.” (EB13, erkek, 17, 11. sınıfa geçti)

“Kızların okumasına izin verilmiyor. İşe geliyorum. İzin vermiyorlar. Okusaydım bir şey olurdu.” (KB25, kız, 14, 6. sınıf bitmeden terk)

“Savcı olmak isterdim. Haklaımı savunmak için” (KB16, kız, 16, 8. sınıf bitince terk)

6.3 Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi (Multiple Overlapping Deprivation Analysis-MODA) Uygulaması

Çalışmada, analiz birimi hanehalkı ve çocuktur. Buna göre, seçilen göstergeler, yapılan araştırma kapsamında uygulanan iki anket olan Hanehalkı Anketi ve Çocuk Anketi'nden hesaplanan göstergelerdir. Bu göstergeler:

- Hanehalkı düzeyindeki göstergeler,
- Çocuk düzeyindeki göstergeler,
- Hanehalkı düzeyindeki çocuk odaklı göstergelerdir.

Çalışma kapsamında yoksunlukların hesaplanmasında 13 gösterge kullanılmıştır. UNICEF'in MODA hesaplama yöntemine göre 'yoksunluk birey sayısı oranı' bu göstergeler kullanarak hesaplanmıştır (Çizelge 6.38).

Çizelge 6.38 Çocuk yoksunluk göstergeleri

Sıra	Boyutlar	Göstergeler	Eşik: Çocuk eğer ise yoksundur.	Kaynak
1	Beslenme	Dengeli beslenme	Çocukların günde en az bir kez taze meyve ve sebze yiyemediği hanehalkları (EuroStat Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması)	Hanehalkı Anketi
2	Eğitim	Okula devamlılık	Zorunlu eğitim çağındaki çocuk okula gitmiyor (UNESCO zorunlu okul çağı)	Çocuk Anketi
3	Eğitim	Sınıfa göre yaş	Sınıfa göre yaşı büyük olan çocuklar: Her eğitim düzeyinde (ilkokul, ortaokul, lise), kendi sınıfı için amaçlanan yaşın en az 2 yıl üzerinde olan (Sürdürülebilir Kalkınma Amacı Göstergesi 4.1.6 Sınıf düzeyine göre yaşça büyü olan çocukların yüzdesi (ilkokul, ortaöğretim)) (UNESCO ve UNESCO Institute of Statistics 2018)	Çocuk Anketi
4	Koruma	Şiddete maruz kalma	Herhangi bir psikolojik ya da fiziksel şiddete maruz kalan (kaldıkları yerde ya da tarla ve çevresinde şiddet olarak değerlendirilen sözlü azar, psikolojik baskı, psikolojik şiddet ya da tokat, itekleme/tekme ya da diğer şiddet içeren hareketlere maruz kalan)	Çocuk Anketi
5	Koruma	Çalışan çocukların çalışılan yerde	Çalışma koşulları nedeniyle rahatsızlık yaşayan ya da yaralanma yaşayan çocuk	Çocuk Anketi
6	Barınma	Aşırı kalabalık	Yatak odasında dört veya daha fazla birey var (de Neubourg vd 2012a) (Yeterli yaşama alanı/kalabalıklık göstergesi) (Sürdürülebilir Kalkınma Amacı Göstergesi 11.1 2030'a kadar herkesin yeterli, güvenli ve uygun fiyatlı konutlara ve temel hizmetlere erişiminin sağlanması ve gecekondu mahallelerinin iyileştirilmesi)	Hanehalkı Anketi
7	Barınma	Elektrik	Hanenin elektriğe erişimi yoktur (Sürdürülebilir Kalkınma Amacı Göstergesi 7.1.1. Elektriğe erişebilen nüfusun oranı)	Hanehalkı Anketi
8	Sanitasyon	İyileştirilmiş sanitasyona erişim	Hane halkı genellikle iyileştirilmemiş tuvalet imkanlarını kullanır; örneğin başka bir yere bağlı sifonlu tuvalet, döşemesiz çukur tuvalet, açık çukur, kovalı (seyyar) tuvalet, bilinmeyen bir yere bağlı sifonlu tuvalet ya da hiç tuvalet imkanının olmayışı/çalılık/tarla (WHO)	Hanehalkı Anketi

Çizelge 6.38 Çocuk yoksunluk göstergeleri (devam)

Sıra	Boyutlar	Göstergeler	Eşik: Çocuk eğer ise yoksundur.	Kaynak
9	Sanitasyon	El yıkama yeri	Hanehalkının su, sabun veya diğer temizlik maddelerinin bulunduğu el yıkama için özel bir yeri yok	Hanehalkı Anketi
10	Sanitasyon	Sanitasyon imkanlarının paylaşımı	Hanehalkı tuvalet olanaklarını ikiden fazla haneyle paylaşıyor	Hanehalkı Anketi
11	Su	İçme suyu kaynağı	Hanehalkının ana içme suyu kaynağı iyileştirilmemiş, yani korumalı olmayan kuyu, korumalı olmayan memba, tanker, küçük tanklı araba, yüzey suyu veya şişelenmiş sudur; ve eğer içme suyu iyileştirilmişse, o zaman kaynak 30 dakikadan daha fazla uzaklıktadır (WHO).	Hanehalkı Anketi
12	Teknoloji ve bilgiye erişim	Bilgi cihazlarına ve internete erişim	Bilgiye erişim için çocuğun kullandığı bir cihaz yoksa ya da Çocuğun internete erişebileceği kendi kullanımında ya da değil cep telefonu, tablet gibi bir cihaz yok ya da cihaz olsa da internete erişimi yok	Hanehalkı Anketi Çocuk Anketi
13	Katılımcılık	Karar alma sürecine dahil olma	Karar alma sürecinde çocuğun fikrine başvurulmaz ya da çocuk ortak karar alma sürecine dahil edilmezse	Çocuk Anketi

Bu kısımda, çocuk yoksunluk göstergelerinin bazılarıyla ilgili kısa açıklamalar paylaşılmaktadır:

Eğitim: Her eğitim düzeyinde (ilkokul, ortaokul, lise), kendi sınıfları için amaçlanan yaştan en az 2 yıl üzerinde olanlar yoksun çocuklar olarak değerlendirilmiştir.

Belirli bir sınıf için amaçlanan yaş, öğrencilerin okula resmi ilköğretim giriş yaşında başlamaları, tam zamanlı eğitim görmeleri ve sınıf tekrarı veya atlama olmadan ilerleme kaydetmeleri durumunda sınıfa girecekleri yaştır.

Araştırmada, okula devam edip etmediğiyle ilgili yanıt vermek istemeyen 1 çocuğun durumuyla ilgili net yanıt alınamadığından, çocuğun okula devam etmeyeceği yönünde değerlendirme yapılmıştır.

Barınma: Sürdürülebilir Kalkınma Amacı Göstergesi olan 7.1.1. Elektriğe erişebilen nüfusun oranı göstergesinde olduğu gibi elektriğe erişim olanların sayısı, düzenli elektrik kaynaklarına erişimi olanların sayısı olarak alınmıştır. Bu sebeple, yalnızca elektrik şebekesine bağlı olarak elektrik tüketebilen haneler yoksun olmayanlar olarak kabul edilmiştir.

80 hanehalkının 31'i açık alanda yakılan ateş üzerinde yemek yaptıklarını belirtmiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları göstergelerinden 11.1 (2030'a kadar herkesin yeterli, güvenli ve uygun fiyatlı konutlara ve temel hizmetlere erişiminin sağlanması ve gecekondu mahallelerinin iyileştirilmesi) hesaplamasında kullanılan tanıma göre, eğer bir konutta, aynı yaşanabilir odayı üçten fazla birey paylaşmıyorsa, hanehalkı üyeleri için yeterli yaşam alanı sağlanmış sayılır. Bu çalışmada, uyuma için ayrılmış oda/bölme başına birey sayısı 4 ve üzerinde ise barınma koşulları yoksun olarak alınmıştır. Birey hesaplamasında, de Neubourg vd. (2012a)'ne göre beş yaşın altındaki çocuklara, 0,5 katsayısı ile ağırlık verilerek birey sayısı hesabına katılmıştır.

Koruma: Çocuklara doğrudan kaldıkları yerde ya da tarla ve çevresinde şiddet olarak değerlendirilen sözlü azar, psikolojik baskı, psikolojik şiddet ya da tokat, itekleme/tekme ya da diğer şiddet içeren hareketlere maruz kalıp kalmadıkları sorulmuş, buna ilişkin yanıtları çocuk korumaya ilişkin yoksunluk kapsamında değerlendirilmiştir.

Kalınan ya da çalışılan yerde karşılaşılan risklere (böcek ısırması/arı sokması, yılan/akrep ısırması, tarımsal ilaçlar dolayısıyla kimyasal maddelere maruz kalma, ağır yük kaldırma, yaşına uygun olmayan makine ve teçhizat kullanımı, aşırı sıcak/ güneş çarpması, su kanalına/gölete/akarsuya düşme elektrik çarpması, gıda zehirlenmesi, trafik kazası vd.) ilişkin olarak çocukların çalışırken yaşadığı rahatsızlıklar ve yaralanma durumu

sorgulanmıştır. Hem yaralanma hem de maruz kaldıkları risklere göre bu çocuklar, koruma yoksunu olarak kabul edilmiştir.

Teknoloji ve bilgiye erişim: Araştırma kapsamındaki 80 hanehalkında elektrik erişiminin sınırlılığından dolayı az sayıda elektrikli alet bulunmaktadır. Örneğin, araştırma kapsamındaki hanehalkları arasında TV'si olan yalnızca 1 hanehalkına rastlanmıştır. Bu sebeple, araştırmada ana olarak, çocukların kendi kullanımında olduğu belirtilen akıllı telefon, tablet gibi bilgiye erişimde kullanılan cihazlar veya erişebildikleri hanehalkındaki diğer cihazlar ile internet erişim durumları sorgulanmış, erişimi olmayanlar yoksun olarak değerlendirilmiştir.

Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi iki aşamada gerçekleştirilmektedir (Shen 2021):

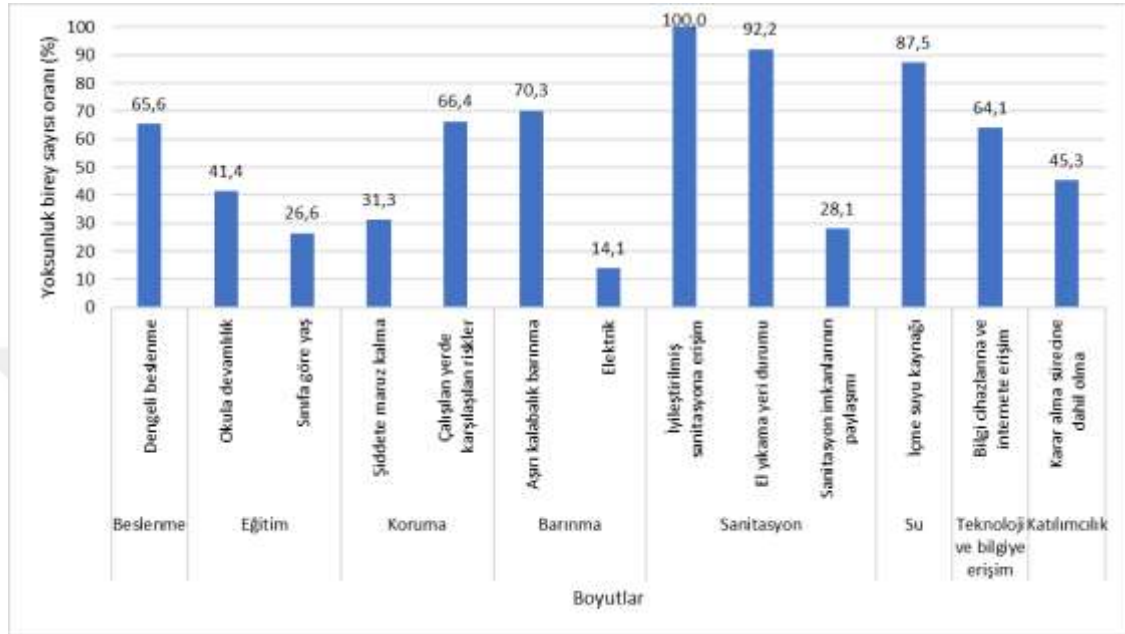
1. Tekli Yoksunluk Analizi: Gösterge ve boyuta göre analiz
2. Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi:
 - Çocukların maruz kaldığı yoksunlukların sayısının dağılımı
 - Çok boyutlu yoksunluk oranları (veya indeksleri)
 - Yoksunlukların örtüşme analizi.

6.3.1 Tekli yoksunluk analizi

Tekli yoksunluk analizinde her bir gösterge ve boyutta yoksunluk yaşayan çocukların oranları ölçülür (Shen 2021) . Tekli yoksunluk analizinde ele alınan her bir boyut içinde, yoksun çocukların o boyut için toplam çocuk sayısı içindeki yüzdesi yoksunluk '*birey sayısı*' (*headcount*) oranı olarak hesaplanır. Bu şekilde, öne çıkan yoksunlukların olduğu boyutlar belirlenir. Tekli yoksunluk analizinin sonuçları, çocukların iyi olma halini sağlamak üzere hangi alanlarda iyileştirmenin hedeflenmesi gerektiğine dair bilgi sağlar.

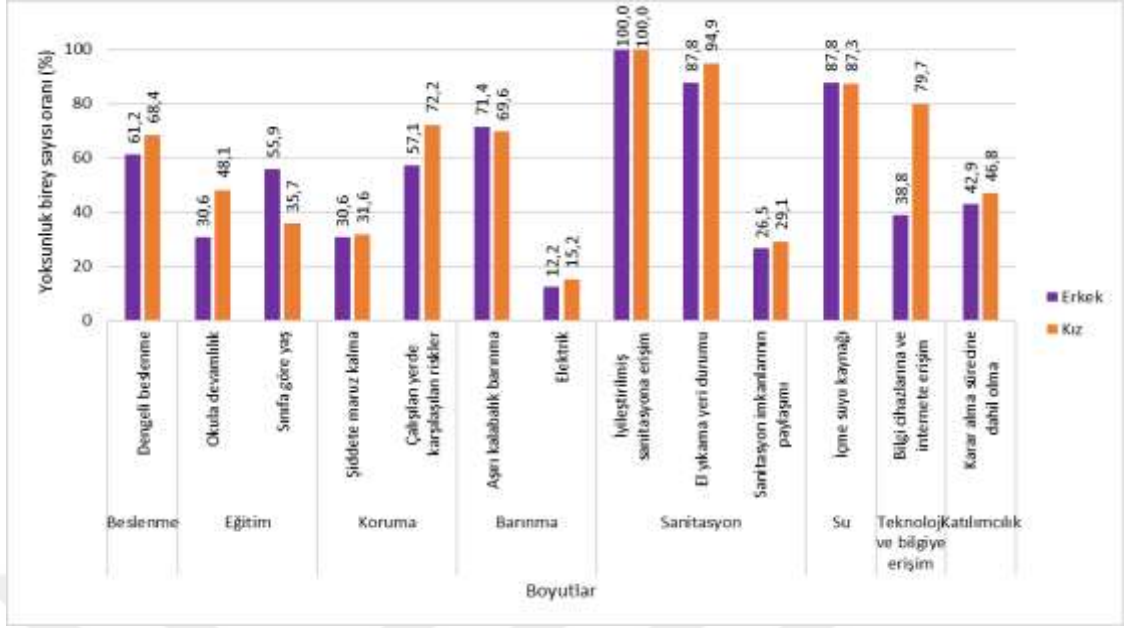
Araştırma kapsamında görüşülen 10-17 yaş grubu çocukların tamamı olan 128 çocuğun yoksunlukları, ele alınan 8 boyutta 13 gösterge ile değerlendirilmiştir. Göstergeler itibarıyla incelendiğinde, sanitasyon ve su boyutları altındaki göstergelerdeki yoksunluk birey sayısı oranlarının dikkat çekici şekilde yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 6.19).

Mevsimlik tarım işçilerinin ziyaret edilen ve gözlem yapılan barınma alanları dikkate alındığında, bu iki boyutta incelenen göstergelerle ortaya konan yoksunluk durumları, tahmin ve beklentilerle paralellik göstermektedir.

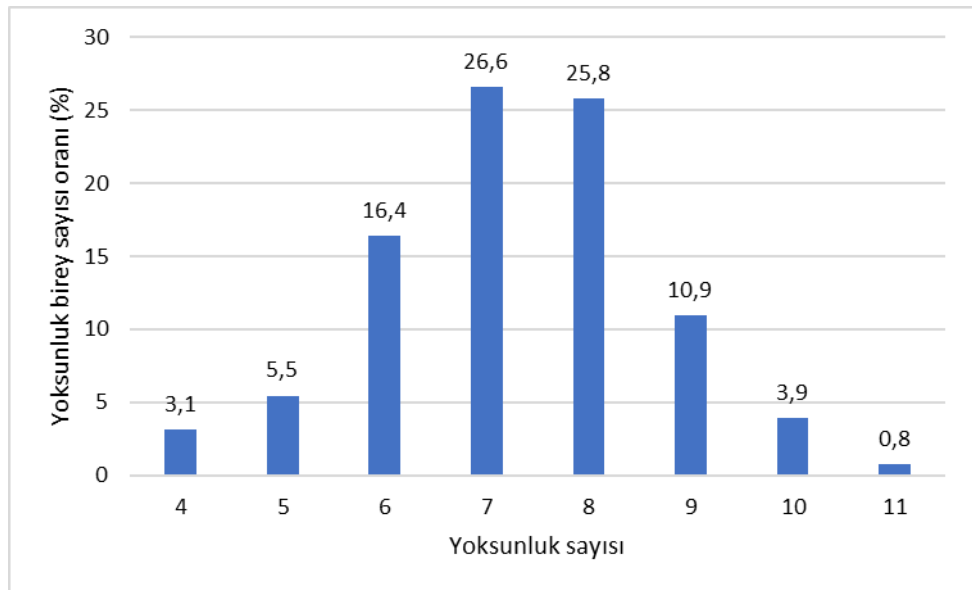
Şekil 6.19 Göstergeler itibarıyla çocukların yoksunluk birey sayısı oranları (%)

Göstergeler bazındaki yoksunluk durumuna çocukların cinsiyetleri itibarıyla bakıldığında, 13 göstergenin 11'inde kız çocuklarının yoksunluğu daha fazladır. Özellikle, kız çocukları ve erkek çocuklarının yoksunlukları arasındaki fark bilgi ve teknoloji cihazları ile internete erişimle ilgili göstergede en fazladır. Bu göstergede, kız çocuklarının yoksunluğu (%79,7) erkek çocuklarına (%38,8) göre oldukça yüksektir (Şekil 6.20).

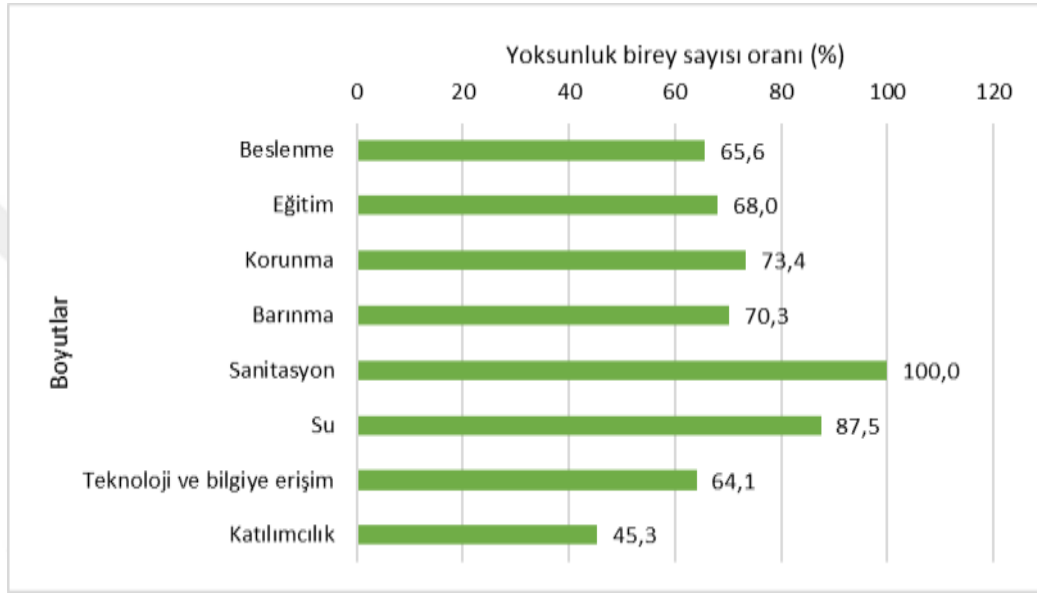
Şekil 6.20 Göstergeler ve çocukların cinsiyetleri itibarıyla çocukların yoksunluk birey sayısı oranları (%)

Göstergeler bazında deneyimlenen yoksunluk sayıları incelendiğinde, 10-17 yaş arası çocukların incelendiği 13 gösterge çerçevesinde, çocukların %3,1'inin 4 göstergeye göre, %5,5'inin 5 göstergeye göre, %16,4'ünün 6 göstergeye göre yoksunluk yaşadığı görülmektedir. Çocukların %68'i 13 göstergenin en az 7 göstergesine göre yoksundur (Şekil 6.21).

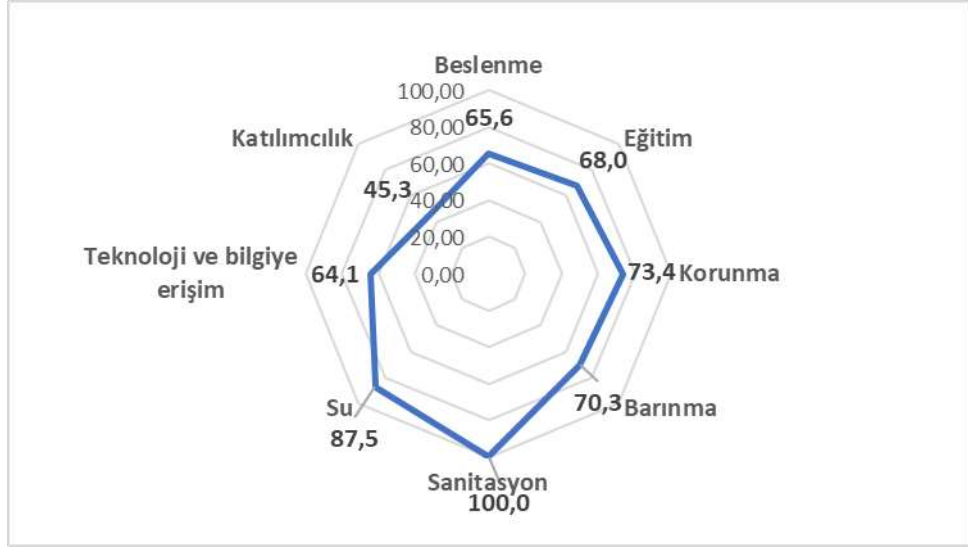
Şekil 6.21 Göstergeler itibarıyla çocukların aynı anda deneyimledikleri yoksunluk sayısı

Yoksunluk analizine göre, birleşim kümesi yaklaşımı ile, eğer bir çocuk, ilgili boyutu oluşturan göstergelerden en az birinden yoksunsa, o çocuk o boyutta yoksun kabul edilir (de Neubourg vd. 2012a). Boyutlar itibarıyla yoksunluklar hesaplanırken, hesaplanan yoksunluk birey sayısına (*headcount*) göre, sanitasyon boyutunda araştırma kapsamındaki tüm çocuklar yoksundur. En az yoksunluk görülen boyut ise çocukların katılımcılığı ile ilgili olan boyut (%45,3) olmuştur (Şekil 6.22).

Şekil 6.22 Tek boyuta göre çocukların yoksunluklarının boyutlar itibarıyla dağılımı

Farklı bir gösterimle, yoksunluklar değerlendirildiğinde de boyutlar itibarıyla yoksunlukların sıralaması yapılabilmektedir. Buna göre, tüm çocukların yoksun olduğu sanitasyon boyutundan sonra ciddi yoksunluğun yaşandığı boyutlar %87,5 ile su, %73,4 ile korunma, %70,3 ile barınma boyutlarıdır. Diğer tüm boyutlar için de, araştırma kapsamındaki çocukların yoksunlukları en az %45,3 düzeyindedir. Böylelikle, her boyutta çocukların en az yarısına yakınının yoksun olduğu söylenebilir (Şekil 6.23).

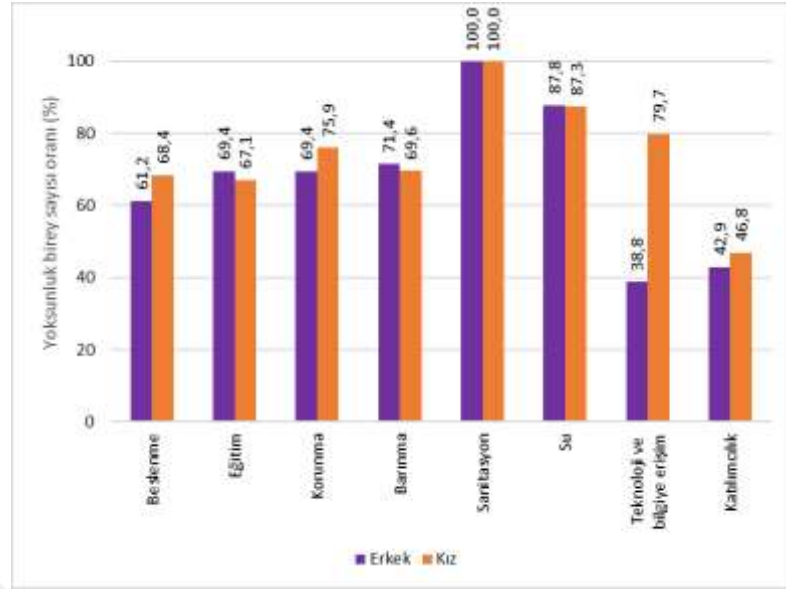

Şekil 6.23 Tek boyuta göre boyutlar itibarıyla yoksunlukların gösterimi

En yüksek yoksunluk oranları, sırasıyla %100 ve %87,5 ile sanitasyon ve su boyutlarında görülmektedir. Sanitasyon boyutundaki yoksunluk, en fazla, tuvalet imkanlarının değerlendirildiği, iyileştirilmiş sanitasyona erişimle ilgili durumdan kaynaklanmaktadır. Su konusundaki yoksunluk ise, ana içme suyu kaynağının iyileştirilmemiş kaynak olması, diğer bir deyişle suyun korunamayan kaynaklardan gelmesinden dolayıdır.

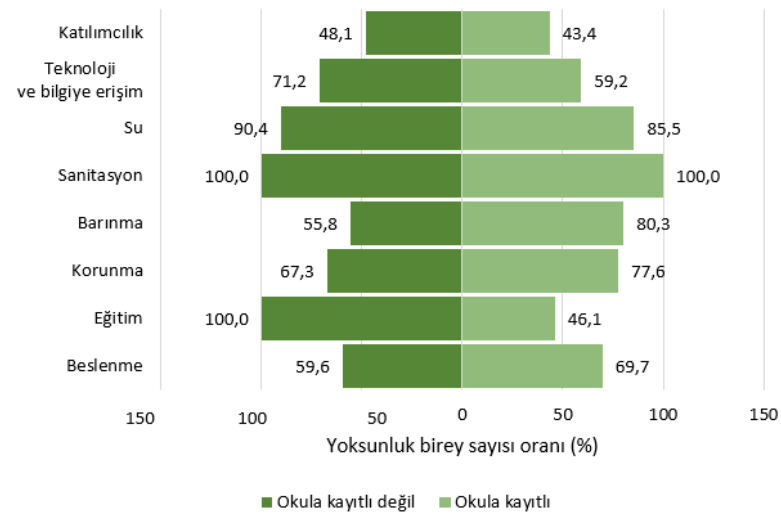
Yoksunluk düzeylerinin, çeşitli bireysel veya hanehalkı özelliklerine göre değişip değişmediğini değerlendirmek üzere, ‘profillemeye değişkeni’ne göre inceleme yapılmıştır (de Neubourg vd. 2012a).

Bu bağlamda, yoksunluklara boyutlar bazında bakıldığında, çocukların cinsiyetleri itibarıyla, ele alınan boyutlardaki yoksunluk birey sayısı oranları incelendiğinde, özellikle teknoloji ve bilgiye erişim boyutunda, kız çocuklar için yoksunluk birey sayısı oranının erkek çocuklarınkinin neredeyse iki katı olduğu görülmektedir. Ayrıca, beslenme, korunma ve katılımcılık boyutlarında da kız çocukları erkek çocuklarına göre daha yoksun durumdadır (Şekil 6.24).

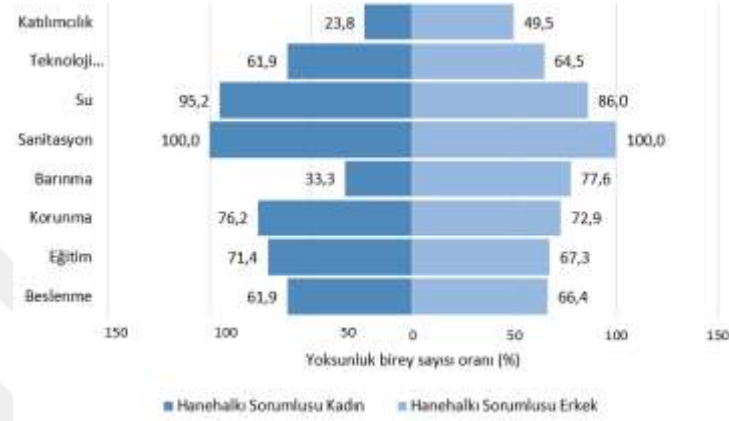
Şekil 6.24 Boyutlara ve çocukların cinsiyetine göre çocukların yoksunluk durumu (%)

Araştırma kapsamındaki 10-17 yaş arasındaki çocuğun %59,4'ünün okula kayıtlı olduğu durumda, çocukların okula kayıtlı olup olma durumlarına göre yoksunlukları incelenmiştir. Okula kayıtlı olan çocukların, beslenme, korunma, barınma olmak üzere üç boyutta yoksunluk birey sayısı oranlarının kayıtlı olmayanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin, okula kayıtlı olmayan çocukların %55,8'i barınma yoksunluğu yaşarken, okula kayıtlı olan çocukların %80,3'ü aynı yoksunluğu yaşamaktadır (Şekil 6.25).

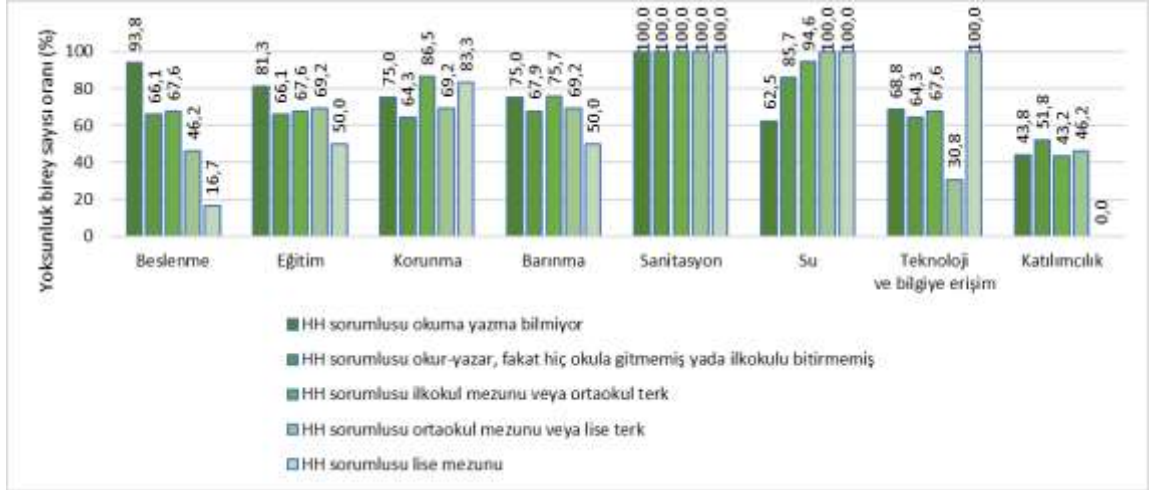
Şekil 6.25 Boyut ve çocukların okula kayıtlı olma durumları itibarıyla çocukların yoksunluk durumu (%)

Hanehalkı sorumlularının çok büyük kısmı (%82,5'i) erkektir. Özellikle, barınma konusunda, hanehalkı sorumlusunun erkek olduğu hanelerde çocukların yoksunluk birey sayısı oranının daha yüksek olduğu görülmektedir (%77,6). Kadın hanehalkı sorumlularının olduğu hanelerde, su, korunma ve eğitim boyutlarında yoksunluk yaşayan çocukların oranı fazladır (Şekil 6.26).

Şekil 6.26 Boyut ve hanehalkı sorumlusunun cinsiyetine göre çocukların yoksunluk durumu (%)

Çocukların %56,3'ü herhangi bir okul bitirmemiş olan hanehalkı sorumlularının olduğu hanelerde yaşamaktadır. Bu durum göze alınarak, hanehalkı sorumlularının eğitim düzeylerine göre çocukların yoksunluklarına bakıldığında, her boyutta değişen bir ilişki olması ile belli bir ilişki deseni gözlemlenmemiştir. Yalnızca beslenme boyutunda, hanehalkı sorumlusunun eğitim düzeyinin yükselmesiyle çocukların beslenme yoksunluğunun azaldığı görülmektedir (Şekil 6.27).

Şekil 6.27 Boyut ve hanehalkı sorumlusunun eğitim düzeyine göre çocukların yoksunluk durumu (%)

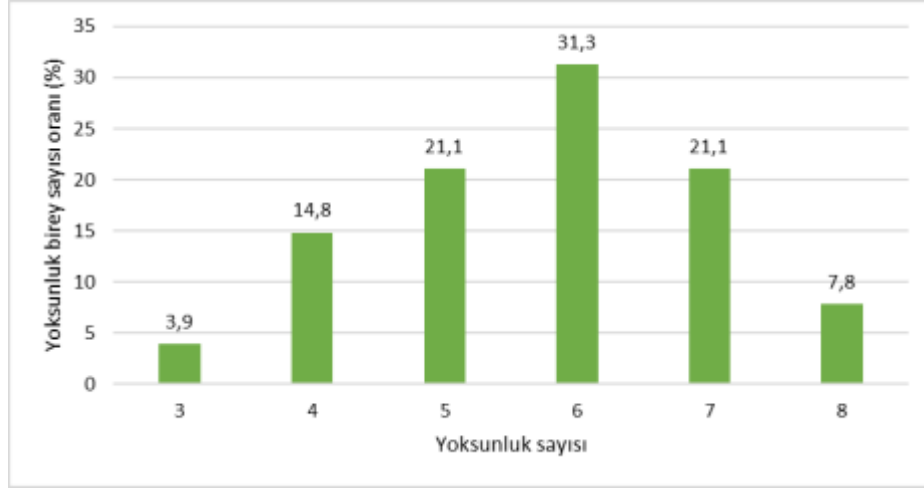
6.3.2 Çoklu örtüşen yoksunluk analizi

Analizin ikinci aşaması çoklu örtüşen yoksunluk analizi olup, tekli yoksunluk analizinde her bir boyut ve gösterge bazında yoksunluklar incelenirken, çoklu örtüşen yoksunluk çocukların maruz kaldığı yoksunlukların sayısının dağılımı, çok boyutlu yoksunluk oranları ve yoksunlukların örtüşmesi incelenir.

Bu bölümde, Bölüm 3.10’da ayrıntıları paylaşılan MODA metodolojisinin basamaklarına göre analiz yapılmıştır.

6.3.2.1 Çoklu yoksunluk birey sayısı dağılımı

Araştırma kapsamındaki çocukların, eş zamanlı olarak deneyimledikleri yoksunluk boyutları incelenmiştir. Ele alınan 8 boyut bazında yoksunluklara bakıldığında, 10-17 yaş arası çocukların %18,7’si 3 ila 4 yoksunluğa, %52,4’ü 5 ila 6 yoksunluğa, %28,9’u ise 7-8 yoksunluğa maruz kalmaktadır (Şekil 6.28). Çocukların en yoğun olduğu grup ise çocukların 6 boyutta yoksun oldukları boyuttur. Ele alınan yoksunluk boyutlarının niteliğine bakıldığında, bu yüksek oran, araştırma kapsamındaki çocukların temel ihtiyaçlarının büyük oranda karşılanmadığını göstermektedir.

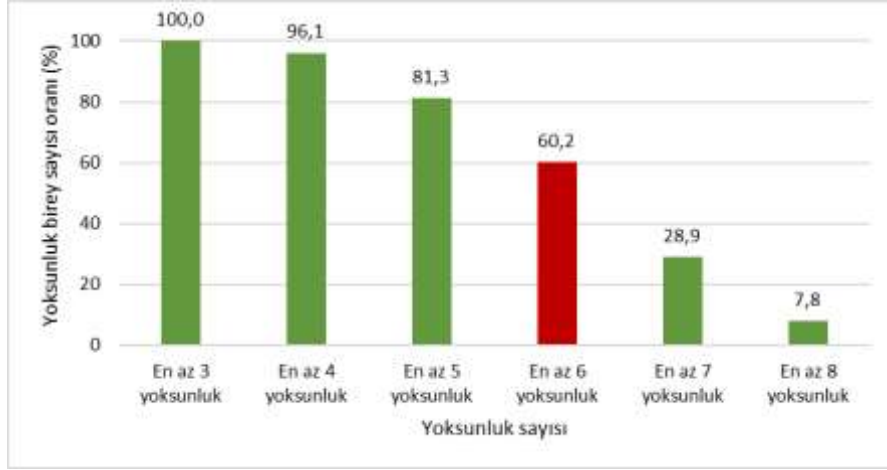

Şekil 6.28 Boyutlar itibarıyla çocukların aynı anda deneyimledikleri yoksunluk sayısı

Görüldüğü gibi bulgular, araştırma kapsamında çocuk nüfusunun tamamının en az 3 boyutta aynı anda yoksunluk yaşadığını göstermektedir. Aynı anda en az 4 boyutta yoksunluk yaşayan çocuklar için bile bu oran %96,1'dir (Şekil 6.28).

Çok boyutlu yoksulluk incelenirken, metodoloji çerçevesinde, belli bir eşik olarak nitelendirebilecek *kesme noktası (cut-off point)* belirlenerek, halihazırda çoklu yoksunluklar yaşamakta olan çocuklar arasında, yoksun çocukların yoğunlaşmasına bakılmıştır. Bunun için tüm çocukların yoksun oldukları boyut sayısı sıralanmış, ortanca değer hesaplanmıştır. Eş zamanlı deneyimlenen yoksunluk sayılarının ortancası 6 olarak hesaplanmıştır. Eş zamanlı yaşanan 6 yoksunluk, çoklu yoksunluğun en yoğun olduğu boyut sayısıdır ve bu sayı kesme noktası olarak alınmıştır.

Kesme noktasının, diğer bir deyişle, eşik değer, 6 boyut olarak alındığı duruma göre, çocukların %60,2'sinin ele alınan 8 boyutun en az 6'sında yoksun oldukları görülmektedir (Şekil 6.29). Bu kesme noktası, aslında, halihazırda aşırı yoksunluk içinde, temel ihtiyaçlarının karşılanmasından mahrum durumda olan çocukların içinde, aşırı yoksunluk içinde olan çocukların ayırımına gidilmesi için hesaplanan bir kesme noktası ya da eşik değerdir.

Şekil 6.29 Çeşitli kesme noktalarında çok boyutlu yoksunluk birey sayısı oranı (%)

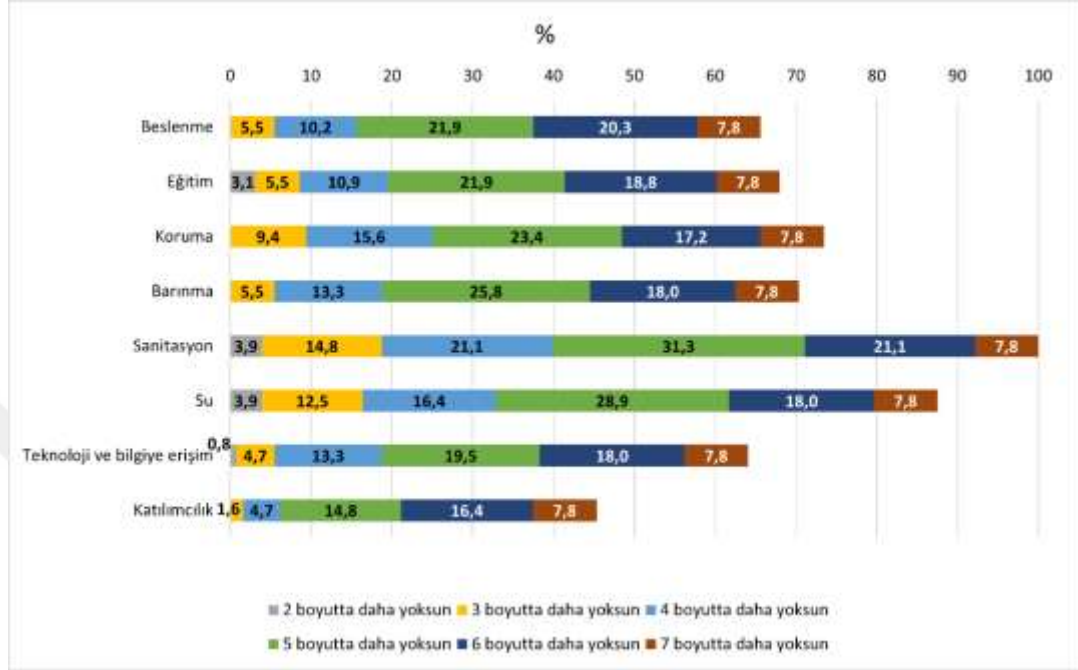
6.3.2.2 Çoklu yoksunluk örtüşme analizi

Çocukların yoksunluk durumunun daha ayrıntılı bir düzeyde anlaşılmasını sağlamak için çocuklar tarafından aynı anda deneyimlenen yoksunluklar incelenmiştir. Örtüşme analizi, hangi yoksunlukların belirli kombinasyonlarının en sık çakıştığı konusunda bir fikir verirken, diğer yandan bazı yoksunlukların bağlantılı olmayan sorun olduğu ve diğer yoksunluklarla birlikte ortaya çıkmadığı konusunda bilgi verir. Örtüşme analizi ile, her boyut için 0, 1, 2, 3, 4 (veya 5) aynı zamanda diğer boyutta da yoksun olan çocukların yüzdesi hesaplanmaktadır (de Neubourg vd. 2012a).

Araştırma kapsamındaki çocuklar için, ele alınan 8 ayrı boyut bazında, her boyut için yoksunluk yüzdesi, diğer boyutlarla örtüşme derecesine göre incelenmiştir. Buna göre, herhangi bir boyutta yoksun olan çocuklar arasında, yalnızca belirtilen tek boyutta yoksun olan çocuk bulunmamaktadır. Bununla birlikte, çocukların hepsinin, eş zamanlı olarak en az 3 boyutta yoksun olduğu görülmektedir.

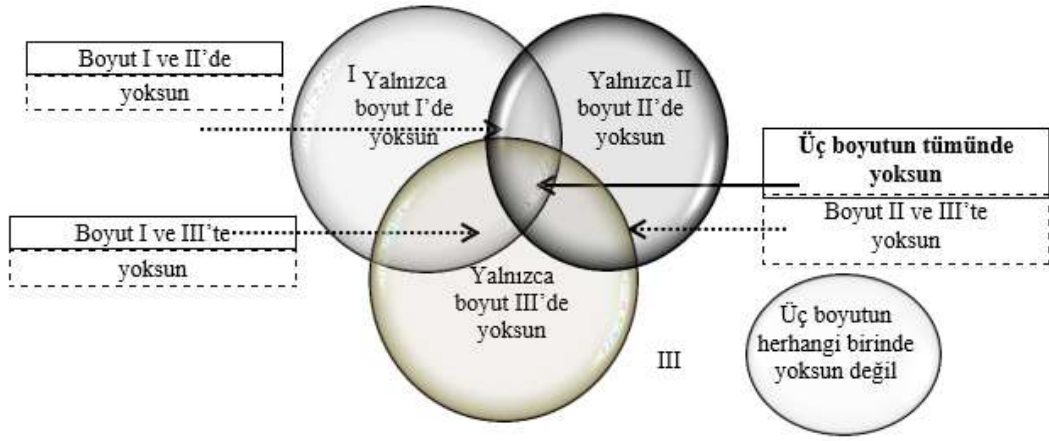
Boyutların nasıl örtüştüğü incelendiğinde, örneğin, toplamda çocukların %68'inin yoksun olduğu eğitim boyutunda yoksunluk yaşayan çocukların, eş zamanlı deneyimlediği, örtüşen diğer yoksunluklara bakıldığında, eğitim boyutundaki yoksunluğa ek olarak, çocukların %3,1'inin 2 boyutta daha, %5,5'inin 3 boyutta daha, %10,9'unun 4 boyutta daha, %48,5'inin en az 5 boyutta (%21,9'unun 5 boyutta daha, %18,8'inin 6

boyutta daha ve %7,8'inin de 7 boyutta daha olmak üzere) yoksun kaldığı görülmektedir (Şekil 6.30)

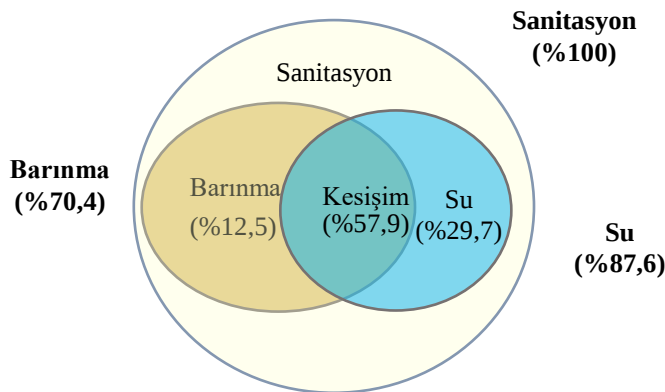
Şekil 6.30 Boyut bazında örtüşen yoksunluklar

Diğer yandan, üç boyutun örtüşmesine dayalı bir analiz yapıldığında, gözlemlenen yoksunluk seviyesini gösteren olası kombinasyonların her biri için, bir Venn şeması oluşturulur: (1) her yoksunluk için ayrı ayrı, (2) iki boyut arasındaki her örtüşme için, (3) üç boyut arasındaki örtüşme için ve (4) üç boyuttan herhangi birinde yoksun olmayanlar için (de Neubourg vd. 2012a).

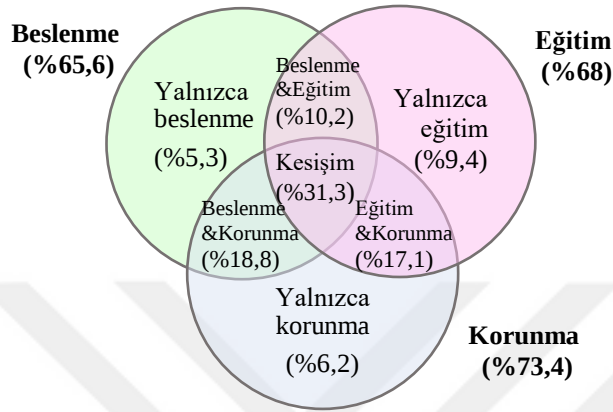
Şekil 6.31 Üç boyuta dayalı yoksunluk örtüşme analizi için Venn Diyagramı (de Neubourg vd. 2012b)

Venn diyagramları kullanılarak, üç boyutun yoksunluk örtüşmesini ve çocukların maruz kaldığı yoksunlukların kombinasyonlarını göstermek mümkündür. Üç boyutta aynı anda en yüksek örtüşme oranına sanitasyon, su ve barınma ile ulaşılmaktadır. Araştırma kapsamındaki çocuklar için, sanitasyon, su ve barınma yoksunlukları için Venn diyagramı ile yapılan örtüşme analizine bakıldığında, barınma ve su boyutlarında yoksun olan her çocuğun, sanitasyon boyutunda da yoksun olduğu görülmektedir. Sanitasyon, barınma ve su boyutları olmak üzere, aynı anda üç boyutta yoksun olan çocukların oranı %57,9'dur. Böylelikle, hem sanitasyon hem su boyutlarında aynı anda yoksun çocuk oranı %87,5, hem barınma hem de sanitasyon boyutlarında aynı anda yoksun çocuk oranı ise %70,4'tür (Şekil 6.32).

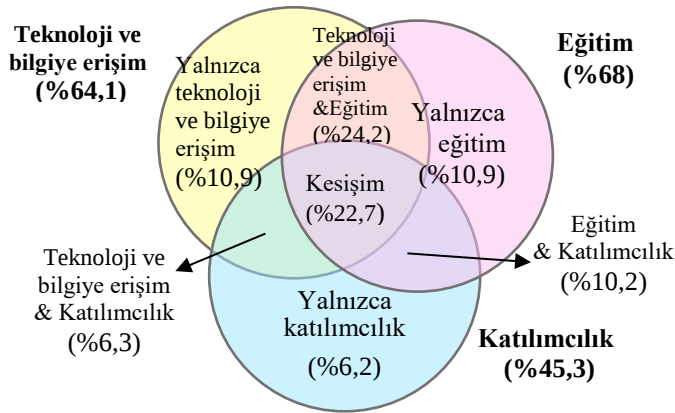
Şekil 6.32 Sanitasyon, su ve barınma açısından yoksun çocukların yoksunluk örtüşmesine ilişkin Venn diyagramı

Beslenme, eğitim ve korunma boyutları ele alındığında, çocukların yaklaşık üçte birinin (%31,3) aynı anda bu boyutlarda yoksun kaldığı görülmektedir. Ayrıca, çocukların %18,8'i beslenme ve korunma, %17,1'i eğitim ve korunma ve %10,2'si beslenme ve eğitim boyutlarında aynı anda yoksundur (Şekil 6.33).

Şekil 6.33 Beslenme, eğitim ve korunma açısından yoksun çocukların yoksunluk örtüşmesine ilişkin Venn diyagramı

Teknoloji ve bilgiye erişim, katılımcılık ve eğitim boyutları birlikte ele alındığında, %22,7'sinin üç boyutta eş zamanlı olarak yoksun olduğu görülmektedir. Üç boyut içinde, ikili olarak aynı anda yoksun olunan boyutlara bakıldığında, en fazla ortak olarak yoksunluk yaşanan boyutların %46,9 ile teknoloji ve bilgiye erişim ile eğitim arasında olduğu görülmektedir. Bu durum, teknoloji ve bilgiye erişimin daha çok eğitim yoksunu olmayan çocuklar tarafından mümkün olabildiğini düşündürmektedir (Şekil 6.34).

Şekil 6.34 Eğitim, teknoloji ve bilgiye erişim ve katılımcılık açısından yoksun çocukların yoksunluk örtüşmesine ilişkin Venn diyagramı

Boyutların örtüşmesinin incelenmesinin en büyük yararı, boyutları ele alırken etkileşimlerin bilinmesine yardımcı olmasıdır. Ele alınan boyutlardan herhangi birindeki yoksunluğun azaltılmasını hedefleyen politikalar, diğer ilgili boyutlardaki azalmayı da hedeflemek zorunda kalacaktır, aksi takdirde çocuklar yine de yoksun kalmaya devam edecektir.

6.3.2.3 Çoklu yoksunluk birey sayısı ve yoksunluk şiddeti endeksi

Çoklu yoksunluk birey sayısı dağılımının hesaplamasının anlatıldığı ve diğer göstergelerin de hesaplamasının paylaşıldığı bölüm olan 3.10'da belirtildiği gibi, araştırma kapsamında aşırı yoksunluk yaşayan bir grup olarak değerlendirilebilen mevsimlik tarım işçisi çocukların durumuna bakıldığında, yoksunluk yaşayan grubun içinde, aşırı yoksunluk yaşayanların belirlenmesinde kesme noktası (*cut-off point*) ya da eşik kullanılarak, eş zamanlı yaşanan yoksunlukların şiddeti incelenir.

Yoksunluk birey sayısı (H), belli bir kesme noktasına (K) göre yoksun olan çocukların sayısını gösterir. Çok boyutlu yoksunluğun görülme şiddeti ve yoğunluğunu gösteren ölçü ise yoksunluğun ortalama yoğunluğu (A)'dır ve farklı kesme noktalarına göre değişim göstermektedir. (CSA ve UNICEF 2018).

Örneğin burada, kesme noktası $K=6$ (8 yoksunluğun 6'sı) alındığında, araştırma kapsamındaki 10-17 yaş grubu çocukların %60,2'sinin çok boyutlu yoksunluk çektiği görülmektedir. Bu çocukların deneyimledikleri yoksunlukların ortalama sayısı çocuk başına 6,6'dır ve bu da çalışmada ele alınan tüm olası yoksunluk boyutlarının %82,6'sını (%A) temsil eder. Bu oran da, yoksunluğun yoğunluğuna göre düzeltilindiğinde, düzeltilmiş çok boyutlu çocuk yoksunluğu birey sayısı oranı (M_0) 0,5'tir.

Düzeltilmiş çok boyutlu çocuk yoksunluğu birey sayısı oranı (M_0), 0 ile 1 arasında değişen değerleri almaktadır. 0 hiçbir çocuğun çok boyutlu yoksunluk çekmediğini, 1 ise tüm çocukların çok boyutlu yoksunluk çektiğini göstermektedir (CSA ve UNICEF 2018). Buna göre, burada, toplam 8 boyutun 6'sının kesme noktası, diğer bir deyişle eşik, kabul

edildiği, yoksunluk çeken çocukların içinde daha da şiddetli şekilde çok boyutlu yoksunluk incelendiğinde, M_0 değerine göre, çocukların yarısının 8 boyutun yarısında yoksun olarak aşırı yoksunluk yaşadıkları görülmektedir.

Kesme noktası (K) arttıkça, hem yoksunluk birey sayısı oranı (H) hem de düzeltilmiş çok boyutlu çocuk yoksunluğu birey sayısı oranı (M_0) azalırken, yoksunluğun ortalama yoğunluğu (A) artar (Çizelge 6.39).

Çizelge 6.39 Çok boyutlu yoksunluk endeksleri

Kesme noktası/ Eşik (K)	Yoksunluk birey sayısı (%H)	Yoksunlar için yoksunluk ortalaması (A)	Yoksunlar için yoksunluğun ortalama yoğunluğu (%A)	Düzeltilmiş çok boyutlu çocuk yoksunluğu birey sayısı oranı (M_0)
3-8 yoksunluk	100,0	5,7	71,8	0,72
4-8 yoksunluk	96,1	5,9	73,2	0,70
5-8 yoksunluk	81,3	6,2	77,4	0,63
6-8 yoksunluk	60,2	6,6	82,6	0,50
7-8 yoksunluk	28,9	7,3	90,9	0,26
8 yoksunluk	7,8	8,0	100,0	0,08

6.3.2.4 Çok boyutlu yoksunluk oranlarının ayrıştırılması

Ayrıştırma analizinin temel yararı, genel yoksunluk seviyesi %100'e eşit olduğunda, her boyutun genel yoksunluk seviyesine tek başına katkı oranını göstermesidir. Bu analiz, her boyutun, genel yoksunluğa katkısını nicelleştirmek ve böylece genel yoksunluğu şekillendirmede, hangi boyutun daha büyük rol oynadığına dair kanıt üretilmesi anlamına gelmektedir (Oh 2023).

Her boyutun, toplam yoksunluk seviyesine tek başına katkısını ölçen *düzeltilmiş yoksunluk birey sayısı oranı* şu şekilde hesaplanır (de Neubourg vd. 2012b):

$$M_0 = M_{01} * \frac{n_1}{n} + \dots + M_{0j} * \frac{n_j}{n}$$

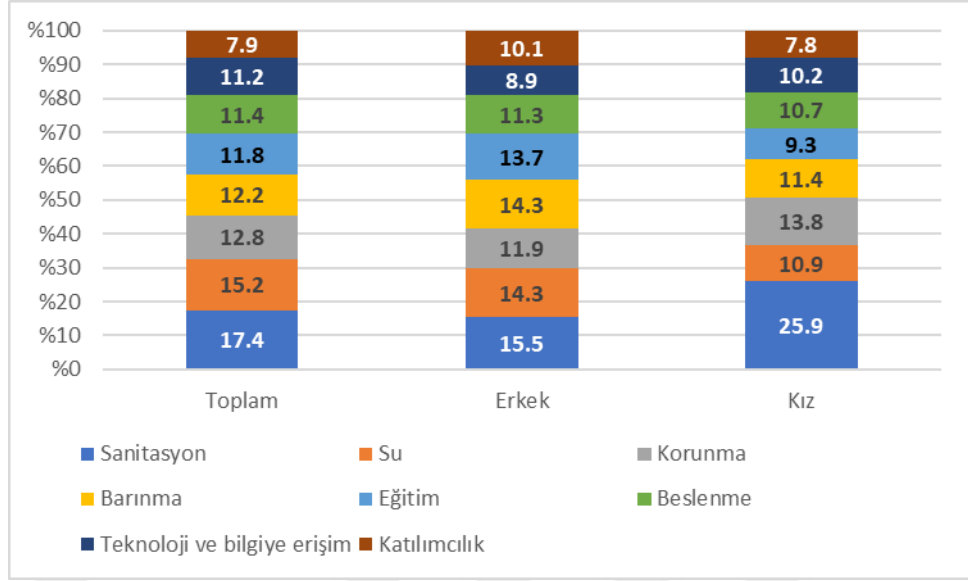
M_0 : boyut j 'nin mutlak katkısı ($j = 1, \dots, d$);
 d : çocuk başına dikkate alınan toplam boyut sayısı;
 n_j : boyut j 'de yoksun olan çocukların sayısı;
 n : örneklemdaki toplam çocuk sayısı

Böylelikle, boyut j 'nin görelî katkısı şu şekilde hesaplanır (de Neubourg vd. 2012b):

$$P_j = \frac{M_{0j} * \frac{n_j}{n}}{M_0} = \frac{H_j * A_j * \frac{n_j}{n}}{M_0} = \frac{\sum_1^n (y_j * y_K)}{n * d * M_0}$$

y_j : boyut j 'de çocuk i 'nin yoksunluk durumu;
 y_K : kesme noktası K 'ya göre çocuk i 'nin yoksunluk durumu;
 M_0 : boyut j 'nin mutlak katkısı ($j = 1, \dots, d$);
 d : çocuk başına dikkate alınan toplam boyut sayısı;
 n_j : boyut j 'de yoksun olan çocukların sayısı;
 n : örneklemdaki toplam çocuk sayısı

En az 6 boyutta ($K=6$) yoksunluk 100 kabul edilerek, düzeltilmiş çok boyutlu çocuk yoksunluğu birey sayısı oranı (M_0) dikkate alınarak, her boyutun tek başına katkı oranı hesaplanmıştır. Genel olarak, sanitasyon boyutunun çok boyutlu düzeltilmiş yoksunluk birey sayısı oranı en yüksek (%17,4) olmuştur, bu boyutu su (%15,2), korunma (%12,8), barınma (%12,2), eğitim (%11,8), beslenme (%11,4), teknolojiye ve bilgiye erişim (%11,2) ve katılımcılık (%7,9) takip etmektedir (Şekil 6.35).

Şekil 6.40 Çocukların cinsiyetine göre düzeltilmiş çok boyutlu çocuk yoksunluğu birey sayısı oranının (K=6) ayrıştırılması

Kız ve erkek çocuklar ayrımında, her bir boyutun genel yoksunluğa tekil katkısına bakıldığında, sanitasyon boyutunun kız çocuklarının yoksunluğuna katkı oranının yüksek olması (%25,9) dikkat çekmektedir. Genele olan katkıda ikinci sırada olan su boyutu, erkek çocukların yoksunluğuna da ikinci sırada katkıda bulunurken, kız çocukların yoksunluğuna sanitasyon, korunma ve barınmadan sona dördüncü sırada katkıda bulunmaktadır.

6.4 Şanlıurfa İli Eyyübiye İlçesi Araştırması

Şanlıurfa ili Eyyübiye ilçesinde, araştırmanın ikinci aşamasının kapsamında, Ekim 2024'te yapılan çalışmalar şu şekilde sıralanabilir:

- Eyyübiye ilçesinde tarım işçiliği yapan ya da yapmış iki aileden (iki anne ve çocukları) oluşan grup ile odak grup çalışması yapılmıştır.
- Eyyübiye ilçesi Onikiler mahallesinde bulunan Eyyübiye Belediyesi Şehit Polis Abdulkadir Oğuz Gençlik Merkezi'nde 13-24 yaş grubunda 13 çocuk ve gençten oluşan grup ile odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Grubta, 13 yaşında 4 çocuk, 17 yaşında 2 çocuk ile 13-17 yaş çocuk grubunda, 5 birey 18 yaşında
- Eyyübiye ilçesinde ikamet eden ve Ankara'da tarım aracılığı yapan bir birey ile derinlemesine mülakat yapılmıştır.

- Eyyübiye esnaflarıyla mevsimlik tarım işçiliği ve Eyyübiye ilçesi sosyo-ekonomik durumuyla ilgili çeşitli birebir görüşmeler yapılmıştır.

6.4.1 Gençlik merkezi odak grup görüşmesi

Yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak çocuk ve gençlerden, eğitime bakış açıları, eğitime ilişkin yaşadıkları zorluklar ile 03 Ekim 2023 tarihinde Şanlıurfa İli Eyyübiye İlçesinde odak grup görüşmesi yapılmıştır. Çocuk ve gençlerin yorum ve algıları çerçevesinde, çocuk ve gençlerin yoksunlukları irdelenmeye çalışılmıştır.

Odak grup görüşmesi, araştırmacının moderatörlüğü ile gerçekleştirilmiştir ve 75 dakika sürmüştür. Katılımcıların kimliklerini gizlemek amacıyla, katılımcılar için K1, K2 ya da E1, E2 şeklinde kodlamalar yapılmıştır.

Görüşme, 4'ü kız olan toplamda 13 çocuk ve gençten oluşan, tamamı Şanlıurfa'da yerleşik gençlik merkezinden faydalanmakta olan çocuk ve gençlerden oluşan bir grupla yapılmıştır (Çizelge 6.40).

Çizelge 6.40 Odak grubu görüşmesi katılımcıları

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Daha önce tarımda çalışma durumu	İsteddiği meslek alanı
E1	Erkek	13	Fındık, çayda çalıştı	Hukuk
E2	Erkek	17	Çalışmadı	-
E3	Erkek	13	Saman işinde çalıştı	Hukuk
E4	Erkek	13	Badem işinde çalıştı	Otomotiv mühendisliği
E5	Erkek	13	Çalışmadı	Tıp
E6	Erkek	18	Çalışmadı	Yazılım mühendisliği
E7	Erkek	17	Çalışmadı	Kuantum fiziği
E8	Erkek	18	Çalışmadı	Hukuk
E9	Erkek	19	Çalışmadı	Pilotaj
K1	Kadın	18	Salatalık, kornişon (Isparta) işinde çalıştı	Eczacılık
K2	Kadın	24	Çalışmadı	Mezun- İki Yıllık
K3	Kadın	18	Soğan (Ankara Balâ) işinde çalıştı	Hukuk
K4	Kadın	18	Çalışmadı	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik

Bu bölümde, niteliksel araştırma ile elde edilen bulgular, yapılan görüşmelerden alıntılarla desteklenerek ele alınmaktadır.

6.4.1.1 Katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri

Çocuk ve gençlerden oluşan görüşme grubunun %46'sı (6 birey) 18 yaş altındadır. Grupta yer alan çocuk ve gençlerden, 7'si 6 kardeş olduğunu, 5'i ise 5 kardeş olduklarını belirtmişlerdir. Buna göre, yalnızca ebeynlerden ve çocuklardan oluşan aileler ele alındığında, bu grup için ortalama hanehalkı büyüklüğü 6,9 hesaplanmaktadır. Nicel araştırmada, araştırma kapsamındaki hanelerin hesaplanan ortalama büyüklüğü (hanehalkı fert sayısı) ise 6,4'tür (Çizelge 6.7). Buna göre, mevsimlik gezici tarım işçiliği yapmak üzere göç etmiş hanelerin ortalama hanehalkı büyüklüğü, görüşme grubunun hanehalkı büyüklüğüne yakındır.

Katılımcıların bazılarının aileleri çevre ilçeler olan Viranşehir, Siverek gibi ilçelerden merkez ilçe olan Eyyübiye'ye göç etmişlerdir. Gelir yönünden sorgulandığında, gruptaki çocuk ve gençlerin ailelerinin düzenli gelir kaynağına sahip olduğu bilgisi edinilmiştir. Babalar çalışmakta, esnafılık ya da fabrika işçiliği yaparak hayatlarını kazanmaktadırlar. Ek gelir olarak, kadın ve gençler, 'yevmiyeye giderek' tarım işi ile gelir sağlamaktadırlar.

6.4.1.2 Tarımda çalışma durumu

13 bireylik grupta, daha önce tarımda çalışmış 5 birey bulunmaktadır. Gruptaki 9 erkek çocuk ve gençten 3'ü, 4 kız çocuk ve gençten ise 2'si daha önce tarımda çalışmıştır. Mevsimlik tarım işçiliği yapma konusunda, daha önce bu şekilde çalışan çocuklar, mevsimlik tarım işçiliğinin bir tür ceza ve ızdırap kaynağı olduğunu söylemişlerdir. Bu deneyimden sonra, eğitime devam etmek ve meslek sahibi olma konusunda kararlılıklarının arttığını belirtmişlerdir.

“Ben tarım işi yaptım. Dağ bayırda, diz kapaklarımızın üstünde, diken içinde fındık topladım. Ben çalışmak istemiyorum. Akıllandım. Okumak istiyorum.” (E1, 13)

“İsparta'ya gittim salatalık toplamaya. Gidince pişman oluyorsun. Diyorsun ki bir mesleğim olmalı. Sabit bir gelirim olmalı.” (K1, 18)

Bunun yanında, bazı katılımcıların tarım işinin zorluğunu yakından görmüş, erken yaşta zorlu tarım işçiliği koşullarını deneyimledikleri gözlemlenmiştir. Çalışırken yaşadıkları fiziksel zorluklarla birlikte, erken yaşlarda çalışmanın uygun olmadığı görüşü paylaşılmıştır.

“Biz Sivas’a gidiyorduk. Ben 9 yaşında pancar çapası yapıyordum. 9 senedir çapa yapıyorum.” (K1, 18)

“10 yaşında Samsun’da çapa yapıyordum. Elimizin içi yara oluyordu, nasır tutuyordu (çapadan). Elimize böyle niye oldu diyorduk, anlamıyorduk.” (E3, 13)

“Kişinin yapısına göre çalıştırıyorlar. Mesela, zayıfsa çalıştırmıyorlar ama mesela yapılı bir kişiye, gücü de yetiyorsa çalıştırıyorlar. Ama bence çalışma yaşı en az 16 ya da 17 yaş olmalı.” (K1, 18)

Mevsimlik gezici tarım işçiliği yapılan sürede, gezici tarım işçiliği yapan çocukların okullarının nasıl etkilendiği konusunda, okul döneminin erken bırakılması ve geç dönülmesi yüzünden dersleri takip edememe konusuna değinilmiştir.

“Ailemle fındığa gittik. Sonra ailem ‘Rize’ye çaya gideceğiz’ dedi. Yevmiyesi fazla ve eve daha fazla para getirelim diye. ‘Çay iki ay daha sürse, benim dönem biter’ dedim. Gitmemek için ağladım.” (E1, 13)

6.4.1.3 Eğitim

Gençlik Merkezi’nde görüşülen çocuk ve gençler okumak istediklerini, ailelerinin de bu isteği desteklediklerini belirtmişlerdir. Gençlik Merkezi ortamını ders çalışmak için kullanmakta, sınırlı sayıda ama internete bağlı bilgisayarlarla soru örneklerine ulaşım sınavlara hazırlanmaktadırlar.

Çocukların, eğitime bakışlarını analiz etmek ve okul ile ilgili görüşlerini anlamak üzere sorular yöneltilmiştir. Merkeze gelen tüm çocuk ve gençler, bilinçli bir şekilde yaklaşmakta olan sınavlara (Liselere Giriş Sınavı (LGS), Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS)) hazırlanmakta, eğitimlerine iyi bir şekilde devam etmek istemektedirler. Eğitimin gerekliliğiyle ilgili farkındalıkları yüksek olduğu gibi, bunun için çaba harcamaktadırlar. Diğer taraftan, sahip oldukları ders çalışma koşulları ve eğitim masraflarının aileye etkisiyle ilgili yorumları olmuştur.

“Evde oda sayısı fazla değil, evde ders çalışmıyorum. Liselere Giriş Sınavına çalışmak için buraya (Gençlik Merkezi) geliyorum” (E1, 13)

“Türkiye’de eğitim para ile olmuş. Mesela ben dershaneye gidecektim, 4- bin TL diyorlar. Altı kardeşiz. Babam karşılayamıyor. O yüzden ben de buraya geliyorum. Buraya gelen öğrencilerin hepsi dershaneye gitmek istiyor aslında.” (E2, 17)

Eğitime ilişkin tartışmada, çocuk ve gençler, ana olarak verilen eğitimin kalitesine değinmişlerdir. İkinci olarak da ders çalışma ortamları ve ihtiyaç duyulan eğitim materyalleri konuşulmuştur. Üçüncü olarak da ailelerinin eğitimlerine olan bakış açısı görüşülmüştür.

Eğitim kalitesine ilişkin çocuk ve gençlerin ilk değerlendirdikleri unsur öğretmen kalitesi olmuştur. Çocuk ve gençlerin, öğretmenlerin öğrencilere bakış açıları ve yaklaşımları açısından farkındalığa sahip olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcılar, bulundukları ile ve hatta ilçeye göre öğretmenlerin öğrenciye karşı önyargılı davrandığını düşündüklerini belirtmişlerdir.

“Bazı öğretmenler çok tecrübesiz, ilk atandıkları yer olduğu için. Bir de bazısı işini hiç sevmiyor. Benim okuduğum okulda öğretmenler iyiydi ki hepsi de dışarıdan gelmişti” (K1, 18)

“Öğretmenler önyargılılar. Bazıları eğitim verdikleri yere (ilçeye) göre ayırım yapıyorlar. Buradaki öğrenciler kalitesinin daha düşük olduğunu düşünüyorlar. Aslında zaman içinde bazılarının önyargıları değişiyor ama kimilerinki de değişmiyor. Buna bağlı olarak da eğitim aksıyor” (K2, 24)

Katılımcıların eğitimle ilgili diğer yorumları arasında, görüşmede sıkça tekrarladıkları değişen ekonomik koşulların eğitime etkisi olmuştur. Katılımcı çocuk ve gençler, artan fiyatların eğitim masraflarını olumsuz şekilde etkilediğinin altını çizmiştir. Olumsuz etki, yardımcı kitap fiyatlarının ve özellikle dersane ücretlerinin yüksek olması şeklinde açıklanmıştır.

“Ekonomik durum etkiliyor. Çoğumuz orijinal kitap alamıyoruz. İkinci el kitap ya da siyah beyaz çıktılar alıyoruz. Tabi ki de bazı sorular renkli olmayınca soruları çözemiyoruz. Örneğin, geometri soruları.” (K1, 18)

“Bu sene ağabeyim de dershaneye gitmek istedi diye annem de çalışmak zorunda kaldı. Zaten nenem ve dedem de bizim üzerimizde. Annem de işe gidiyor, yevmiyeye. Çok zor oldu.” (E3, 13)

Diğer değinilen konulardan biri, genel okul giriş sınavlarının ve derslerin zorluğu olmuştur.

“LGS (Liselere Giriş Sınavı) sınavı bu sene daha da zorlaştı. Baraj 70 oldu. Derslerimiz de sınavlarımız da çok zor. Hep klasik tarzda.” (E1, 13)

Nicel araştırmada, görüşülen çocuklardan sıklıkla duyulmuş olan ‘okul kötü bir yerdir’ ifadesiyle ilgili grubun görüşleri alınmıştır. Alınan yanıtlar, okul içinde ve dışında bazı öğrencilerin deneyimledikleri kötü alışkanlıkların, öğrencilerin okuldan kaçınmasına yol açtığına işaret etmektedir. Diğer belirtilen bir sebep de okuldaki diğer öğrencilerden kaynaklanan akranların zorlayıcı davranışlarıdır.

“Okulda sigara var, sigara getiriyorlar. Bazı arkadaşlar mezarlığa gidip alkol içiyor burada” (E1, 13)

“Akran zorbalığı var. Çocuklar baskı altında kaldıkları için okula gitmek istemiyorlar. O yüzden bazı arkadaşlar okul kötü demiş olabilirler.” (K1, 18)

“Okulun kötülüğü, okulun niteliğine göre değişiyor mesela. Bazı okullar var, hiç sigara denetimi yapılmıyor.” (K1, 18)

Okulu kötü bir yer görme ve gitmek istememe tartışması kapsamında, grubun eğitimin neden iyi bir şey olduğunu belirtmeleri için, ‘Okula devam etmek istemeyen akranlarınıza neler söylemek istersiniz?’ sorusu ile, aslında okula gitme sebebiyle ilgili kendi görüşlerini yansıttıkları, akranlarına doğrudan tavsiyeleri alınmıştır. Buna göre, katılımcı çocuk ve gençler, meslek edinmenin ve iyi bir işe sahip olmanın yolunun okula gitmekte olduğunu düşünmektedirler.

“Okula gitmek istemeyen bir arkadaş olsa şöyle derdim: İleride keşke elimde yapabileceğim bir mesleğim olsaydı diyeceksin. Başka bir iş yapmak istersen de ağır işlerde çalışacaksın.” (K1, 18)

“Eğer okula gitmek istemeyen arkadaşlar okurlarsa, meslekleri olur. Bizim altın bileziğimiz var derler.” (E1, 13)

Ailelerin çocukların eğitime bakış açısı değerlendirildiğinde, gruptaki çocuk ve gençlerin ailelerinin, çocuklarının okula devamı konusunda duyarlı olduğu gözlemlenmiştir. Ailelerin duyarlılık ve fedakarlıklarının yanında, okula devam ve başarı konusunda baskıcı oldukları da paylaşılan ifadelerden öğrenilmiştir.

“Ailem, LGS sınavında belli puanın altında alırsan seni okuldan çıkarırsın diyorlar. Annem diyor ki ‘300 puanın altında alan adam değil, öğrenci değil’” (E1, 13)

“Ailenin baskısı olunca insan ders çalışabiliyor. Ailem, ‘İster oku ister okuldan çık. Çıkarsan, ben seni işe gönderirim. Pişman olursun.’ diyor.” (E3, 13)

“Babam, ‘Ben size herşeyi yaparım. Yeter ki okuyun.’ diyor. Ben de her sene takdir getirdim.” (E3, 13)

“Annem ilkokul terk, babam da ilkokul terk. Her ikisi de bizim okuyup bir yerlere gelmemizi istiyorlar. Bizim okumadık, en azından siz okuyun diyorlar” (K1, 18)

Nicel araştırmada gözlemlenen eğitime katılım konusunda, erkek ve kız çocuklar arasında ayrımcılık yapılmasıyla ilgili durum, görüşülen bu grupta da ortaya çıkmıştır. Katılımcı

çocuk ve gençler, bu konuyla ilgili olarak bazı ipuçları vermiştir. Buna göre, yaşanan toplumdaki bakış açısı olarak, erkek çocuklar için okulun zorunlu olduğu görüşünün yanında, kız çocuklarının okula gitmesinin isteğe bağlı olması görüşü katılımcılar tarafından dile getirilmiştir.

“Annem ve babam bize bıraktı okuyup okumamayı. Kız kardeşlerim var. Onlar okumadı. Ben okuyacağım demiştim. Ama genelde çevreye bakınca, kız çocukları başka. Aileden çok konu komşu baskısı var.” (K2, 24)

“Geçen gün buraya geldiğimde bir ağabey vardı. Arada bir geldiğimde şöyle dedi: ‘Ben kız olsaydım okumazdım. Çünkü, zaten evlenince çoluk çocuğa karışacağım. Kocam ne getirirse getirsin’. Ben de dedim ki ‘Ben kız olarak okumazsam bak toplum senin söylediklerini söyleyecek’ (K1, 18)

Katılımcılarla, ileride çalışmak istedikleri alanlar ve seçmek istedikleri meslekler sorulmuştur. Buna göre 13 katılımcının 4’ü hukuk alanında eğitim yapmak istemektedir. Diğer katılımcılar, mühendislik dalları ile tıp, eczacılık, psikolojik ve rehberlik danışmanlığı gibi bölümler okuma istemektedirler. Diğer yandan, okumak istedikleri bölümler ile hayallerinin aynı olmadığı durumları da dile getirmişlerdir.

“Eczacılık için hazırlanıyorum. Makine, yazılım gibi biraz daha dijitalleşmiş teknik bir alanda çalışmak isterdim” (K1, 18)

“Birinci hayalim oyuncu ajansına kaydolmak. İkinci hayalim avukat olmak. Üçüncü hayalim de futbolcu olmak. Hayallerimin peşinde koşacağım.” (E1, 13)

6.4.1.4 Bilgi ve teknolojiye erişim

13 bireylik grupta 6 bireyin kablosuz internete erişimi olduğu öğrenilmiştir. Kablosuz internet kullananların üçü interneti komşusunun şifresi ile komşusuyla ortak kullanmaktadır. 13 bireylik grupta, hepsi üst yaş grubu katılımcılarından olmak üzere 9 gencin de kendi kullanımında olan akıllı telefonu bulunmaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu, interneti sınav hazırlığında soru çözümü için kullandıklarını ve sınav hazırlık uygulamalarını indirdiklerini belirtmişlerdir. Diğer taraftan, telefon ile oyun oynayan katılımcılar bulunmaktadır. Katılımcılar, aynı zamanda interneti sosyal medya için kullanmaktadır.

Özellikle, çevirim içi dijital oyun oynama konusunda çocukların kırılgan bir grup oluşturduğuna dair genel görüşü destekleyecek şekilde, katılımcılar bağımlılık düzeyinde

çevirim içi dijital oyun oynama ve bunun için çevirim içi ortamda para yatırma gibi durumlara değinmişlerdir. Bu da günümüzde çocuk ve gençlerin siber ortamlarda karşılaşabilecekleri riskler ve kırılgan grup olma sebebiyle, karşılaşabildikleri zararlar için ayrı bir göstergedir.

“Annem telefonunu ders çalışmak için veriyor. Öyle, soru çözümü yapıyorum.” (E4, 13)

“7. Sınıftayken arkadaşım ile ders çalışacağım diyip internet kafede oyun oynuyordum. Harçlığımdan artırdığım para ile. Kuzenim beni alıstırdı.” (E1, 13)

“Tablet vardı. Ben oyun oynayınca, ‘pise gidiyorum’ diye babam tableti kırdı.” (E4, 13)

“Mesela PUBG oyununa para yatırılıyor. Bir arkadaş, oyun içinde bir mumya karakteri almak için telefonunu sattı, hesaba 4000 TL yatırdı. Her ay 3000-4000 TL fatura getiriyor.” (E1, 13)

Eğitime ilişkin ulaşılabilecek imkanlarla ilgili tartışmada, otobüsle ulaşılabilecek mesafede kütüphane olduğu belirtilmiş, ancak kütüphanenin ders çalışma alanlarının genelde dolu olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların gençlik merkezine gelme sebeplerinden biri de merkezin katılımcıların yürüyüş mesafesinde ders çalışabileceği bir yer olmasıdır. Diğer ihtiyaçların sorulması üzerine, görüşme yapılan gençlik merkezinde, eğitime ilişkin olarak kitapların bulunmayışı, internetin olmayışı ve bilgisayar sayısının azlığı konuları dile getirilmiştir. Ayrıca, katılımcılar, ders ve soru çözümü için merkeze öğretmenlerin gelip ders vermesinin çok faydalı olacağını dile getirmişlerdir. Bunun yanında, etüt merkezleri gibi bir öğretmenin merkezde sürekli olmasının, daha disiplinli ders çalışmak için faydalı olabileceği belirtilmiştir. Kitaplar konusunda, merkeze zaman zaman kitapların geldiği, ancak öğrencilerin kitapları yanlarında götürdüğü için merkezde kitap kalmadığı bilgisi merkez sorumlusundan edinilmiştir.

6.4.1.5 Annelerin evlenme yaşı

Yapılan görüşmede, annelerin eğitim düzeyinin genel olarak ilkökul terk şeklinde ifade edilmesi üzerine, annelerinin evlenme yaşı ile ilgili bilgi alınmak istenmiştir. Alınan yanıtlar içinde, şu an 40 üzeri yaşlarda olan annelerin 18 yaşın altında evlendiği öğrenilmiştir. Kadınların okula gitmeme ya da okulu terk etme sebeplerinin başında gelen çocuk yaşta, erken evlenme durumu katılımcıların hepsinin annesinin geçirmiş olduğu bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

“Annem 14 yaşında evlenmiş. Şimdi 40 yaşında ve 5 kızı ve 1 oğlu var.” (E3, 13)

“Benim annem de 15 yaşında evlenmiş. 43 yaşında ve 3’ü kız, 4’ü oğlan üzere 7 çocuğu var.” (E8, 18)

“Kimi istediği için evleniyor, kimi istemeden.” (K1,18)

“Belli bir yaşa gelene kadar, bu duruma (evliliğe) uyum sağlaması doğru değil ki. Küçük bir çocuk yani.” (K2,24)

6.4.2 Eyyübiye ilçesi anne ve çocuklar odak grup görüşmesi

Daha önce mevsimlik tarım işçiliği yapmış, iki aileden iki anne ve çocuklarından oluşan, toplamda 10 bireyden oluşan bir grupta odak grup görüşmesi yapılmıştır (Çizelge 6.41). Her iki hanehalkı da Şanlıurfa ilinin Eyyübiye ilçesinde sürekli ikamet etmektedir.

Çizelge 6.41 Odak grup görüşmesindeki çocukların okula devam durumları

Katılımı	Cinsiyet	Yaş	Okul durumu (devam edilen sınıf)
KÇ1	Kadın	10	6.
EÇ1	Erkek	17	7.
KÇ2	Kadın	6,5	1.
KÇ3	Kadın	10	4.
KÇ4	Kadın	12	6.
KÇ5	Kadın	12	Özel eğitim
KÇ6	Kadın	17	6 terk
KÇ7	Kadın	16	-
EÇ2	Erkek	19	İnşaatta çalışıyor
EÇ3	Erkek	15	8 bitti

Anne, 1980 doğumludur ve 3. Sınıfı bitirip ilkokulu terk etmiştir. 4 kız ve 2 erkekten oluşan ailesinde, 2 erkek kardeşten ikisi de ilkokulda 5 yılı bitirmiştir. Kız kardeşlerden okula giden tek kız çocuğu kendisidir.

Aile, 3 sene mevsimlik tarım işçiliği yapmıştır. Aile, 3 yıl zarfında, Ankara Polatlı’da 2 ay soğan hasatı, Artvin Borçka’da 20025 gün ve Sivas’ta 6 ay pancar çapa ve fasulye hasatında çalışmıştır.

Mevsimlik tarım işçiliğine gitmenin en büyük sebebinin, Şanlıurfa içinde yapılan tarım işine çok az yevmiye ücretinin verilmesi, ona nazaran mevsimlik tarım işinden daha fazla para kazanılıyor olmasıdır.

“Tarım işinde sevilecek bir şey var mı? Burada (Şanlıurfa) çok az yevmiye veriliyor. Pamuk hasatı gün ışımadan, karanlıkta başlıyor.” (Anne1, 44)

“5-6 ay çadırda kalıyoruz. Yağmur yağınca yatakların altı su aldı. Banyo için, yemek için su taşıyoruz. Elektriği güneş enerjisiyle sağlıyoruz. Yok bir sağlık sorununuz.” (Anne2, 48)

“Burada, Şanlıurfa’da çok az yevmiye veriyorlar, hiç gitmem. Sigortayı bile yatırmıyorlar. Yevmiyeyi de geç yatırıyorlar. Taksitli yatırıyorlar.” (Anne2, 48)

“12 yaşında otistik bir kızım var. İstesem de mevsimlik çalışmaya hiç gidemedim. Kızım 3,5 yıldır haftada iki kere özel eğitim merkezine gidiyor. Urfada bir iki kere fıstığa yevmiyeye gittim. Evde biber salçası ve kurutulmuş biber yapıp satıyorum.” (Anne1, 44)

Görüşmede tarım aracıları için ücretlerden yapılan kesintilerden bahsedilmiştir. Aile tarım aracısı kesintisinden kaçınmak için, daha önce çalıştığı bireyler aracılığıyla doğrudan mevsimlik tarım işçiliği yapmaya başlamıştır. Bu yöntemin maddi olarak daha avantajlı olduğu belirtilirken, ulaşım aracı ve bu tür bağlantıları olmayan hanelerin zorunlu olarak tarım aracısıyla çalıştığı belirtilmiştir.

Katılımcı aileler, mevsimlik tarım işçiliği ve Şanlıurfa’da yapılan tarım işçiliği dışında, bir aile oğlunun inşaat işçiliği yaptığını belirtirken, annelerden biri terzilik yapmaktadır. Terzilikle ilgili anneye, girişimcilik kapsamında yerel yönetim geri ödemeli finansal destek alması önerilmiş ancak iş kurma konusunda eşinin desteği olmadığı için bu girişimcilik fırsatı da rafa kaldırılmış.

Çocuklara, okul ve dersleriyle ilgili sorular yöneltilmiştir.

“Dersleri kendi kendime yapmaya çalıştım, yapamayınca bıraktım. Araba alım satımı yapacağım, on numara iş.” (EÇ2, 18)

“12-13 yaşımdan beri mevsimlik işçilik yaptım.” (EÇ2, 18)

“Okul iyi bir yer değil, gitmek istemedim. Yabancı öğrenciler, okulun önünde tüp patlattılar. Okula yanlarında çakmak, bıçak, zincir getiriyorlar. Yabancıların iyisi de var kötüsü de var.” (EÇ2, 18)

“Okulu uzattım. Tek başıma okula gidemedim. Tekin değildi. 6. Sınıfı bitirince okulu bıraktım.” (KÇ6, 17)

“8’i bitirdim. Kendim okula gitmek istemedim, bırakım.” (EÇ3, 15)

6.4.3 Tarım aracısı görüşmesi

Tarım aracıları, tarımda iş ve işçi bulma aracılığı görevini yapmak üzere izin verilen gerçek veya tüzel bireylerdir (İŞKUR). Resmi olarak, tarım aracılığı yapmak için, Türkiye İş Kurumundan izin alınması gerekmekte, aracılık belgesi alınmaktadır.

Tarım aracısı, mevsimlik emek sağlanmasında ve organizasyonunda işçi ile işveren arasındaki bağıdır. Çavuş, dayıbaşı ve elçi, tarım aracılarının farklı bölgelerde anılan farklı isimleridir. Aracılık uzun yıllardan beri süregelen bir uygulamadır ve süreç içerisinde bir “kurum” haline gelmiştir. Şu anki tabloda “aracılık kurumu”, mevsimlik geçici tarım işçiliğinin olmazsa olmazı olarak görülmektedir.

Görüşme yapılan aracılarla genel olarak konu, genel fiyatlar düzeyindeki artışlarla birlikte, mevsimlik işçi, yevmiye ücretlerindeki önemli artışlar gündeme gelmiştir. Ekonomik krizin yansımaları ile mevsimlik işçiler başta talep ettikleri ücretlerin güncellenmesi için görüşmelere başlamış ve kesin artış talebini aracılara sunmuştur. TİGEM için çalışıldığında, ücretlerde kesinti olduğu da belirtilmiştir.

Görüşülen aracı, yılda 3 ay için bu işi yapmaktadır ve Ankara’ya 80 yetişkin ve 200 çocuk ile gelmiş, bu sürede pancar çapa ve soğan hasatında işçileri çalıştırmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliğinin en önemli sebebinin, gelen işçi hanhalklarının toprağı olmaması ve Eyyübiye’de de iş bulamamaları olduğunu belirtmiştir.

Özellikle, muhtarların mevsimlik işçilere su vermemesi en önemli sorunlardır. Bidonlarla köyden su alınabilmektedir. Kullanılan elektrik de gidip gelmektedir. Ankara Balâ ve Polatlı özelinde toprağın sert olması da tarım işini güçleştirmektedir.

6.4.4 Eyyübiye ilçesi görüşmeleri

Şanlıurfa ili Eyyübiye ilçesi ziyaretinde, ilçenin sosyo-ekonomik yapısına ilişkin değerlendirme yapma, görüş almak üzere, Eyyübiye ilçesinde esnaflarla görüşmeler yapılmıştır.

Görüşmelerde, mevsimlik gezici tarım işçiliğinin en büyük sebebinin, Şanlıurfa’da iş olmaması değil, Şanlıurfa içinde tarım işi için belirlenen ücretlerin düşük olması olduğu belirtilmiştir.

Kendi dükkanında, aile işi olarak tuhafiyecilik yapan 42 yaşındaki kadın tuhafiyeci:

“6 çocuğumun hepsi de okuyor. En küçüğü 7 yaşında. Yaşam zor. Bir bebek doğum masrafı (giyim vs.) 1000 TL masraf. Urfa’da yevmiye 220 TL. Ama dışarı 450 TL. Öyle olunca kimse Urfa’da kalmak istemiyor.” (Esnaf1, kadın, tuhafiyeci, yaş 42)

Diğer esnafların dile getirdikleri:

“3 züccaciye dükkanım var. Askerlik yapana kadar 1993’ten 2002’ye kadar mevsimlik tarım işçiliği yaptım. Mevsimlik tarım işine gidişin yüzde 98 sebebi ücret düşüklüğü, Ücretler burada günlük 200 TL’yi bulmuyor. Çocuk çok, geçim zor, Kızlar çalışsa, o da evlenene kadar, sonra yasak. Tek maaşla da geçim zor. Bir çaydanlık 1000 TL olmuş. Aileyi topluyorlar, ihtiyaç olmasa da alışmışlar gidiyorlar.” (Esnaf2, züccaciye, erkek, yaş 45)

“Bin tane üniversite yapacaklarına, iş imkânı sağlasalardı. Ben üniversite okudum şimdi, çocuk kıyafeti satıyorum.” (Esnaf3, çocuk giysileri satan mağaza, erkek, yaş 35)

İlçede ziyaret edilen yerlerde de görüşmeler yapılmıştır. Farklı kuşaklardan bireylerin görüşlerine bakıldığında okulların niteliğine ilişkin hâkim görüşle karşılaşılmıştır:

“Kızım okumadı, diğerleri okudu. 6 çocuğum var. Okulların etrafı pis, çocuklar gitmek istemiyor.” (Halk1, kadın, yaş 60)

Karşılaşılan çocuklarla da okul ve okula devam hususunda sohbet edilmiştir. 11. sınıfa geçen, ekonomik olarak imkanları olan erkek çocuğu artık okula gitmek istemediğini dile getirmiştir:

“11. sınıfa geçtim. Artık okula gitmeyeceğim, Okul tuvaletleri Tekel bayi olmuş. Gitmem. Uyuşturucu var.” (Halk2, erkek, yaş 16)

Okula bırakmış başka bir çocukla görüşüldüğünde, yine okulun kötü bir yer olduğuna dair genel görüşü pekiştiren ifadeleri öğrenilmiştir:

“Bu sene 1 ay fındık toplamaya gittim Orduya. Arkadaşım aynı yaşta, bıraktı okulu, kaydını aldırmadı. Ceviz satıyorum, karpuz satıyorum. Okulu bıraktım, çünkü okul kötüdür.” (Halk3, erkek, yaş 14)

7. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Mevsimlik tarım işçisi çocuklar, tarım işçiliği için göç eden ailelerinin yalnızca yanında gelen çocuklar olmaktan öte, tarımın içinde yılın önemli bir bölümünde tarımsal üretimde aktif olarak çalışan çocuklardır. Başta eğitim süreçlerinin kesintiye uğraması ve okullarından uzaklaşmak zorunda kalmaları olmak üzere, bu çocuklar çok yönlü yoksunluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Mevsimlik gezici tarım işçiliğinin üretimdeki önemli kritik rolü, yani ülkenin farklı coğrafi bölgelerinde tarım işinin büyük ölçüde onların emeğine bağlı olması, işçilerin iyi olma halinin sağlanmasının önemini artırmaktadır. Ancak, üretim dönemlerinde yapılan tarım işinin yoğunluğu, yalnızca üretimin kendisine odaklanmaya sebep olmaktadır. Bu durum, mevsimlik tarım işçilerinin iyi olma hallerinin göz ardı edilmesine, böylece üretimin asıl aktörlerinin durumunun geri planda kalarak sorunların kanıksanmasına yol açmaktadır.

Ülkede çeşitli yerleşim yerlerinde, mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik merkezi ve yerel yönetimler tarafından gösterilen çabalar ve iyileştirmelere rağmen, yürütülen araştırmalar, ülke genelinde henüz sistemsal bir düzelme sağlanamadığına işaret etmektedir. Bu sebeptir ki hem mevsimlik tarım işçisi ailelerinin hem de çocuklarının durumuyla ilgili inceleme ve araştırmalar sürekli gündemde kalmaktadır.

Bir çocuğun yaşam standardını, ailesinin yaşam standartlarından bağımsız değerlendirmek olanaklı değildir. Bu sebeple, çalışmanın temel konusu olan mevsimlik tarım işçisi çocukların yoksunlukları konusu, içinde bulundukları hanhalklarının tarım işçiliği sürecindeki yaşam koşulları incelenerek ele alınmıştır.

Bu çalışmada; mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların tarım işçiliği yaptıkları dönemde bulundukları koşullarla ilgili yapılan gözlem ve incelemelerin ötesinde, mevsimlik tarım işçisi çocukların durumu, hak temelli yaklaşım ile, “yoksunluk” ve “iyi olma hali”

temelinde analiz edilmiştir. Kullanılan analiz yöntemi olan Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi (MODA) ile çocukların yoksunluğunun boyutları ve bu yoksunlukların şiddeti nicel olarak incelenmiş, nitel analiz ile de durumun boyutları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yapılan analizde, Ankara ili Balâ ilçesine gelen 10-17 yaş grubundaki mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların yoksunlukları; beslenme, eğitim, korunma, barınma, sanitasyon, su, teknoloji ve bilgiye erişim, katılımcılık olmak üzere 8 boyuta göre değerlendirilmiş ve yoksunlukların boyutları ve derinlikleri belirlenmiştir. Alan çalışması sonrasında, mevsimlik tarım işçiliği yapılan yerlerde yoksunlukların şiddetli olduğu varsayımı bu çalışmanın sonuçlarıyla desteklenmektedir.

Çalışmanın ilk aşamasında ele alınan Ankara ili Balâ ilçesinde görüşülen ve bilgi alınan hanehalklarının büyük bir kısmının yaşam koşullarının, insan onuruna yaraşır yaşam koşullarından uzak koşullar olduğu gözlemlenmiştir. Aynı zamanda, çocuklarla yapılan görüşmelerde, mevsimlik tarım işçiliği yapmak üzere asıl yaşam yerlerinden ayrılan çocukların; sağlık, barınma ve sanitasyon gibi temel haklardan yoksun oldukları, eğitim olanaklarını kaybetmiş ya da eğitime erişimlerinin kısıtlı ya da devamlarına ilişkin belirsizliklerin hâkim olduğu, bedensel ve ruhsal açıdan çocukluk döneminde zarar görmeye başlamış oldukları gözlemlenmiştir.

Bu çocukların diğer yoksunluk yaşayan çocuk gruplarından en büyük farkı eş zamanlı olarak çok temel haklarından yıl içinde uzun sürelerce mahrum kalmalarıdır. Örneğin, *‘Bu yaşadığımız rezillik, keşke depremde ölseydim’* diyen sahada görüşülen kız çocuğunun sözlerinden anlaşılabileceği gibi, yaşanan yoksunluklar hem fiziksel hem de psikolojik olarak çocukların yaşam koşullarından bezdiklerini göstermektedir.

Araştırmanın ikinci aşamasında, mevsimlik tarım işçilerinin çoğunluğunun asıl yaşadıkları ilçe olan Şanlıurfa ili Eyyübiye ilçesinde odak grup görüşmelerinde, görüşülen 13-24 yaş grubunda daha önce mevsimlik tarım işçiliği yapmış çocuk ve gençlerin mevsimlik tarım işçiliğinin bir tür ceza ve ızdırap kaynağı olduğunu belirtmesi,

halen mevsimlik tarım işçiliği yapan çocuk ve gençlerin durumunun vahametinin altını çizmektedir.

Çalışma sonucunda elde edilen sonuçlara göre çıkarımlar konular itibarıyla aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Su, sanitasyon olanakları ve enerjiye erişim: Mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklar, iyi olma halleri için kritik öneme sahip olan sanitasyon, su ve barınma gibi temel boyutlarda yoksunluk yaşamaktadırlar. Günlük en basit ihtiyaçların bile belli çaba ve güçlkle karşılandığı bu ortamda, tarım işçiliği yapmasa da ailesinin yanında gelen 5-7 yaş çocukların bile, çadır ortamlarında ailelerine su taşıma gibi işlerde yardım ettiği görülmüştür. Bulunulan ortam, küçük çocukların gözünde, birlikte olunan özgür bir ortam gibi gözüксе de suya ve temizlik olanaklarına erişmek gibi günlük olağan ihtiyaçlarını karşılamada çocuklar ve ailelerinin ciddi zorluklar yaşadığı ortadadır. Bunun yanında, elektriğe ulaşmadaki zorluklar ya da yaşam konforunu sağlamaya yardımcı olamayacak kadar sınırlı ulaşım, yaşam kalitesiyle ilgili sıkıntıları daha da artırmaktadır.

Sağlık: Çocukların sağlıklı gelişimi için temel bir gereklilik olan temizlik olanaklarına erişimde yaşadıkları ciddi yoksunluk, aynı şekilde temiz suya ulaşmadaki güçlkle beraber, hastalıklar için uygun ortam yaratmaktadır. Çocuklardan alınan sağlıklarıyla ilgili şikâyetler de bu durumu doğrulamaktadır.

Ağır ve uzun saatler, bir yetişkin performansı ile çalışması beklenen mevsimlik tarım işçiliği yapan çocuklar, fiziksel zorluk ve yorgunlukla karşı karşıya kalmakta, böylece bedensel olarak zarar görme risklerini oldukça artırmaktadır. Çalışmadan dolayı bedensel ağrılarından şikâyet eden çocukların şikâyetleri de olağan görülmektedir. Örneğin, 10 yaşındaki bir erkek çocuğun ot yolarken ellerinin yara içinde olduğunu söylemesi ve aynı şikâyetin 50 yaşındaki bir kadın tarafından dile getirilmesi, çocukların bir yetişkin gibi gelişimlerine uygun olmayan işlerde çalıştırıldığını da açıkça gözler önüne sermektedir.

Psikososyal durum: Mevsimlik tarım işçiliği yapan çocuklar, yoğunlukla baskı altında çalışmaktadır. Tarım işinde çalışılırken yetişkin ve çocuk ayrımı gözetmeksizin, işin tamamlanmasına odaklanıldığından, çocuklardan yetişkine eşdeğer performans beklenmektedir. Bu bağlamda, gerek ebeveynler gerekse iş sorumluları tarafından çocukların azarlanması ve işe zorlanması, çalışma ortamının olağan bir parçası haline gelmekte ve kanıksanmaktadır. Çocukların duygusal iyi olma halini zedeleyen ve onları yaşama karşı umutsuzluğa sürükleyen bu davranış biçimleri, çocuk koruma açısından ciddi bir risk oluşturmaktadır. Uzun vadede, söz konusu olumsuz deneyimlerin çocukların psikososyal gelişimini sekteye uğratarak, mutsuz ve ümitsiz bireyler olma yolunda olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir.

Öte yandan, iklim koşullarına doğrudan açık olan çadır yaşamı, fiziksel barınma koşullarının elverişsizliğini göz önüne sererken, tüm yaşam faaliyetlerinin tek bir alan içinde gerçekleştirilme zorunluluğunu beraberinde getirir. Bu durum, hanehalkı fertlerine hiçbir konfor olanağı sunmayarak yaşam kalitesini ciddi şekilde düşürmektedir. Ayrıca hem yetişkinlerin hem de çocukların kendilerine ait özel bir alan bulamadıkları bir ortamda uzun süre yaşamak zorunda kalmaları, özellikle çocuklar açısından büyük bir özel alan eksikliğine işaret etmektedir. Bu ortam, özellikle çocukların duygusal olarak kendilerini güvende hissetmeleri ve mahremiyetlerini korumalarının önünde büyük bir engel teşkil etmektedir.

Okul devamlılığı: Mevsimlik tarım işçisi çocukların içinde bulundukları koşullardan dolayı, okula devamlılıkları akranlarına kıyasla oldukça kesintiye uğramaktadır. Okuldan izinli ayrılıyor olmaları, eğitimlerinde kayıp yaşadıkları gerçeğinin önüne geçememektedir. Bunun yanında, ders kayıplarını mevsimlik tarım işi döneminde ya da dönüşlerinde telafi etme fırsatı bulamamaktadır. Çocuklar okula geri döndüklerinde, derslerinden geri kalmış olmaları hem okulda hem de ailelerinde öğrenme güçlüğü çeken ve başarısız görülen öğrenciler olarak değerlendirilmelerine neden olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, Balâ ilçesinde mevsimlik işçilik yapan okulu bırakmış ya da bırakmak isteyen çocuk ve gençler, okulda konuları gereğince takip edip uyum sağlayamadıkları için akranları tarafından alay edilmek gibi zorlayıcı davranışlara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Balâ ilçesinde yapılan görüşmelerde, özellikle, kız çocuklarının yalnızca okuma yazma öğrenmelerinin yeterli görüldüğü ya da yalnızca ilk dört yıl okula gitmelerinin uygun görüldüğü düşünceleri öğrenilmiştir. Ortaokula devam edebilen bir kız çocuğu için aileleri tarafından liseye devam etmeye izin verilme konusu ise oldukça zor görülmektedir. Ailelerin de birbirlerini bu doğrultuda etkileyerek kız çocuklarının okula devamı hususunda baskıyı devam ettirdikleri öğrenilmiştir.

COVID-19 pandemi dönemi göstermiştir ki, özellikle mevsimlik tarım işçisi çocuklar ve gelir düzeyi daha düşük ailelerden gelen çocuklar gibi kırılgan gruplardan gelen çocukların eğitimi her türlü kriz döneminin etkisine karşı aşırı duyarlıdır. Bu çocuklar, bu kriz dönemlerinin en ufak olumsuz etkisi ile okulu takip edememişlerdir. Araştırma kapsamındaki pandemi döneminde öğrenciliği devam eden çocukların %78,3'ünün pandemi döneminde dersleri takip edemediği görülmüştür. Bu çocuklar, ara vermenin ötesinde tamamıyla okul terki ile karşı karşıya kalmışlar ve bu süreç çocukların aileleri tarafından hızla benimsenmiş ve normalleştirilmiştir.

Balâ ilçesinde çalışan çocuk ve gençler, eğitim almanın meslek edinme açısından bir fayda sağlamadığı düşüncesini savunmaktadırlar. Mevsimlik tarım işçiliği yapılan bölgelerdeki olumsuz yaşam koşulları, okul ortamındaki sorunlar ve eğitimin yaşamlarında fark yaratacağına dair çevrelerinde örneklerin olmayışı, çocukların bu inancı güçlendirmesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda, çalışma yaşamının okula gitmekten daha iyi olduğu düşüncesi çocuklar ve gençler arasında yaygın olarak gözlemlenmektedir.

Eyyübiye ilçesinde çocuk ve gençlerin eğitim koşulları ve okula devam motivasyonu ile ilgili edinilen bilgiler, Balâ ilçesindeki çocuklardan alınan bilgilerle uyushmaktadır. Bunun yanında Eyyübiye ilçesinde, okul devamlılığını ve motivasyonu etkilediği belirtilen bir diğer unsur da, deneyimi daha az olan öğretmenlerin yörede görev alması ya da yöredeki öğretmenlerin öğrencilere karşı ilk aşamada önyargıyla yaklaşp, yeterince ilgi göstermemesi olmuştur.

Eyyübiye ilçesindeki görüşmelerde değinilenlere göre, okul içi disiplinin de okula devamlılığı etkilediği görüşü öne çıkmaktadır. Okul içinde ve dışında bazı öğrencilerin deneyimledikleri sigara, alkol ve diğer bağımlılık yapıcı madde kullanımı ve de okulda diğer öğrencilerden kaynaklanan zorlayıcı davranışların, çocukların okuldan kaçınmasına ve uzaklaşmasına yol açtığı öğrenilmiştir. Okulun kötü bir yer olduğu izlenimi, çocukları daha da okul dışına itmekte, çocuklar da kendi deyimleriyle daha ‘temiz’ buldukları okulsuz bir yaşamı tercih etmektedir.

Aile içinde rol dağılımı ve sosyal davranış: Ailede çocuk sayısının fazlalığı, ebeveynlerin her çocuğa bireysel olarak odaklanmasını zorlaştırmakta ve bakım sorumluluklarının büyük çocuklara devredilmesine yol açmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliği bağlamında, ailesi tarafından küçük yaştan itibaren kardeş bakımını üstlenmek zorunda bırakılan çocuklar, genellikle tarımsal üretimde istenen performansı gösteremeyeceği düşünülen 10 yaş ve altı çocuklardır. Bu çocuklar, bebek ve daha küçük kardeşlerin bakımından sorumlu tutulmakta ve yeterli yaşa geldiklerinde, ailelerinin mevsimlik tarım işgücüne katılmak zorunda kalmaktadırlar.

Bir diğer gözlemlenen konu, hanehalkında ilk çocuğun kız olma durumunda, o kız çocuğuna okuma şansının ya hiç verilmemesi ya da çok sınırlı süre okula devam etmesine izin verilmesidir. Bunun sebebinin genelde, annenin ev işleri ve çocuklarla ilgili sorumluluklar için kendi yerini alacak, aynı yetkinlikte bir birey yetiştirmek istemesidir. Evin sorumluluğunu almak zorunda kalan en büyük kız çocuğu, evle ilgili aldığı sorumluluktan ve becerilerinde dolayı gurur duyarak, kendinden sonraki kardeşlerin okula devamında onlara verdiği destekten bahsetmektedir.

Çocukların eğitimlerine devam ettikleri süreçte, ailelerin okul devamlılığı konusunda yaşadığı tereddüt, özellikle küçük yaş grubundaki çocuklarda duygusal stres ve kaygıya neden olmaktadır. Küçük çocukların kendi haklarını savunamaması, ailelerin erken yaşta çocukları adına okula devam etmeme kararı almalarına zemin hazırlamaktadır. Böylelikle, olası bir ergen ebeveyn çatışmasına fırsat vermeden, erken yaşta aksiyon alan ebeveynler, diğer bir deyişle ‘muhalif’ çocuk ve ergenlerle uğraşmak yerine, en kısa yoldan okul konusunu ortadan kaldırmaktadırlar. Bu konudaki aile içi çatışmalarla ilgili

yeterli bilgi alınamazken, çocuklardan durumu kabulleniş ifadeleri duyulmaktadır. Görüşmeler sırasında, çocukların '*ben kendim okulu bıraktım, çünkü canım istemedi*' ifadeleri sorgulandığında, çocuğun kendisinden ya da arkadaşından aslında söz konusu çocuğun okula gitmesine izin verilmediği ve çocuğun bu gerçeği paylaşmak yerine kendine dönük bir sebep oluşturduğu öğrenilmektedir.

Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı: Mensubu oldukları ailelerinin özellikle ebeveynlerinin öğrenim düzeyi göz önüne alındığında (bu çalışma kapsamına alınan 15 yaş ve üzeri hanehalkı fertlerinin %19,8'i okuryazar değil, %12,4'ü okuryazar olmasına rağmen bir okul bitirmemiş ve %5,3'ü ilkokul terk durumundadır), çocukların okula devam etmesinde ailelerinden görebilecekleri destek konusundaki dezavantajları ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de 2023 yılında yapılan 25-59 yaş grubundaki bireylere, 14 yaş civarındayken anne ve babalarının eğitim düzeyi ile kendi eğitim düzeyleri sorulduğu araştırmanın sonuçlarına göre, bireyler 14 yaş civarında iken, anneleri lise altı eğitim seviyesini bitirenlerin %56,3'ünün, babaları lise altı eğitim seviyesini bitirenlerin %60'ının eğitim durumunun lise düzeyinin altı olduğu belirlenmiştir (TÜİK 2024f). Dezavantajların kuşaklararası aktarımına ilişkin bu istatistiklerden çıkarımla, araştırma kapsamındaki hanehalkı fertlerinin eğitim durumları göz önüne alındığında, 15 yaş ve üzerindeki mevsimlik tarım işçisi hanehalkı fertlerinin %95,1'inin lise altı eğitim durumuna sahip olduğu bu toplulukta, çocukların da ebeveynlerinin yaşadığı eğitim durumundaki bu dezavantajlı durumu sonraki kuşaklar olarak devam ettirme tehlikesi ortadadır.

Öneriler:

- Mevsimlik tarım işçiliği yapmak zorunda kalan çocukların temel haklarından yoksunluklarına ilişkin çok disiplinli çözüm üretmek üzere konunun önceliklendirilmesi gerekmektedir.
- Çocukların erken yaşta çalışmasının neden olduğu hem fiziksel hem de psikolojik olumsuz etkileri ayrıntılı irdelenmelidir.
- Mevsimlik tarım işçisi çocukların en belirgin yoksunluklarından olan eğitime ilişkin özellikle okul terki konusunda, çocukların derslerini takip etmede zorluk çekmelerinden dolayı karşılaştıkları zorluklar, buna ilişkin okulda maruz

kaldıkları akran zorlayıcılığı, ailelerin kız çocuklarının okula devamıyla ilgili tutumuna ilişkin konuların ayrı olarak incelenmesi, çözüm önerilerinin oluşturulması gerekmektedir.

- Kızların eğitime erişimini engelleyen toplumsal normların etkili olduğu mevsimlik tarım işçisi ailelerin kızlarının eğitimi engellemeye yönelik eğilimlerini engellemek için, Mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan ailelerin de içinde bulunduğu toplumsal normları ele almak üzere ve buna karşı sosyal davranış değişikliği oluşturmada etkili olabilecek aktörlerin belirlenmesi, toplumsal normları dikkate alan ve planlı değişimi gerçekleştirebilecek sosyal davranış değişimi programları uygulanmalıdır.
- Akranlarına göre ciddi şekilde temel haklarıyla ilgili yoksunluk yaşayan mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların, yoksunluklarının giderilmesi için odaklı çalışmalar artırılmalıdır. Örneğin, mevsimlik tarım işçisi çocukları ve ailelerini kendi hakları hakkında bilinçlendirmek, haklarını talep etme yönünde güçlendirmek, yoksunluklarının ne olduğuyla ilgili farkındalık çalışmaları yürütmek, yoksunluklarla mücadelede etkili bir başlangıç olacaktır.

Sonuç olarak, mevsimlik tarım işçisi çocukların karşılaştığı yoksunlukların giderilmesi için eğitim, sağlık, barınma gibi temel alanlarda iyileştirmelere yönelik somut adımlar atılması ve bu çocukların yaşam kalitelerinin artırılması gerekmektedir. MODA analizi, bu sürecin etkin bir şekilde yönetilmesi için gerekli araçları sağlamakta ve çocukların “iyi olma hali”ne ulaşabilmesi adına önemli bir yol haritası sunmaktadır.

Mevsimlik tarım işçisi çocukların yaşam koşullarının iyileştirilmesi, yasal düzenlemelerin güçlendirilmesi ve uygulanmasının yaygınlaştırılması, mevsimlik tarım işçisi çocukların haklarının korunmasına yönelik çözümler geliştirilmelidir.

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla 2024/5 sayılı Mevsimlik Tarım İşçileri Genelgesi’nin yayımlanmasının ardından, hem merkezi hem de yerel yönetimlerce çalışmalar yürütülmekte ve yürütülen çalışmaların koordinasyonu üst düzeyde koordine edilmesi yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin çalıştıkları yerdeki ve yaşam standartlarının yükseltilmesi,

sorunun temeline giden unsurları hedeflemese de tarımsal üretim sırasında yaşam refahın sağlanması hak temelli bakış açısından önem taşımaktadır.

Ancak, en önemli soru: Neden kısır döngü halinde, insani yaşam ve çalışma koşullarının sağlanamamasına rağmen, kuşaklar boyunca mevsimlik tarım işçiliği aynı olumsuz unsurlarla devam etmektedir ve neden bu işi yapan ailelerin çocukları da aileleriyle birlikte her yıl bu sarmala girmekte ve çıkamamaktadır? Literatürde, mevsimlik tarım işçilerinin bu işi yapmalarının önemli sebebinin, bu bireylerin genellikle işleyecek toprağı bulunmayan topraksız bireylerden oluştuğudur. Ancak, yetersiz toprağına sahip olup geçinmesi için yeterli geliri olmayan ya da gelirini artırmak isteyen hanehalklarının da mevsimlik tarım işçiliği yaptığı yapılan saha araştırmasında da doğrulanmıştır. Bu noktada, geliri tek başına mevsimlik tarım işçiliğinin sebebi olarak görmek, var olan yapısal sorunları göz ardı etmek anlamına gelecektir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde de ifade edildiğı gibi 'Çalışan herkesin, kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır bir yaşam sağlayacak düzeyde, adil ve elverişli ücretlendirilmeye hakkı vardır'. Yine ILO'nun çalışma odağında verimli bir istihdam yapısı sağlanarak, insana yakışır yaşam koşullarına ulaşılması, sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması ve insanların bireysel tatmine ulaşması yer almaktadır. İnsana yakışır iş kavramının temel amacı; dünya genelinde kadın erkek tüm bireylere, özgürlük, eşitlik, güvenlik ve saygınlık koşullarında, insan onuruna uygun istihdam olanağının sağlanmasıdır (Işığışok, 2005). Bu bağlamda, mevsimlik tarım işçiliğinin zorluğunu ve yaşanan yoksunlukların şiddetini bilerek, sosyal güvencenin de olmadığı çalışma koşullarını kabul ederek, insana yaraşır iş koşullarından uzak koşullara neden maruz kaldığını anlamak daha geniş kapsamlı analizi gerektirmektedir.

En özet şekilde, yalnızca gelir düzeyinin ya da gelir kaynaklarının yoksunluğu sebebiyle, mevsimlik tarım işçilerinin içine sürüklendikleri yoksunluklara katlandıklarını düşünmek var olan koşulların tek yönlü değerlendirilmesidir. Kısır döngünün, kendi deyişleriyle 'mecburiyet'lerin, sosyal yapıya ilişkin koşullarla birlikte irdelenmesi gerektiğı açıktır.

Bu çalışmada analiz edilmek istenen, var olan bu sarmalın devamıyla, yoksunluklara yalnızca mensup oldukları aileler aracılığıyla sürüklenen çocukların durumudur. Hak temelli yaklaşım, insan haklarını temelinde mahrum kalınan haklara odaklanırken, toplumun korunması gereken çocuk nüfusunun içinde bulunduğu kendi haklarını savunamamalarından kaynaklanan hak yoksunlukları, topluma ışık saçabilecek, mensubu oldukları toplumda değişime yol açabilecek çocuk ve gençlerin önünü kesmektedir. Toplumlar, çocuklarını koruyamadıkları sürece, geleceklerinde olumlu değişiklikler yapma potansiyeline sahip olamazlar. Katılımcı çocuklardan oluşan toplumlarda bile çocukların kendi haklarını savunmaları güç iken, sosyal yapı sebebiyle en temel haklarından yoksun kalan ve de hangi haklardan yoksun olduğunun farkındalığına sahip olamayan çocukların iyi olma hali için toplumların özel çaba sarfetmeleri gerekmektedir. Ancak bu şekilde, gelecek nesillerin refah içinde haklarını yaşayarak ayakta kalması mümkün olabilir.

Her şeyden önemlisi, yoksunlukların giderilmesinin yalnızca gelir artışıyla mümkün olmadığı gerçeğinin, çözüm arayışlarının en başına konulması gerekmektedir. Çalışmalar göstermektedir ki yalnızca geliri iyileştirmeye odaklı yapılan çalışmalar, çok boyutlu değerlendirilmesi gereken yoksunlukların giderilmesinde istenen etkiyi verememektedir.

Bu sebeptendir ki çocuğun iyi olma halini sağlamak üzere mevsimlik tarım işçisi çocukların çok boyutlu yoksunlukları, ancak çok disiplinli yaklaşımla mümkündür. Özellikle, eş zamanlı yaşanan yoksunlukların birbiriyle etkileşiminin belirlenmesi, bu çalışmanın analiz kısmında yer aldığı gibi, belirlenen eş zamanlı yoksunlukların birlikte ele alınması yoksunlukların giderilmesi ve en azından başlangıç olarak yoksunlukların şiddetinin azaltılması yönünde etkili olacaktır.

KAYNAKLAR

4857 sayılı İş Kanunu (10/6/2003 tarihli ve 25134 sayılı Resmî Gazete)

Alkire, S., Foster, J. 2009. Counting and Multidimensional Poverty Measurement. Oxford Poverty and Human Development Initiative (OPHI) Working Paper No. 32. December 2009, <https://ophi.org.uk/publications/WP-32>

Alkire, S. & Foster, J. 2011. Understandings and Misunderstandings of Multidimensional Poverty Measurement, OPHI Working Paper No. 43, Oxford Poverty and Human Development Initiative (OPHI), University of Oxford, <https://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/ophi-wp43.pdf>

Alkire, S., Jindra, C., Robles, G., Vaz, A. 2017. Children's Multidimensional Poverty: Disaggregating the Global MPI. Oxford Poverty & Human Development Initiative (OPHI) Briefing 46, May 2017, <https://ophi.org.uk/publications/B-46>

Alkire, S., Kanagaratnam, U., Suppa, N. 2018. The Global Multidimensional Poverty Index (MPI): 2018 Revision. Oxford Poverty & Human Development Initiative (OPHI) MPI Methodological Notes 46, September 2018, <https://ophi.org.uk/publication/MN-46>

Anonim. 2020. Ankara İli Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Geçici Çadır Yerleşim Yerleri Mevcut Durum Haritası, Kalkınma Atölyesi Bilim, Kültür, Eğitim, Araştırma, Uygulama, Üretim ve İşletme Kooperatifi. Kasım 2020.

Anonim. 2024a. EE tells parents: don't give under-11s smartphones, 25 Ağustos 2024, <https://www.bbc.com/news/articles/c4gvp3yz1yo> Erişim Tarihi: 09.12.2024.

Anonim. 2024b. Fransa'da uzmanlar uyardı: 11 yaşın altındaki çocuklara cep telefonu verilmemeli, 1 Mayıs 2024, <https://tr.euronews.com/2024/05/01/fransada-uzmanlar-uyardi-11-yasin-altindaki-cocuklara-cep-telefonu-verilmemeli> Erişim Tarihi: 09.12.2024.

Ankara Kalkınma Ajansı. 2012. Ankara ve Tarım, <https://kutuphane.ankaraka.org.tr/upload/dokumandosa/ankara-ve-tarim-2016.pdf>

Balâ Kaymakamlığı 2024, Detaylı İlçemiz Haritası, <http://bala.gov.tr/detayli-ilemiz-haritasi> Erişim Tarihi: 01.02.2024

Balcı, A. 2020. COVID-19 Özelinde Salgınların Eğitime Etkileri, Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama, Aralık 2020, Cilt: 3, Sayı: 3.

Belch, G.E, Belch, M.A., Ceresino, G. 1985. Parental and Teenage Child Influences in Family Decision Making, Journal of Business Research 13, 163-176.

Beleli, Ö. 2013. Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çocuklar: Sorun Analizi ve Politika Önerileri. Kalkınma Atölyesi Bilim, Kültür, Eğitim, Araştırma, Uygulama,

Üretim ve İşletme Kooperatifi, 2. Baskı, Haziran 2013, Ankara.

- BM. 1989. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme- Convention on the Rights of the Child, Genel Kurul kararı 44/25.
- BM. 1995. Birleşmiş Milletler Kopenhag Toplumsal Kalkınma Deklarasyonu- The Copenhagen Declaration and Programme of Action: World Summit for Social Development 6-12 Mart 1995, New York: United Nations Department of Publications.
- BM. 2000. Birleşmiş Milletler Milenyum Beyannamesi- United Nations Millennium Declaration 55/2, Genel Kurul kararı.
- BM. 2011. Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No. 13, ÇHS Madde 19: Çocuğun şiddetin her türünden masun olma (korunma) hakkı (2011), CRC/C/GC/13, https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=766 Erişim Tarihi: 01.02.2024
- BM Türkiye. 2024. Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları çalışmalarımız <https://turkiye.un.org/tr/sdgs> Erişim Tarihi: 01.02.2024
- Borgers, N., De Leeuwe, E., Hox, J. 2000. Children as Respondents in Survey Research: Cognitive Development and Response Quality. Bulletin de Méthodologie Sociologique, April 2000, N. 66, pp. 60-75.
- Chzhen, Y. ve de Neubourg, C. 2014. Multiple Overlapping Deprivation Analysis for the European Union (EU-MODA): Technical Note, Innocenti Working Paper No. 2014-01, UNICEF Office of Research, Florence.
- CSA (Central Statistical Agency of Ethiopia), UNICEF Ethiopia. 2018. Multidimensional Child Deprivation in Ethiopia, <https://www.unicef.org/ethiopia/media/806/file/Multi-dimensional%20Child%20Deprivation%20in%20Ethiopia%20-%20First%20National%20Estimates.pdf> Erişim Tarihi: 20.12.2024
- Çalgüner, C. 1943. Türkiye’de Ziraat İşçileri. Ziraat Vekaleti Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Çalışmalar, Sayı:132, Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, Ankara.
- Çınar, S. 2014. Öteki Proleterya- De-proletarizasyon ve Mevsimlik Tarım İşçileri, Nota Bene Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Çöpoğlu, M. 2018. Türkiye’de Çocuk İşçiliği. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 14, Nisan 2018: 357-39.
- Dammert, A. C., de Hoop, J., Mvukiyehe, E., Rosati, F C. 2017. The effects of public policy on child labor: current knowledge, gaps, and implications for program design Working Paper, March 2-17.
- de Leeuw, E.D., Hox, J.J., Dillman, D.A. 2008. International Handbook of Survey Methodology, The European Association of Methodology

- de Milliano, M. 2015. CC-MODA for Guinea-Bissau Technical report-Results of deprivation analysis for all children ages 0-17 years, Economic Policy Research Institute, April 2015.
- de Milliano, M., Plavgo, I. 2014. The Basics of the Cross-Country Multiple Overlapping Deprivation Analysis (MODA) MODA In Brief Innocenti Working Paper No. 2014-19, UNICEF Office of Research Innocenti, https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/brief1_introduction_ccmoda_dec12_layout.pdf
- de Neubourg, C., Chai, J., de Milliano, M., Plavgo, I., Wei, Z. 2012a. Cross-Country Moda Study Technical Note Multiple Overlapping Deprivation Analysis (MODA), Working Paper 2012-05, UNICEF Office of Research, Florence.
- de Neubourg, C., Chai, J., de Milliano, M., Plavgo, I., Wei, Z. 2012b. Step-by-Step Guidelines to the Multiple Overlapping Deprivation Analysis (MODA), Working Paper 2012-10, December 2012, UNICEF Office of Research, Florence.
- de Neubourg, C., Chai, J., de Milliano, M., Plavgo, I., Wei, Z. 2012c. Multiple Overlapping Deprivation Analysis (MODA) approach: Cross-Country MODA Study Methodology & Tanzania Country Output. International Experts Conference on Measurement and Policy Approaches to Enhance Equity for the New Generations in the Middle East and North Africa. Rabat, Morocco, 22-23 Mayıs 2012.
- Dedeoğlu, S., Bayraktar, S. 2019. Yoksulun Umudu Çocuk: Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Sosyo-Ekonomik Profili ve Çocuk İşçiliği Araştırması. Kalkınma Atölyesi Bilim, Kültür, Eğitim, Araştırma, Uygulama, Üretim ve İşletme Kooperatifi, 1. Basım, Haziran 2019, Ankara.
- Dışişleri Bakanlığı 2022. Çocuk Hakları Konusunda Türkiye'de Yapılan Çalışmalar, https://www.mfa.gov.tr/cocuk-haklari-konusunda-turkiye_de-yapilan-calismalar.tr.mfa Erişim Tarihi: 20.02.2025.
- Erdoğan, E., Uyan-Semerci, P. 2021. Toplumsal Araştırma Yöntemleri İçin Bir Rehber: Gereklilikler, Sınırlılıklar ve İncelikler. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 680. Araştırma: 17.
- Erkal, E. Piyal, B. 2023. Küresel ölçekte farklı ülkelerden örneklerle sağlık kurumlarında su, sanitasyon ve hijyen sorunları, Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi, 80(3): 373 – 386.
- Erkun, V. 1972. Balâ İlçesi Mer'aları Üzerine Araştırmalar, Tarım Bakanlığı Hayvancılığı Geliştirme Projeleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Erkuş, A. Bülbül, M., Kıral, T., Açıl, F., Demirci, R. 2005. Tarım Ekonomisi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları No:5, II. Baskı, Ankara.
- European Commission EuroStat (Avrupa Komisyonu İstatistik Ofisi), 2014 EU-SILC Module on Material Deprivation Assessment of the implementation, May

- 2016, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/1012329/1012401/2014+Module+assessment.pdf> Erişim Tarihi: 31.01.2024.
- FAO. 2024. Faostat Analytical Brief 92 Employment indicators 2000–2022 October 2024 update, <https://openknowledge.fao.org/items/2e507446-0076-43f7-904e-69d0bf298a42> Erişim Tarihi: 31.01.2024.
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. 2024. The State of Food Security and Nutrition in the World 2024 – Financing to end hunger, food insecurity and malnutrition in all its forms. Rome. Erişim Tarihi: 31.01.2024.
- Friedrich Ebert Stiftung Vakfı. 2012. Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı (MİGA), Mayıs 2012.
- Gordon, D., Nandy, S., Pantazis, C., Pemberton, S., & Townsend, P. 2003. Child Poverty in The Developing World. Bristol: The Policy Press.
- Görücü, İ., Akbıyık, N. 2010. Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği: Sorunları ve Çözüm Önerileri, Hikmet Yurdu, Yıl: 3, S.5 (Ocak-Haziran 2010), 189 – 219.
- Gundumogula, M. 2020. Importance of Focus Groups in Qualitative Research, The International Journal of Humanities & Social Studies. Vol 8 Issue 11, November, 2020.
- Gülçubuk, B. 2012. Tarımda Çocuk Emeği Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık. Çalışma ve Toplum. 2012, Sayı 33/2: 75-93.
- Güneş, F. 2016. Eğitsel Otorite ve Geleceğe Yön Verme, Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 11/2 Winter 2016, p. 535-548.
- Güngör, M., Bulut, Y. 2008, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları
- Harita Genel Müdürlüğü. 2014. İl ve İlçe Yüz ölçümleri, <https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolcumleri> Erişim Tarihi: 25.01.2024.
- Harita Genel Müdürlüğü. 2024. Ankara İli siyasi haritası, <https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolcumleri> Erişim Tarihi: 25.01.2024.
- International Conferences of Labour Statisticians (ICLS), 2008. Resolution II: Resolution concerning statistics of child labour, 18th ICLS- 24 November- 5 December 2008, <https://ilostat.ilo.org/about/standards/icls/icls-documents>
- ILO. 2003. Decent Work in Agriculture. Labour Education 2003/203, No. 131-132.
- ILO. 2023. Yaklaşık 3 milyon birey iş kazaları ve meslek hastalıkları nedeniyle hayatını kaybediyor, <https://www.ilo.org/tr/resource/news/yakla%C5%9F%C4%B1k-3-milyon-ki%C5%9Fi-i%C5%9F-kazalar%C4%B1-ve-meslek-hastal%C4%B1klar%C4%B1-nedeniyle> Erişim Tarihi: 15.01.2025.
- ILO, ILOSTAT. 2025. <https://ilostat.ilo.org/data/> Erişim Tarihi: 15.01.2025.

- Isenberg, J.P., Quisenberry, N. 2002. A Position Paper of the Association for Childhood Education International PLAY: Essential for all Children, Childhood Education, 79:1, 33-39.
- Işığışok, Ö. (2005). 21.Yüzyılda İstihdam ve İnsana Yakışır İş, 1. Baskı, Ocak 2005, Bursa, Türkiye.
- İŞKUR. 2010. Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği, 27.05.2010 tarih ve 27593 sayılı Resmi Gazete, <https://media.iskur.gov.tr/43195/tarimda-is-araciligi-yonetmeliği.pdf>
- İznebioğlu, İ., Taşkın, M., Bayraktar, S. 2020. Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Programı Mevsimlik Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği Mevcut Durum Raporu ve Uygulama Programı. Kalkınma Atölyesi Bilim, Kültür, Eğitim, Araştırma, Uygulama, Üretim ve İşletme Kooperatifi, 1. Basım, Haziran 2020, Ankara.
- Kantar Davran, M., Sevinç, M.R., Özalp, B., Yılmaz, H.I. 2009. Tarım Sektöründe Mevsimlik İşçi Hareketleri, Gece Akademi, 1. Basım, Ekim 2009.
- Karademir, D., Yurtseven, M., Şanlıurfa'da Mevsimlik Gezici Tarım Göççisi Öğrencilerin Göç Süreçleri Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi Yıl: 2022, Cilt: 5, Sayı: 1, ss.163-176
- Karaman, K., Yılmaz, A.S. 2011. Mevsimlik Tarım İşçileri ve Enformel İlişkiler Ağı: Giresun'da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma. Zeitschrift für die Welt der Türken (ZfWT) Vol. 3, No. 1.
- Karayağcın, M. 1971. Türkiye'de Tarım İşçisi, Çalışma Koşulları ve Ücretler. Tarımsal İşgücü Sorunları Semineri, MPM Yayın No:99, Ankara.
- Küçük, E. 2017. Türkiye'de Kademeler Arası Geçiş ve Öğrenci Akışının Gelişimi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Yıl: 2017, Cilt: 50, Sayı:1, 43-97.
- Lundqvist, M., Vogel, N.E., Levin, L.A. 2019. Effects of eating breakfast on children and adolescents: A systematic review of potentially relevant outcomes in economic evaluations. Food & Nutrition Research, 63.
- McLennan, D., Noble, S., Noble, M., Plunkett, E., Wright, G., Gutacker, N. 2019. The English Indices of Deprivation 2019 Technical Report, Ministry of Housing, Communities and Local Government, September 2019. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5d8b387740f0b609909b5908/IOD_2019_Technical_Report.pdf
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). İlköğretim ve Eğitim Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.4.222.pdf> Erişim Tarihi: 31.01.2024.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). 2024. Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2023/'24 https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_10/11230736_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2023_2024.pdf

- Neyzi, O., Günez, H., Furman, A., Bundak R., Gökçay, G. Darendeliler, F., Baş, F. 2008. Türk çocuklarında vücut ağırlığı, boy uzunluğu, baş çevresi ve vücut kitle indeksi referans değerleri. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi. 51: 1-14.
- Nişanyan, S. Nişanyan Yeradları- Türkiye ve Çevre Ülkeler Yerleşim Birimleri Envanteri <https://nisanyanmap.com/> Erişim Tarihi: 25.06.2022.
- Oh, J. 2023 Prevalence and Factors Associated With Multidimensional Child Deprivation: Findings from the Future of Families and Child Well-Being Study, Children and Youth Services Review 148 (2023).
- Özbekmezci, Ş., Sahil, S. 2004a. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. Cilt 19, No 3, 261-274.
- Özbekmezci, Ş., Sahil, S. 2004b. Çukurova Yöresindeki Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yerleşim Dokuları ve Yaşam Üniteleri, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. Cilt 19, No 4, 375-391.
- Sen, A. 2000. Development as Freedom, Alfred A. Knopf, Inc., Published in USA, Fourth Printing, February 2000.
- SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu). 2024. Sosyal Güvenlik Kurumu İstatistik Yıllığı Sigortalı ve İş Yeri İstatistikleri 2023. <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4> Erişim Tarihi: 13.04.2025.
- Shaji, S. 2023. The Importance of Reading for the Holistic Development of the Child, International Journal of Humanities Social Science and Management (IJHSSM) Volume 3, Issue 4, Jul.-Aug., 2023, 274-277.
- Shen, Y., Karpati, Y., Neubourg, C., Safojan, R. 2021. Child Poverty in China: The Multiple Overlapping Deprivation Analysis Approach (MODA), Unicef, Beijing Normal University, SPRI, December 2021.
- Süzek, S. 2009. İş Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul.
- Şanlıurfa Belediyesi. 2018. Eyyübiye İlçesi, <https://www.sanlıurfa.bel.tr/index.php/icerik/6503/45/eyyubiye> Erişim Tarihi: 08.08.2024.
- Şimşek, Z., Koruk, İ. 2009. Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri mevsimlik göçebe tarım işçiliği. Çalışma Ortamı Dergisi, 105, Temmuz-Ağustos, 1-23.
- Şimşek, Z. 2012. Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011- Nüfus/Tarım İşgücü Göçü/ Yaşam Koşulları/ Üreme Sağlığı. Harran Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu,

Nisan 2012, Şanlıurfa.

- TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi). 2015. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Yasama Dönemi:24, Yasama Yılı: 5, Sıra Sayısı: 716, Mart 2015.
- TCMB. 2025. Gösterge Niteliğindeki Merkez Bankası Kurları Zaman Serileri, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/doviz+kurlari/gosterge+niteligindeki+merkez+bankasi+kurlarii>
- TDK (Türk Dil Kurumu). 2025. Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 30.01.2025.
- Townsend, P. 1987. Deprivation, Journal of Social Policy 16(2): 125-146.
- Townsend, P., Phillimore, P., Beattie, A. 1988. Health and Deprivation: Inequality and the North, Croom Helm Ltd, London.
- TÜİK. 2003. VII. Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeler Anketi Geçici Sonuçları, 31 Temmuz 2003.
- TÜİK. 2007. 2001 Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmelerde (Hanehalkı) Anketi Sonuçları Tabloları, 4 Mayıs 2007, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1> Erişim Tarihi: 08.02.2022.
- TÜİK. 2008. Tarımsal İşletme Yapı Araştırması, 2006 Tabloları, 18 Aralık 2008, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1>, Erişim Tarihi: 09.08.2022.
- TÜİK. 2015. Zaman Kullanım Araştırması, 2014-2015 Haber Bülteni, No: 18627, 04 Aralık 2015, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Zaman-Kullanim-Arastirmasi-2014-2015-18627>, Erişim Tarihi: 05.12.2024.
- TÜİK. 2020. Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2019 Haber Bülteni, Sayı: 33807, 31 Mart 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuk-Isgucu-Anketi-Sonuclari-2019-33807>, Erişim Tarihi: 30.01.2022.
- TÜİK. 2021b. Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021 Haber Bülteni, Sayı: 41132, 22 Aralık 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132> Erişim Tarihi: 18.10.2024.
- TÜİK. 2023a. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları veritabanı, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/> Erişim Tarihi: 10.08.2024.

- TÜİK. 2023b. Türkiye Çocuk Araştırması, 2022, https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/yayinGoruntuleme.zul?yayin_no=607, Erişim Tarihi: 24.11.2024.
- TÜİK. 2023c. Tarımsal İşletme İşgücü Ücret Yapısı, 2022 Haber Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tarımsal-Isletme-Isgucu-Ucret-Yapisi-2022-49687>, 24 Şubat 2023, Erişim tarihi: 05.05.2025.
- TÜİK. 2024a. Yıllık Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2023 Haber Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yillik-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2023-53450>, 2 Eylül 2024. Erişim tarihi: 05.02.2025.
- TÜİK. 2024b. İşgücü İstatistikleri, 2023 Haber Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2023-53521>, 25 Mart 2024. Erişim tarihi: 05.02.2025.
- TÜİK. 2024c. Yıllık Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2023 Haber Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yillik-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2023-53450>, 02 Eylül 2024. Erişim tarihi: 13.04.2025.
- TÜİK. 2024d. Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2023 Haber Bülteni Metaverisi, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2023-53711>, 29 Ocak 2024. Erişim tarihi: 18.02.2024.
- TÜİK. 2024e. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2023 Haber Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuc-lari-2-23-49684>, 06 Şubat 2024. Erişim tarihi: 18.02.2024.
- TÜİK. 2024f. Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı, 2023 Haber Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2023-53521>, 10 Ekim 2024. Erişim tarihi: 20.02.2025.
- TÜİK. 2025a. Tarım İstatistikleri Tabloları: Tarım ve Orman Alanları, Hayvansal Üretim İstatistikleri (Yıllık), <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1>, 25 Şubat 2025, Erişim Tarihi: 02.05.2025.
- TÜİK. 2025b. İşgücü İstatistikleri, 2024 Haber Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2024-54059>, 20 Mart 2025, Erişim Tarihi: 13.04.2025.
- TÜİK. 2025c. Çocuk Sağlığı ve Yoksunluğu, 2024 Haber Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuk-Sagligi-ve-Yoksunlugu-2024-57934>, 18 Mart 2025, Erişim Tarihi: 13.04.2025.
- TÜİK. 2025d. Ulusal Eğitim İstatistikleri Veritabanı, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=130&locale=tr> Erişim Tarihi: 20.02.2025.
- UNDP, OPHI (Oxford Poverty and Human Development Initiative). 2024. Global

Multidimensional Poverty Index 2024 Poverty Amid Conflict,
<https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2024-kuresel-cok-boyutlu-yoksulluk-endeksi-cbye>

UNESCO. Glossary <https://uis.unesco.org/en/glossary-term/percentage-children-over-age-grade-primary-education-lower-secondary-education> Erişim Tarihi: 31.01.2024.

UNESCO, UNESCO Institute for Statistics. 2018. Metadata for the global and thematic indicators for the follow-up and review of SDG 4 and Education 2030, <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/sdg4-metadata-global-thematic-indicators-en.pdf>, Erişim Tarihi: 13.04.2025.

UNGA (UN General Assembly). 2006. Report of the Third Committee: Promotion and Protection of the Rights of Children, 30 November 2006, A/61/439.

UNICEF. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

UNICEF. 2000. Poverty Reduction Begins with Children. New York, March 2000.

UNICEF. 2001. Harnessing the power of technology and digital innovation for children, UNICEF Technology for Development Report, Information Communication and Technology Division, April 2021.

UNICEF. 2004. The State of the World's Children 2005- Childhood Under Threat. New York.

UNICEF Lao. 2018. SDGs and Children- Measuring Progress on Child Wellbeing in Lao PDR- Unleashing the Unlimited Potential of Lao Generation 2030- Final Report 2018, [https://www.unicef.org/laos/media/2141/file/Multiple%20Overlapping%20Deprivation%20Analysis%20\(MODA\)%20report%20\(2018\).pdf](https://www.unicef.org/laos/media/2141/file/Multiple%20Overlapping%20Deprivation%20Analysis%20(MODA)%20report%20(2018).pdf)

UNICEF. 2023. Çocuğa Yönelik Şiddetin Uluslararası Sınıflaması, New York, Haziran 2023. [https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/DosyaListeleAction.do?turId=1&tanimlayan_id=1541&adi=ICVAC-TR%20\(V1.0\)](https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/DosyaListeleAction.do?turId=1&tanimlayan_id=1541&adi=ICVAC-TR%20(V1.0))

UNSTAT (United Nations Statistics Division- Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Göstergeleri Veri Portalı, Metaveri <https://unstats.un.org/sdgs/dataportal>

Uyan Semerci, P., Müderrisoğlu, S., Karatay, A., Akkan, B.E., Kılıç, Z., Oy, B., Uran, Ş. 2012. Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk: Çocuğun “İyi Olma Hali”ni Anlamak: İstanbul Örneği. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 390, 1. Baskı, İstanbul.

Uyan Semerci, P., Erdoğan, E. ve Kavak, S. 2014. Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği 2014

- Uyan Semerci, P., Erdoğan, E. 2014. Türkiye’de Çocukların Gözünden Çocuğun İyi Olma Hali Alanlarının ve Göstergelerinin Tanımlanması, UNICEF raporu, Ocak 2014, <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/%C3%A7ocuklar%C4%B1n-g%C3%B6z%C3%BCnden-%C3%A7ocu%C4%9Fun-iyi-olma-hali-alanlar%C4%B1n%C4%B1n-ve-g%C3%B6stergelerinin-tan%C4%B1mlanmas%C4%B1>
- Uyan Semerci, P., Erdoğan, E. 2017. Ben Kendim Büyüdüm Demiyorum: Adana’da Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Çocuğun İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirme Projesi Araştırma Sonuçları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 585, 1. Baskı, İstanbul.
- WHO. 2010. A healthy lifestyle- WHO recommendations, <https://www.who.int/europe/news-room/fact-sheets/item/a-healthy-lifestyle---who-recommendations>, 6 Mayıs 2010, Erişim Tarihi: 17.11.2024.
- WHO. The Global Health Observatory, Indicator Metadata Registry List. <https://www.who.int/data/gho/indicator-metadata-registry/imr-details/9>, Erişim Tarihi: 13.04.2024.
- Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün, S. Olhan, E., Kılıç, M. 2003. Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları. Tarım-İş Sendikası Yayınları, Yayın No. 2003/4, Ankara.
- Yiğit, B., Çiçek, Ö. ve Öztürk. M. 2017. Gezici Mevsimlik Tarım İşçileri İle Yerli Mevsimlik Tarım İşçilerinin Karşılaştırmalı Analizi: Isparta İli Örneği. Ünye İİBF Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Aralık 2017.

EK 1 MODA (Çoklu Örtüşen Yoksunluk Analizi) Metodolojisinin Çerçevesi

EK 2 Balâ İlçesi Araştırma Sahasına İlişkin Fotoğraflar

Tarım alanları

Çadır ve konteyner yerleşkeleri

Yemek hazırlama ve bulaşık yıkama alanları

Suya erişim

Banyo ve tuvalet olanakları

Elektriğe erişim

EK 3 Eyyübiye İlçesi Araştırma Sahasına İlişkin Fotoğraflar

